

Näköalapaikalla nuoruuteen

Opinto-ohjaajien puhetta nykyajan nuoruudesta ja nuorten
ohjaamisen haasteista

Tampereen Yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma

Helmikuu 2011

Annukka Riekkola

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö

RIEKKOLA, ANNUKKA: Näköalapaikalla nuoruuteen. Opinto-ohjaajien puhetta nykyajan nuoruudesta ja nuorten ohjaamisen haasteista

Pro gradu –tutkielma, 97 sivua, 1 liite
Helmikuu 2011

TIIVISTELMÄ

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen nuoruutta ja nuorien ohjaamisen haasteita opinto-ohjaajien näkökulmasta. Ohjauksen tarve kasvaa epävarmuuden ja vaihtoehtojen yhteiskunnassa, samalla kuitenkin ohjauksen resurssit ovat rajalliset. Nykypäivän nuoria on luonnehdittu niin sanotuksi pakkovalinnan sukupolveksi. Mahdollisuudet toteuttaa omaa yksilöllistä elämäänsä tuntuvat rajattomilta, mutta valinnan vapauden rinnalla elää vaatimus valinnan pakosta. Tutkimuksen huomio kiinnittyykin siihen, minkälaiseksi nuoruus on tällaisessa yhteiskunnassa muotoutunut ja minkälaisia haasteita se tuo eri oppilaitoksissa tehtävään ohjaustyöhön.

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen. Aineiston keruussa on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua ja haastateltu yhdeksää opinto-ohjaajaa peruskouluista, lukioista ja ammatillisista oppilaitoksista. Tutkimukseen on valikoitu opinto-ohjaajia eri oppilaitoksista, jotta aineisto mahdollistaisi vertailun työtään eri konteksteissa tekevien opinto-ohjaajien käsitysten välillä. Aineistoa on analysoitu käyttämällä laadulliselle sisällönanalyysille tyypillisiä työvälineitä.

Tutkimuksessa tuli esille, että nuoruus näyttäytyy eri konteksteista katsottuna osittain erilaisena. Nyky-yhteiskunta painottaa yksilöä ja yksilöllisyyttä. Mahdollisuudet toteuttaa omaa yksilöllistä tarinaansa ovat kuitenkin erilaiset riippuen nuoren lähtökohdista. Hyvä- ja huono-osaisuudella on taipumus nykypäivänäkin periytyä. Lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa nuorten ongelmat ja ohjauksen tarpeet kohdistuvat hyvinkin erilaisiin asioihin. Lukioissa nuoret ovat ahdistuneita lukuisten eri vaihtoehtojen edessä, ammatillisissa oppilaitoksissa nuoren ahdistus liittyy useammin esimerkiksi siihen, että tämä ei ole päässyt toivomalleen opiskelualalle ja joutunut pakosta valitsemaan itselleen vähemmän mieluisan opiskelupaikan.

Jossain määrin kaikkia nuoria koskee voimakas suorittamisen vaatimus. Tämä näkyy esimerkiksi jatkuvana itsensä kehittämisenä ja kouluttautumisena. Myös mahdollisimman sosiaalista elämää ja persoonaa arvostetaan. Yhteistä kaikille nuorille on yhteisöllisyyden heikentyminen, joka näkyy monen nuoren elämässä taustatuen puuttumisena. Myös median ja etenkin sosiaalisen median vaikutus nuoriin on suuri. Kaikki on nuoren saatavilla, hyvässä ja pahassa.

Nuorten ohjaamisen haasteina opinto-ohjaajat näkivät nuorten vaikeuksien huomaamisen ajoissa, tulevaisuudenuskon ylläpitämisen, oman persoonan vahvistamisen ja itsenäisiin valintoihin kannustamisen. Tärkeänä pidettiin myös nuorten kokonaisvaltaista ymmärtämistä. Nuori on kokonainen ihmisen samalla tavalla kuin muutkin ihmiset. Nuorta ohjatessa pitää huomioida kaikki nuoren elämänosa-alueet ja niiden vaikutukset toisiinsa.

Avainsanat: nuoruus, nuoret, opinto-ohjaus, opinto-ohjaaja, pakkovalinta, individualismi

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	0
2 NUORUUS JA NUORTEN OHJAAMINEN.....	2
2.1 Nuoret ja nuoruus tutkimuksen kohteena	2
2.1.1 Nuoruus historiallisena ilmiönä	2
2.1.2 Nuoruus psykologisena ilmiönä	4
2.1.3 Muuttuva nuoruus jälkimodernissa ajassa	6
2.2 Ohjauksen historiaa ja opinto-ohjauksen taustaa Suomessa.....	10
2.3 Ohjauksen määrittelyä	12
2.4 Opinto-ohjaus eri oppilaitoksissa.....	15
2.4.1 Oppilaan ohjaus peruskoulussa	16
2.4.2 Opinto-ohjaus lukiossa	16
2.4.3 Opinto-ohjaus ammatillisessa peruskoulutuksessa.....	18
2.5 Ohjaustutkimus	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
4.1 Tutkimusongelmat	23
4.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	23
4.3 Aineistona opinto-ohjaajien haastattelut	24
4.4 Aineiston analyysi.....	26
5 OPINTO-OHJAAJIEN TYÖ ERI KONTEKSTEISSAAN.....	29
5.1 Opinto-ohjaajien työn luonne	29
5.2 Työn ydintehtävät	32
5.3 Yhteydenpito nuoren vanhempiin.....	34
5.4 Yhteistyö opettajien ja muun koulun henkilökunnan kanssa.....	37
5.5 Opinto-ohjaajien ammatti-identiteetistä.....	39
6 ERILAISET NUORUUDET YHTEISKUNNASSA.....	43
6.1 Nuoret eri oppilaitoksissa	43
6.1.1 Peruskoulu -koko ikäluokka saman katon alla	44
6.1.2 Nuoret lukioissa	46
6.1.3 Heterogeeninen nuoruus ammatillisissa oppilaitoksissa.....	47
6.2 Vertailua eri koulumuotojen kesken	48
6.2.1 Individualismi	48

6.2.2 Pakkovalinta vs. valinnan vapaus	50
6.2.3 Nuoruuden erilaiset ongelmat.....	53
6.2.4 Eri-ikäisten nuorten ohjaaminen	55
6.2.5 Toisen asteen koulutukseen jakautuminen	58
7 JAETTU NUORUUS JA NUORTEN OHJAAMISEN HAASTEET	61
7.1 Nuoruus opinto-ohjaajien silmin.....	61
7.1.1 Nuoriin kohdistuvat vaatimukset.....	61
7.1.2 Yhteiskunnan muutosten vaikutukset nuoriin	63
7.1.3 Nuoruuteen ikävaiheena liitettyjä ominaisuuksia	68
7.2 Nuorten ohjaamisen haasteet	70
7.2.1 Nuoren ongelmien tunnistaminen	70
7.2.2 Nuoren kannustaminen	72
7.2.3 Nuoren oman ajattelun tukeminen ja itsetuntemuksen edistäminen	75
8 ONKO JOTAIN MUUTTUNUT? –VUODEN 2007 JA 2010 HAASTATTELUJEN VERTAILUA.....	81
9 TUTKIMUKSEN PÄÄTULOKSET	83
10 POHDINTA A JA TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA	88
LÄHTEET.....	92
LIITTEET	98

1 JOHDANTO

Opinto-ohjaus on nykypäivänä monen haasteen edessä. Koulutuksen kentällä on tapahtunut paljon uudistuksia, yhteiskunta on muuttunut nuorten kannalta epävarmemmaksi ja ennustamattomaksi. Koulutusmahdollisuuksien ylenpalttisuus, yksilöllisyyden painottaminen, kilpailu sekä epävarmuus opiskelu- ja työpaikoista ovat aiheuttaneet nuorten lisäksi paineita myös opinto-ohjaajille. Opinto-ohjaajien työ on luotsata nuoria monien valintojen ja yksilöllisyyden paineiden viidakossa. Valinnan mahdollisuus, mutta samalla valinnan pakko on vahvistunut 1990-luvun alusta alkaen. Hoikkala ja Paju (2002, 26-27) nimittävätkin 90-luvun alun jälkeen nuoruuttaan eläviä nuoria yksilöllisen pakkovalinnan sukupolveksi. Nimitys luonnehtii erityisesti kiivaan muuttoliikkeen ja informaatioteknologisten sovellusten läpäisemien elämänmaisemien vaikutuksia suomalaisnuoriin. Tätä sukupolvea kuvaavat kuluttaminen ja kilpailu. Tietoyhteiskunnan kouluja luonnehtivat luokattomuus, valinnaisuus ja erikoistuminen. Jotta pärjäisi tässä yhteiskunnassa, on osattava valita ja tiedettävä mitä on osattava. Oppilaat joutuvat valitsemaan erilaisia oppiaineprofileja nykyään jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Erikoistuminen alkaa jo aikaisin ja vastuu opinnoista on yhä enemmän nuorella ja hänen vanhemmillaan. Malli suosiikin hyvin itsenäisiä, pärjääviä ja motivoituneita nuoria. Valintojen korostumisen myötä vaikeassa tilanteessa ovat ne nuoret, jotka eivät vielä tiedä, mitä haluavat elämältään. Lapset ja nuoret joutuvat entistä varhaisemmin pohtimaan sitä, täyttävätkö he vallitsevat menestymisen kriteerit.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tarkastella, miten kaikki edellä kuvattu vaikuttaa vallitsevaan nuoruuskuvaan ja nuorten ohjaamisen haasteisiin. Lähestyn aihetta opinto-ohjaajan näkökulmasta. Opinto-ohjaajan työssä vaaditaan alati muuttuvien koulutusmahdollisuuksien ja työelämän ilmiöiden hallitsemisen lisäksi myös yhä enemmän itse ohjaukseen liittyviä uudenlaisia valmiuksia. Opinto-ohjaaja kohtaa työssään erilaisia ihmisiä erilaisissa tilanteissa. Opinto-ohjauksen haasteet näyttäytyvät erilaisina eri oppilaitoksissa. Nykyaikana opinto-ohjaaja ohjaa yhä enemmän esimerkiksi eri kulttuureista tulevia nuoria. Opinto-ohjaajan tulisi kyetä tarjoamaan jokaiselle ohjattavalleen yksilöllistä apua ottaen huomioon juuri tämän yksilölliset tarpeet. Ohjausta tarvitaankin yhä enemmän, mutta sen toteutumisehdot ovat melko rajallisia ja myös resurssit, joiden puitteissa ohjausta tehdään

Oma mielenkiintoni opinto-ohjaukseen nousi henkilökohtaisesta kiinnostuksesta kyseistä ammattikuntaa kohtaan. Opinto-ohjaajat ovat aitiopaikalla tekemässä huomioita niin yhteiskunnan

muutoksista kuin muuttuvasta nuoruudesta. Harvassa ammatissa on mahdollista päästä yhtä lähelle tarkastelemaan esimerkiksi nuorten tulevaisuuden suunnitelmia ja maailmankuvaa. Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy nuorten ohjaamiseen ja nuoruuteen juuri tässä ajassa. Maailma muuttuu koko ajan ja asettaa nuorille ihmisille erilaisia vaatimuksia kuin edellisille sukupolville. Viime aikaista ohjaustutkimusta onkin leimannut työelämän muuttumisen ja eri koulutusmahdollisuuksien lisääntymisen vaikutus ohjaustyöhön. On oltu kiinnostuneita, mitä nykyajan epävarmuus niin opiskelun kuin työelämänkin suhteen merkitsee ohjauksen ammattilaisten työn kannalta. Minua kiinnostaa se, miten opinto-ohjaajat näkevät nuoret muuttuvassa yhteiskunnassa. Kysynkin, minkälaisena eri oppilaitoksissa työskentelevät opinto-ohjaajat näkevät nuoruuden tässä ajassa ja minkälaisia haasteita nuorten ohjaamiseen liittyy. Vaikka tutkimukseni käsittelee opinto-ohjausta eri oppilaitoksissa, vähintään yhtä suureksi teemaksi nousee nuoruus. Tutkimukseni voidaan siis laskea ohjaustutkimuksen piiriin, mutta sillä on paljon kiinnekohtia esimerkiksi myös nuorisotutkimukseen.

2 NUORUUS JA NUORTEN OHJAAMINEN

2.1 Nuoret ja nuoruus tutkimuksen kohteena

Tutkimukseni keskeisimpiä käsitteitä ovat nuoruus ja nuoret. Perehtyminen nuoruuden ja nuorisotutkimuksen teoriakenttään on siis paikallaan. Käyn läpi ensin nuoruuden historiaa ja sen jälkeen sitä, miten nuoruutta on määritelty kulttuurin ja kehityspsykologian piirissä. Lopuksi käyn läpi millaisena nuoruutta jälkimodernissa yhteiskunnassa yleisesti pidetään ja minkälaisia ilmiöitä siihen liitetään.

2.1.1 Nuoruus historiallisena ilmiönä

Länsimainen nuoriso on nuori sekä käsitteenä että tutkimuskohteena. Kulttuurintutkijoiden mukaan nuoriso syntyi vasta toisen maailmasodan jälkeen, jolloin syntyi nuorison kaupallinen kulttuuri. Tällöin muodostuivat niin kutsutut teinimarkkinat. Nuorisoa voidaan pitää nuorena myös identiteetin muodostuksen suhteen, sillä vasta 1960-luvulla nuoret alkoivat määrittää itseään sukupolvena, eikä ainoastaan perheen tai koulun jäsenenä. Nuorisotutkimus tieteenalana käynnistyi 1950-luvulla. Se jakaa nuoria erilaisten muuttujien, kuten sosiaalisen taustan, sukupuolen sekä iän, mukaan. (Holvas, Raivio & Seppänen 1997, 2.)

Nuorison syntyajankohdasta ei olla nuorisotutkimuksen keskuudessa samaa mieltä, mutta esimerkiksi yhteiskuntatieteellisessä nuorisotutkimuksessa nuorison historia on kuvattu usein hyvin lyhyeksi. (Holvas ym. 1997, 2.) Monet nuorisotutkijat ovat sitä mieltä, että nuoruutta ja nuorisoa ei ole ollut olemassa ennen modernia teollistunutta yhteiskuntaa. Suomalaisessa nuorisotutkimuksessa nuoruuden historia on nähty vieläkin lyhyemmäksi. Jotkut tutkijat esittävät, että nuoruuden historia alkoi vasta 1950-luvulla. Tätä aikaa leimasi äänilevyteollisuuden synty ja kevyen musiikin kulutuksen kasvu, jotka synnyttivät nuorisokulttuurin ja nuorison eriytyneenä, selvästi havaittavana yhteiskunnallisena ryhmänä. Tätä näkökulmaa edustavat tutkijat eivät suoranaisesti kiistä, että nuoruutta olisi ollut olemassa jo aikaisemmin. He eivät kuitenkaan näe tarpeelliseksi tarkastella nuoruutta ennen tätä aikaa. Toiset tutkijat sijoittavat nuoruuden syntymishetken paljon aikaisempiin aikoihin. Esimerkiksi saksalaissosiologi Leopold Rodenmayr on sitä mieltä, että nuoruuden juuret ovat löydettävissä jo keskiajan loppupuolelta 1200- ja 1300-luvuilla syntyneistä varakkaista kauppakaupungeista. Hän väittää, että jo tuolloin oli nähtävissä modernia nuoruutta luonnehtiva

kehitys: pyrkimys aikaisempaa yksityiskohtaisempaan ja suunnitelmallisempaan koulutukseen, mikä johti lapsuuden ja aikuisuuden välisen elämänjakson pitenemiseen. (Puuronen 2000, 14-37.) Rodenmayr sitoo siis nuoruuden koulutukseen ja sen aikaiseen elämänvaiheeseen, jota voi luonnehtia nuoruudeksi. Koulutus ja opiskeluhan määrittelevät tänäkin päivänä nuoruuden kestoja. Nuoruus on pidentynyt, koska ihmiset kouluttautuvat enemmän ja pidempään ennen kuin siirtyvät pysyvästi työelämään. Puuronen (2000, 39) toteaaakin, että muodollisen koulutuksen piteneminen teollisuusyhteiskunnissa aiheutti nuoruuden pitenemisen ja myötävaikutti siihen, että nuoriso pysyi erityisenä yhteiskunnallisena ryhmänä. Tehdastuotanto ja laajeneva rahatalous vaativat ihmisiltä uudenlaisia taitoja, joita ei voinut saavuttaa muuten kuin säännöllisen ja melko pitkän koulutuksen avulla. Tästä seurasi, että nuoruudesta muodostui legitimiin tuotannosta vapaa elämänvaihe.

Eurooppalaisen nuorison historiaa tutkinut John Gillis korostaa, että nuoruudella ja nuorisolla on itsenäinen historiansa. Kun nuorison alakulttuureja halutaan ymmärtää, on ymmärrettävä, että nuorison toimintatraditiot periytyvät sukupolvelta toiselle. Gillis onkin löytänyt monia nuoruudelle tyypillisiä määrittelyjä ja ominaispiirteitä jo satojen vuosien ajalta. Esimerkiksi opiskelijaradikalismi, boheemisuus, jengiytyminen ja rikollisuus nuorison keskuudessa ovat ilmiöitä, jotka ovat kuuluneet nuoruuteen jo kauan. (Puuronen 2000, 15.) Nuoruudessa on siis ainakin Gillisin mukaan ollut samanlaisia piirteitä jo satojen vuosien ajan. Myös nuoriin kohdistuva tutkimus ei ole kovin vanha ilmiö. Sekin alkoi vasta 1950-luvulla. Vielä tänäkin päivänä nuorisotutkimuksen sisällä ollaan erimielisiä siitä, keitä nuoret oikeastaan ovat. Tämä debatti liittyy ensisijaisesti siihen, että nuoriin kuuluvien ihmisten iästä ei olla samaa mieltä. (Holvas ym. 1997, 2-3.)

Suomalaisen nuoruuden ja nuorison historia on aina vahvasti linkittynyt perheen, naisten, teollistumisen, maatalouden, koululaitoksen sekä erilaisten instituutioiden historiaan. Muualla maailmassa taas nuorisotutkimus kiinnittyy paljolti ainoastaan perheen historiaan. Suomalaiset tutkijat ovatkin tutkineet nuorison historiaa sosiaali- ja perhehistoriallisissa tutkimuksissa, joissa on selvitetty väestön rakennetta, työnjakoa, toimeentulostrategioita ja vapaa-aikaa. Tutkimusta on tehty myös koulutuksen historian yhteydessä, esimerkiksi koulunkäyntiä koskevissa opintietutkimuksissa. Nuoriso on ollut suomalaisessa historian tutkimuksessa vain yksi tutkimuksen osa-alue, ei näkökulmaa määrittävä tekijä. (Aapola & Kaarninen 2003, 10-11.)

2.1.2 Nuoruus psykologisena ilmiönä

Kasvatusfilosofi Jean Jacques Rousseau vaikutti vahvasti 1900-luvun alun nuorisopsykologiaan. Teoksessaan *Émile eli kasvatuksesta* Rousseau ajoittaa varsinaisen nuoruuden ikävuosien 15 ja 20 välille. Nuoruuden alkaessa lapsi muuttuu tottelemattomaksi, raivoavaksi jalopeuraksi. Rousseau katsoi, että nuoruudessa ihminen syntyy uudelleen. Ensimmäisen kerran ihminen syntyy olemassaoloa ja sukuaan varten, toisella kertaa tämä syntyy elämää ja sukupuoltaan varten. (Puuronen 2006, 52.)

Jos nuoruutta tarkastellaan psykologisesta näkökulmasta, korostuvat sen määrittelemisessä eri seikat kuin kulttuurisessa näkökulmassa. Nuoruus on psykologian näkökulmasta aikaa, jolloin pitää ikään kuin oppia uudestaan elämään. Tätä voisi ajatella Rousseaukin ajaneen takaa puhuessaan uudelleen syntymisestä. Tämä oppiminen jatkuu toki läpi elämän, mutta on kiihkeimmillään juuri nuoruudessa. Yksilöllisyyden valmistelu- ja kokeiluaika alkaa nuoruudessa. Nuoruudessa ei siis tapahdu ainoastaan biologisia muutoksia, vaan nuori läpikäy myös sisäistä psykologista kehitystä. Nuoressa ihmisessä tapahtuukin ikään kuin kahtia jakaantuminen. Seksuaalinen kehitys on voimakasta, mutta samaan aikaan kehittyy myös kognitiivinen ajatuksellinen kyky. Tietoisuuden laajenemisen ja kehittymisen myötä mahdollistuvat myös ihanteiden ja ideaalien syntyminen. Tähän liittyy esimerkiksi pop-tähtien ja näyttelijöiden ihannoiminen. Myös nuori itse saattaa vaatia itseltään ihanteiden täyttämistä. Nuoruus onkin itsetutkiskelun aikaa. Tämän mahdollistaa formaalinen ja abstrakti ajattelu. Vaikka nuori ihminen olisikin ruumiillisesti ja älyllisesti valmis aikuisten maailmaan, monet nuoret viettävät monta vuotta ”vaellellen” etsimässä itseään ja paikkaansa yhteiskunnassa. Dunderfelt uskoo, että tällainen etsikkoaika on useimmissa tapauksissa viisas ratkaisu. (Dunderfelt 1997, 93-99.) Toisaalta nyky-yhteiskunnassa ollaan kiinnitetty huomiota tähän nuorten lisääntyvään vaelteluun, eikä yleensä hyväksyvässä mielessä. Yhteiskunta haluaisi nuoret mahdollisimman nopeasti jatkokoulutukseen ja edelleen työelämään. Tämä ilmiö kytkeytyy myös vahvasti opinto-ohjaajien työhön.

Erik. H. Erikson tarkastelee nuoruutta psykososiaalisen kehitysteorian kautta. Tässä teoriassa kehittyminen nähdään sosiaalisena ja dialektisena prosessina, jonka luonne määräytyy yksilön tarpeiden ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Jokaisessa kehitysvaiheessa yksilön aikaisempi kehityshistoria on suuntaamassa kehitystä. Kehityksen lopputulos ei kuitenkaan ole missään vaiheessa ennalta määrätty, vaan yksilö voi työstää edellisten vaiheiden kehitystuloksia

myös kaikissa seuraavissa vaiheissa. Persoonallisuuden muutos nähdään siis tässä teoriassa mahdolliseksi. Kukin vaihe tarjoaa mahdollisuuden korjata aiempia epäonnistumisia ja virheitä. (Lehtinen & Kuusinen 2001, 28.) Erikson näkeekin nuoruuden kehityksen keskeisenä sisältönä henkilökohtaisen identiteetin muodostumisen. Nuori arvioi tietoisesti omaa persoonallisuuttaan muodostaakseen käsityksen itsestään. Erityisen tärkeää on ympäristön antaman sosiaalinen palaute omasta itsestä. Itsetuntemukseen vaikuttaa se, että nuori tarkastelee itseään suhteessa muuhun maailmaan ja yhteiskunnassa vallitseviin rooliodotuksiin. (Lairio 1988, 9.)

Erikson käyttää teoriassaan psykososiaalisen kriisin käsitettä kuvaamaan kullekin vaiheelle ominaista yksilön ja ympäristön suhdetta. Kriisi on ikään kuin tehtävä, joka on suoritettava kussakin kehitysvaiheessa. Tehtävän suorittamisen lopputulos muovaa kehityksen suuntaa, persoonallisuuden rakennetta ja yksilön käsitystä itsestään. Kriisien ratkaisuja kuvataan psykososiaalisessa kehitysteoriassa psykologisilla vastakohtapareilla, jotka edustavat kehityksen myönteistä tai kielteistä suuntaa. Nuoruudessa myönteisiä kehitystuloksia ovat elämys aidosta minästä, eheyden tunne, joka yhdistää lapsuuden ja ennakoitun tulevaisuuden sekä tunne oman itsen löytämisestä ja elämän suunnasta. Kielteisiä kehitystuloksia ovat roolien sekasorto, kykenemättömyys tehdä oman elämän suuntaa määrittäviä valintoja ja oman minän vieraus. Eriksonin teoriaa on arvosteltu siitä, että kehitysvaiheiden myönteiset kehitystulokset korostavat myönteistä suhtautumista vallitseviin arvoihin, normeihin ja tapoihin. (Lehtinen & Kuusinen 2001, 28-33.) Psykososiaalisen kehitysteorian soveltaminen vaatineekin tulkitsemista kulloisenkin ajan näkökulmasta. Esimerkiksi ihmisten vakiintuminen niin työelämässä kuin parisuhteessakaan ei noudata enää vakiintunutta kaavaa. Normaalista onkin tullut lähes epänormaalia. Niin kuin Tony Dunderfelt totesi, useat nuoret saattavat ”vaellella” etsimässä itseään pitkän aikaa ennen kuin asettuvat elämään vakiintuneen aikuisen elämää. Itsensä etsiminen ei ollut Eriksonin teorian syntymisen aikaan osa tavallisen nuoren elämää. Toisaalta on myös otettava huomioon, että nuorten ihmisten ”vaeltelu” ja itsensä etsiminen ovat myös hyvin länsimaisia ilmiöitä, joita ei esiinny kaikissa muissa kulttuureissa.

Uusimmissa suomenkielisissä kehityspsykologian yleisesityksissä on tuotu esiin teorioita, jota korostavat sosiaalisen ympäristön vaikutusta nuorten kehitykseen. Käsitys nuoren kehityksestä on uudemmassa kehityspsykologiassa yhteiskunnallisempi ilmiö kuin aiemmin, jolloin kehityksen nähtiin perustuvan hyvin pitkälle biologis-fysiologisiin prosesseihin. Aikaisempi tutkimus kuvaili nuorta ihmistä luontoon kuuluvaksi organismiksi, jonka kehitystä säätelee luonnon rytmi. Uudempi kehityspsykologia taas näkee nuoren yhteiskunnallisena olentona, jonka kehitykseen vaikuttaa yhtä paljon myös yhteiskunnan, sen kulttuurin, instituutioiden, normien ja käytäntöjen kehitys.

Uudemmassa kehityspsykologiassa pidetään siis tärkeänä nuoruuden historiallisten ja yhteiskunnallisten ehtojen tutkimista. (Puuronen 2000, 57-58.)

2.1.3 Muuttuva nuoruus jälkimodernissa ajassa

Nykyajan nuoruus puhuttaa paljon, niin mediassa kuin esimerkiksi nuorisotutkimuksen piirissä. Aihe on esille nykyään paljon ja kaikilla lienee jonkinlainen käsitys siitä, minkälaista nuoruus ajassamme on, luohan media nuoruudesta jatkuvasti mielikuvia milloin missäkin yhteydessä. Nuoruusajan katsotaan yleisesti pidentyneen sekä sen alkupäästä että loppupäästä. Mediassa luodaan kuvaa alakouluikäisistä lapsista, jotka pukeutuvat ja käyttäytyvät kuin teini-ikäiset. Toisaalta nuoruuden nähdään pidentyneen myös siten, että kolmeakymmentä lähestyvät nuoret aikuiset saattavat jatkaa niin sanottua nuoruutta eivätkä esimerkiksi solmi parisuhdetta tai hanki lapsia, eivätkä välttämättä myöskään sitoudu pysyviin työsuhteisiin. Nuoruutta on ennen kaikkea pidentänyt monia vuosia kestävä kouluttautuminen, mutta pidentyneestä nuoruudesta on tullut jälkimodernissa yhteiskunnassa muutenkin tietynlainen elämäntavan standardi, jota pidetään oikeastaan jo odotusarvona ja siitä poikkeamista erikoisena (Aapola 2005, 257.) Hahmotettaessa nuoruutta tässä ajassa, on väistämättä mietittävä myös sitä, miten määritellään aikuisuus. Yleisesti aikuisuus kiinnittyy vakiintumiseen ja omiin lapsiin. Nykyään lapsia hankitaan selkeästi myöhemmin kuin esimerkiksi 1970-luvulla, noin kolmikymppisinä. Tätä kautta voidaan jollain tasolla väittää nuoruuden pidentyneen. On myös arvioitu, että aikuisuus itsessään on hämärtyneet ja sen saavuttaminen on nyky-yhteiskunnassa yhä hankalampaa. Nuorten on nykypäivänä vaikea saavuttaa esimerkiksi vakituista työpaikkaa tai riittävää toimeentuloa, joita pidetään perinteisen aikuisuuden yksinä mittareina. (Aapola 2005, 258.) Elämmekin aikaa, jossa nykyajan nuoret aikuiset yhä useammin eivät enää tienaa enemmän kuin vanhempansa. Lisäksi täytyy muistaa, ettei epävarmuus koske vain nuoria. Muuttuvissa taloudellisissa tilanteissa myös keski-ikäinen voi joutua yhtäkkiä työttömäksi tai hakeutua uudelleen koulutukseen. Myös ihmissuhteiden muutokset koskevat nykypäivänä myös varttuneempia ihmisiä, avioliittojen tai parisuhteiden katketessa. Elämäntavalla onkin yhä vähemmän itsestäänselvyyksiä ja päätepisteitä. Elämänvaiheiden väliset rajat ovat hämärtyneet ja välillä on vaikea määrittellä, mitkä ilmiöt kuuluvat nuoruuteen ja mitkä aikuisuuteen. Monet ilmiöt ovatkin alkaneet liittyä moniin eri elämänvaiheisiin. Hyvänä esimerkkinä tästä on opiskelu, jota on perinteisesti pidetty nuoruuteen kuuluvana ilmiönä, mutta joka nykypäivänä kuuluu ihmisen elämään jokaisessa elämänvaiheessa ja elinikäistä oppimista

pidetään tärkeänä työmarkkinoiden tarpeiden muuttuessa. (Aapola 2005, 258-259.) Myös ikäihmiset opiskelevat huomattavan paljon tänä päivänä.

Kaisa Ketokivi (2005, 101) kuvailee artikkelissaan pidentynyttä nuoruutta hapuiluksi, jossa eri elämänvaiheilla ei ole enää selviä rajoja. Nyky-yhteiskunta ei tuota luotettavaa jatkuvuutta, joka näkyy myös työelämässä, jossa lyhytjännitteisyys ja levottomuus ovat lisääntyneet. Sama ilmiö tuntuu tarttuvan myös ihmissuhteisiin. Ratkaisuja harkitaan pitkään ja elämäkokemusta halutaan kartuttaa, jotta voitaisiin valmistua mahdollisimman hyvin tulevaan elämään. Ketokivi huomauttaakin, että pidentynyt nuoruus ei välttämättä ainoastaan johdu siitä, että koulutetut nuoret vieroksuivat perhettä ja muita perinteisiä arvoja, vaan myös ympäröivä yhteiskunta asettaa yksilölle erilaisia vaatimuksia kuin ennen. Nuoret saattavat yrittää parantaa omia edellytyksiään tulevien sitoumuksien tekemiseen, vaikka heidän elämänsä ulkopuolisen silmin vaikuttaisi huolettomalta. (Ketokivi 2005, 102.)

Pidentyneen nuoruuden ohella nykyajan nuoruutta luonnehditaan aikamme diskurssissa hyvin individualistiseksi. Yksilön mahdollisuuksiin tehdä omia valintoja ja sitä kautta ohjata omaa elämänsä kulkuaan uskotaan vahvasti. Elämä on nykymaailmassa välttämättä riskialtista, sillä individualistisen logiikan mukaan omista valinnoista seuraa myös henkilökohtainen vastuu. Riskien arviointi ja välttäminen ovat tärkeitä elämäntilanteissa ja ne vaikuttavat myös esimerkiksi perheen perustamiseen ja muihin vakiintumiseen liitettyihin ratkaisuihin. (Ketokivi 2005, 104.) Länsimaiselle nuoruudelle on siis ominaista pitkät opiskeluaikat, myöhäinen siirtyminen työelämään sekä avioliiton solmimisen ja lasten hankkimisen myöhentyminen. Perheen perustaminen onkin yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa ongelmallista, sillä henkilökohtaista vapautta korostetaan. Yksilöllä katsotaan olevan rajattomat mahdollisuudet oman elämän rakentamiseen ja onnen löytämiseen. Samalla kuitenkin yksilöön kohdistuu monia vaatimuksia ja paineita onnistua elämän rakentamisessa ja epäonnistumisen minimoimisessa. Perheeseen sitoutuminen voisi tuntua tässä asetelmassa pulmalliselta, rajoittaahan se yksilön mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja se sisältää myös paljon epäonnistumisen mahdollisuuksia. (Niemelä 2005, 171-172.)

Individualismin perinteeseen liittyy myös elämänpolitiikan käsite, jonka voidaan pitää alun perin Anthony Giddensin lanseeraamana terminä. Hän katsoo elämänpolitiikan tarkoittavan tietynlaista elämäntyylin politiikkaa. Ihmisten pitää nykypäivänä päättää itse, miten elää maailmassa, jossa ennen luonto ja traditio määrittivät yksilöiden elämäntyylin, mutta jossa nykyään valinnat ovat tulleet inhimillisen päätöksen alaisiksi. (Giddens 1994, 14-15.) Käsitteellä voidaan siis tarkoittaa

sitä, että yksilöllä on mahdollisuus ottaa kantaa ja vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin yhteisön ja ympäristön hyväksi. Käsitteellä voidaan tarkoittaa myös sitä, että yksilöllä on mahdollisuus suunnata elämäänsä ja sen valintoja osallistua aktiivisesti sen rakentamiseen. (Herranen & Harinen 2007, 88.) Jälkimmäinen tapa tulkita elämänpolitiikka on kiinnostava ilmiö myös oman tutkimukseni kannalta. Varsinkin kun käsitettä laajentaa vielä Herrasen ja Harisen mukaan tarkoittamaan toimintaa, jossa noudatetaan kulttuurisesti sopivan ja yhteisesti neuvotellun elämän käsikirjoituksen noudattamista ja uudelleen tuottamista. Tärkeäksi teemaksi muodostuukin se, että yksilön tulee oppia suuntaamaan aktiivisuutensa sosiaalisesti osoitettuihin uomiinsa. Herranen ja Harinen nostavat esille kysymyksen siitä, kuinka vapaita nuoret itse asiassa ovat tekemään valintoja. Yksi aikamme erityispiirre on se, että nuorten edessä on lukuisia mahdollisia tulevaisuusnäkyviä. Taitavan elämänsuunnittelun nähdään koostuvan siitä, miten paljon yksilöllä on tietoa erilaisista elämänsuunnittelussa tarvittavista mahdollisuuksista. Yleisestihän valinnanvapaus ja päätäntävalta ovat mielletty myönteisinä asioina. Yksilön onnellisuuden nähdään kulttuurissamme rakentuvan siitä, että hänellä on mahdollisuus valita erilaisista vaihtoehdoista ja toteuttaa itseään mielekkääksi kokemallaan tavalla. Sosiaalistuessaan yhteisöelämään yksilö alkaa huomata, minkälaiset valinnat ovat hyväksyttäviä, kaikki vapaus ei olekaan sallittua. Autonomisuudestaan huolimatta ihminen on sitoutunut maailmaan ja yhteisöihin, jotka määrittelevät vapauden rajat. Vaikka yksilöt usein pyrkivät loitontamaan toimintaansa taloudellisista ja poliittisista vaatimuksista, tuloksena yleensä kuitenkin syntyy yhteiskunnalle hyödyllistä toimintaa. Yhteiskunnan keskeisiin elämähallinnan vaatimuksiin, kuten koulutukseen ja työntekoon, on sopeuduttava. Yhteiskunnassa vallitseekin vaade oikein valitsemiseen. Ne, jotka eivät sopeudu annettuihin normeihin ja pyrkimyksiin, asetetaan monenlaisen kontrollin alle. (Herranen & Harinen 2007, 89-90.) Tästä esimerkkinä on esimerkiksi niin sanottu nuorten pakkovalinta, jolla tarkoitetaan sitä, että Suomessa alle 25-vuotiaat työttömät ammattikouluttamattomat nuoret eivät ole oikeutettuja työttömyysturvaan, mikäli he eivät ota vastaan heille tarjottua koulutus-, työ-, tai harjoittelupaikkaa. Nuorten pakkohaku on herättänyt ristiriitaisia tunteita ja se on usein nähty lähinnä keinona varastoida joutilaat nuoret pois työttömyystilastoista. Pakkohakua on pidetty myös kaikin tavoin turhana toimenpiteenä, sillä kouluttautumista väkiväkolla ei nähdä mielekkäänä vaihtoehtona eikä se yleensä auta nuoria työllistymään ja se myös rajoittaa yksilön valinnanmahdollisuuksia. (Nyyssölä & Pajala 1999, 85.)

Ylenpalttinen valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen on aiheuttanut myös vastareaktioita. Kimmo Jokinen (1996) toteaa, että kuluttamisessa ja koulutuksessa tuntuu olevan vallalla naiivi usko siihen, että kaikilla yksilöillä olisi samanlaiset mahdollisuudet tehdä valintoja. Todellisuudessa kaikilla ei

kuitenkaan ole rahaa tai henkistä pääomaa saman verran. Lisäksi valinnanmahdollisuuksien jyrkkä kasvu saattaa Jokisen mukaan johtaa siihen, että tosiasialliset valinnat jäävät tekemättä ja nuoret tekevät pelkkiä näennäisvalintoja. Koulussa valitaan neutraaleja aineyhdistelmiä, jonka jälkeen siirrytään lukioon ja sitten yliopistoon ja pitkitetään todellisten valintojen tekemistä. (Jokinen 1996, 27.)

Nuorten koulutuksesta työelämään siirtyminen problematisoitui 1990-luvulla suurtyöttömyyden myötä. Tämän seurauksena havahduttiin siihen, että perinteinen, turvallinen ja ennustettava elämänmalli uhkaa jäädä kokonaan historiaan. Työttömyys, pitkittyvä epävarmuus ja huono-osaisuus eivät enää välttämättä kohdistuneet ainoastaan kouluttamattomiin tai ongelmanuoriin. Nuorten siirtymät koulutuksesta työelämään ovat mutkistuneet. Vakituisen työpaikan sijaan nuorta odottaa usein työmarkkinoilla työttömyys, epävarmat työsuhteet ja erilaisista tukiohjelmista muodostuva viidakko. Nuorten koulutuksesta siirtyminen työelämään onkin pirstaloitunut pieniksi poluiksi. Selkeälinjainen ura on mahdollinen enää harvoille. Kaikista mutkikkaimmille poluille joutuvat ne nuoret, joiden lähtökohdat elämäntaipaleelle ovat kaikista heikoimmat. (Nyyssölä & Pajala 1999, 9-11.) Nuorten siirtyminen koulutuksesta työelämään on muuttunut yhä monimutkaisemmaksi ja epävarmemmaksi prosessiksi. Esimerkiksi peruskoulun jälkeinen tulevaisuuden suunnittelu, ammatinvalinta ja jatkokoulutukseen kiinnittyminen ovat vaikeutuneet. Opiskelu- ja työpaikoista kilpaillaan yhä kovemmin. Nuorten työttömyys on lisääntynyt, työsuhteet ovat yhä enemmän tilapäisiä ja työttömyysjaksot ovat pidentyneet. Erityisen ahtaalla ovat kouluttamattomat nuoret. Näiden ongelmien ehkäisemiseksi Suomessa on 1990-luvulla ryhdytty moniin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Nuoria ohjataan esimerkiksi työpajatoiminnan pariin. (Pietikäinen 2005, 219.)

Nuorison määrittely on vaihdellut eri aikakausina. Yleensä siihen on luettu yhteisön naimattomat, ei vielä täysivaltaiset jäsenet, jotka kuitenkin fyysiseltä olemukseltaan, kyvyiltään ja taidoiltaan ovat lähes aikuisen veroisia. Nuoruus määritelläänkin usein iän sijasta tiettyjen sosiaalisten sisältöjen kautta. Nuori on siirtymävaiheessa, ei enää lapsi, mutta vailla aikuisen oikeuksia ja velvollisuuksia. Ikävuodet korostuvat tiettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kautta. Esimerkiksi avioliiton solminen, ajokortin ajaminen, alkoholin ostaminen, äänioikeus ja rikosoikeudellinen ja taloudellinen vastuu ovat asioita, jotka katsotaan suotavan yhteisön täysivaltaisille, aikuisille jäsenille. (Aapola & Kaarninen 2003, 13.) Siirtymät lapsuudesta nuoruuteen ja nuoruudesta aikuisuuteen määritellään myös eri kulttuureissa eri tavoin. Monissa heimokulttuureissa nuoruuteen kuuluu siirtymäriittien läpikäyminen, jossa usein nuoret eristetään tietyksi ajaksi muusta yhteisöstä,

jonka jälkeen he palaavat uudella statuksella varustettuna takaisin yhteisöön. Siirtymärituaalit ovat usein erilaisia yhteisön tytöille ja pojille. Länsimaissa vastaavia selkeitä siirtymärituaaleja ei ole olemassa. Tästä huolimatta teollistuneidenkin maiden nuoret laativat tavallaan itse itselleen näitä rituaaleja samankaltaisten toimintojen kautta (Kroger 2007, 40-41).

Nuoruus ymmärretään usein erillisenä tilana ja marginaalissa olemisena, joka edeltää aikuisuutta ja todellista elämää. Nuoruus on myös valtakysymys, sillä nuoruuden määrittelee taho, joka on ottanut itselleen määrittelyvallan. Kyseessä on äärimmilleen vietynä pelkkä kategoria, johon samastuvan yksilön käyttäytymistä säätelevät tarkkaan rajatut normit ja säädökset. Ongelmana nuoruuden määrittelyssä on se, että sen määrittely on aina sidoksissa aikuisuuteen. Nuoruuteen liittyvät viralliset ja hyväksytyt instituutiot kuten koulutus ja kasvatus sekä myös epäviralliset osat alueet kuten kapinointi, rajojen hakeminen ja nuorisokulttuurit tukevat saapumista aikuisuuteen. Nuoruus siis määritellään tulemiseksi, kun taas aikuisuus nähdään olemisena. (Nyysölä & Pajala 1999, 11.) Toisaalta ajassa, jossa elinikäinen oppiminen on oikeastaan työmarkkinoilla menestymisen ehto, voi tällaista määritelmää kritisoida. Myös aikuisuuteen kuuluu oppiminen ja jatkuva itsen rakentaminen. Koskaan ei voi olla täysin valmis.

2.2 Ohjauksen historiaa ja opinto-ohjauksen taustaa Suomessa

Ohjauksen ammatin alkua on vaikea määrittellä tarkasti. Jotkut ovat sitä mieltä, että ohjaus syntyi jo Platonin, Aristoteleen ja muiden länsimaisten filosofien työn tuloksena. Toisaalta ohjauksen synty sijoitetaan usein myös keskiajan Eurooppaan. Lisäksi 1800-luvun loppu on ohjauksen kannalta merkittävää aikaa, sillä tuolloin alettiin kiinnittää huomiota uranvalinnanohjaukseen. Suurin vaikutus ohjaukseen oli kuitenkin psykologian kehityksellä, esimerkiksi Freudin työn kautta. (Lairio & Puukari 2001, 15.)

Ohjaus (counselling) oli aluksi hyvin amerikkalainen ilmiö. Syinä tähän ”amerikkalaisuuteen” on pidetty muun muassa individualismin perinnettä sekä 1900-luvun alun sosiaalisten epäkohtien reformihankkeita. Nykyaikaisen ohjauksen nousu on taas sidoksissa sodanjälkeisen amerikkalaisen unelman romahtamiseen. Individualismi oikeutettiin juuri ohjauksen tuella. Tällöin ohjauksen avulla pyrittiin auttamaan menestyjiä menestymään entistä paremmin. (Onnismaa, Pasanen & Spangar 2000, 8.)

Ammatinvalinnanohjaus oli kirkollisen ohjauksen ohella ensimmäinen ohjauksen muoto, joka vakiinnutti asemansa ohjauksen kentällä. Ammatinvalinnanohjaus perustui pitkälle myös Platonin Valtio-teoksessa esitetylle ajatukselle, että ”oikea” ihminen oli saatava yhteiskunnassa oikealle paikalle. Sodanjälkeiset uranvalintateoriat olettivat ihmisten työskentelevän samoissa tehtävissä koko ikänsä ja kun 1980- ja 1990-luvuilla työelämän kehitys toi mukanaan tietotekniikan läpimurron, palvelupainotteisen yhteiskunnan sekä markkinoiden globalisoitumisen, oli ohjauksella uusia haasteita edessään. Tällä hetkellä ohjaus onkin muutoksen tilassa, jossa ohjauksen lähestymistapoja täytyy määritellä uudelleen. Tämä etsintä heijastuu myös ohjausalalla työskentelevien vaikeutena määritellä ohjausta ja siinä tapahtuvaa vuorovaikutusta. (Onnismaa ym. 2000, 8.)

Yhteiskunnan järjestämä organisoitu ohjaus, joka on suuntautunut nimenomaan koulutusta ja urasuunnittelua käsitteleviin kysymyksiin, on melko nuori ilmiö. Suomessa urasuunnitteluun keskittynyt professionaalinen toiminta alkoi vuonna 1939, kun Helsingin kaupungin työvälistystoimistoon perustettiin psykologin virka, jonka tehtävänä oli antaa ohjausta kansakoulun jatkoluokan oppilaille, keskikoulun oppilaille ja muille ohjausta haluaville. Toiminta laajeni asteittain erilaisten vaiheiden kautta valtakunnalliseksi organisaatioksi. 1970-luvun alkuun saakka nuorten ohjaus kuului työvoimahallinnon alaisena toimiville asiantuntijoille. Tämän jälkeen ohjauksesta ovat vastanneet lähinnä kouluissa toimivat opinto-ohjaajat. Ammatinimikkeenä opinto-ohjaaja on siis melko nuori. Vasta 1970-luvulta lähtien on järjestetty yliopistotasoisia opinto-ohjaajan pätevyyteen johtavaa opetuskokonaisuutta. Opinto-ohjauksen tarve huomattiin juuri 1970-luvulla, kun peruskoulu-uudistusta alettiin toteuttaa. Koulut tarvitsivat uudistuksesta huolehtivia muutosagentteja, joiden tärkein tehtävä oli oppilaitten auttaminen ja ja kasvun tukeminen. (Lairio 1993, 1-6.)

Opinto-ohjaajakoulutus käynnistettiin Suomessa vuonna 1971 pilottina peruskoulun perustamisen seurauksena. Vakiintuneemman aseman se sai vuonna 1973 opettajankoulutus uudistuksen myötä. (Lairio & Nissilä 2003, 15.) Ohjausjärjestelmän laajenemisen taustalla vaikuttavat monet yhteiskunnalliset muutokset, joista keskeisimpiä ovat olleet ammattirakenteen monimutkaistuminen, yhteiskunnallisen työnjaon eriytyminen, lisääntyvä kilpailu työpaikoista sekä koulutusjärjestelmän ja työelämän etäytyminen toisistaan. (Lairio 1993, 6.) Opinto-ohjaajakoulutuksen perusta oli ilmaistuna 26.10.1966 valmistuneessa mietinnössä, jonka mukaan jokaisessa koulussa tuli olla opinto-ohjaaja, joka oli saanut työhön vaadittavan erikoistumiskoulutuksen. Opinto-ohjaajana toimivan tuli hallita peruskoulun opetuksellinen rakenne ja tavoitteet sekä ymmärtää

opiskelutekniikoita ja ammatinvalintakysymyksiä. Opinto-ohjaajakoulutus oli siis aluksi suunnattu peruskoulun opettajille, mutta erityisistä syistä koulutukseen otettiin myös muun alalle soveltuvan koulutuksen omaavia henkilöitä. Koulutuksessa oli korostuneena ohjauksen tutkimus ja monitieteisyys. Koulutukseen sisältyi alusta alkaen kasvatustiedettä, psykologiaa ja kehityspsykologiaa, erityispedagogiikkaa sekä yhteiskuntatieteitä. Lisäksi koulutukseen kuului käytännönharjoittelua sekä opintokäyntejä. Opiskelu kesti yhden lukuvuoden ajan ja antoi pätevyyden toimia peruskoulun opinto-ohjaajana. 1980-luvulla koulutus laajentui keskiasteelle. Näille luotiin omat määräaikaisten kelpoisuuskoulutukset lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajan tehtäviin. Opinnot olivat kuitenkin sisällöltään samansuuntaisia kuin perusasteen opinto-ohjaajille tarkoitettujen opinnot, mutta niissä painotettiin lukion ja ammatillisen koulutuksen keskeisiä kysymyksiä. Näissä opinnoissa korostui opiskelun monimuotoisuus ja esimerkiksi etäopiskelun osuus oli varsin suuri. (Lairio & Nissilä 2003, 15-16.) Tällä hetkellä opinto-ohjaajakoulutusta tarjoaa yliopistoista Jyväskylän ja Joensuun yliopistot. Myös Jyväskylän ja Hämeen ammattikorkeakouluihin kuuluvat opettajakorkeakoulut tarjoavat opinto-ohjaajakoulutusta.

Opinto-ohjaajakoulutus on koko ajan uusien haasteiden edessä. Yksi sen suurimmista haasteista on, miten vastata alati muuttuvien yhteiskunnan vaatimuksiin myös opinto-ohjaajakoulutuksen kautta. Yhteiskunnan murros, työelämän uudet kvalifikaatiovaatimukset sekä koulutuspoliittiset muutokset ovat tuoneet viimeisen kymmenen vuoden aikana myös opinto-ohjaajakoulutukseen omat haasteensa.

2.3 Ohjauksen määrittelyä

Ohjaus on työmenetelmä, jota sovelletaan monissa ammateissa. Se on usein osa sellaisten organisaatioiden toimintaa, joilla on tiettyjä sisällöllisiä tavoitteita. Ohjaustyön kuvaukset poikkeavat toisistaan sen mukaan, korostetaanko niissä menetelmää, ohjaajan ja ohjattavan välistä vuorovaikutusta vai prosessia, johon ohjauksella pyritään vaikuttamaan. Onnismaa (2007) kuvaa ohjausta parhaimmillaan ohjaajan ja ohjattavan välillä käytäväksi neuvotteluksi. Ohjausta voidaan kuvata laaja-alaiseksi elämänsuunnittelun menetelmäksi, jonka tavoitteena on opastaa ohjattavaa elämään aiempaa tasapainoisemmin ympäristönsä kanssa ja käyttämään omia mahdollisuuksiaan tavoitteidensa mukaisesti hyväksi. Ohjausta ei tapahdu ainoastaan oppilaitosten ja työvoimatoimistojen piirissä, vaan se on levinnyt nykyään koulutukseen, kuntoutukseen, sosiaali- ja

terveydenhuollon piiriin, syrjäytymistä ehkäiseviin hankkeisiin sekä organisaatioiden johtamiseen. (Onnismaa 2007, 7.)

Tänä päivänä nuorta ohjaavat monet tahot kouluissa tapahtuvan ohjauksen lisäksi. Nuori kohtaa esimerkiksi työvoimatoimistoissa työvoimaohjaajia sekä harrastuksissaan erilaisia vapaa-ajan ohjaajia ja liikunnanohjaajia. Monenkirjava ohjaajajoukko ohjaa nuorta yksilönä, pareina, ryhminä tai vaikkapa osana perhettä. Ohjaus ei ole enää sidottu paikkaan eikä aikaan, vaan sitä annetaan suvereenisti myös puhelimen ja verkon välityksellä. (Soanjärvi 2009, 1.)

Tutustuessani ohjausta käsittelevään tutkimukseen ja muuhun kirjallisuuteen, sain huomata ohjauksen olevan monitahoinen ilmiö. Sitä voikin lähestyä lukuisista näkökulmista. Ohjaus on myös sidoksissa omaan aikaansa, joten eri aikoina ohjaus on käsitetty eri tavoin. Vaikka ohjaus- ja neuvontatyöllä on 60-vuotinen historia, siitä on tehty melko vähän tutkimusta. Se on jäänyt kliinisen psykologian ja terapian sekä sosiaalityön ja muiden sosiaalityöiden varjoon. Tästä huolimatta ohjaus- ja neuvontatyö on hyvin merkittävä ala, kattaahan se jo koulutuksen piirissä oppilaitokset peruskouluista yliopistoihin. (Onnismaa ym. 2000, 5) Viime vuosina ohjaus onkin ollut kuitenkin enemmän esillä ja tähän on useitakin syitä. Ensinnäkin maailma ympärillämme on muuttunut. Elämme monimuotoisessa palveluyhteiskunnassa ja elämäntilanteet ovat muuttuneet. Maailma on epävarma ja ei enää niin turvallinen. Toiseksi ammattikäytänteet ovat muuttuneet. Neuvoja saattaa olla muuttuneen maailman äärellä yhtä hämillään kuin neuvottavakin. Ohjaus- ja neuvontatyön ammattilaiset ovat alkaneet löytää toisensa. On alettu huomata, että samansuuntaista työtä tehdään monessa paikassa: oppilaitoksissa, työhallinnossa, sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä yksityisissä organisaatioissa. Ohjausala on myös kansainvälistynyt ja pyrkimyksenä on koota voimia yhteen myös kansainvälisellä tasolla. Ohjausalan tutkimus on tehnyt 1990-luvulla suuren harppauksen. Kun ennen tutkimus tuli suurilta osin Yhdysvalloista, nykyään jo monesta muussakin maassa tehdään alan tutkimusta. (Onnismaa ym. 2000, 5.)

Ohjaus eriytyi 1900-luvun alussa omaksi alueekseen psykoterapiasta. Tämän takia ohjausta määritellään usein vertailemalla sitä ja psykoterapiaa keskenään. Yleisimmin esitetty ero näiden välillä on, että psykoterapiassa ollaan kiinnostuneita yksilön koko persoonallisuuden rakenteesta, siinä työskennellään aktiivisesti tunteensiirron kanssa, toimitaan syvällisillä tasoilla, yritetään muuttaa persoonallisuuden rakennetta sekä käytetään runsaasti aikaa terapiaan. Ohjausta voidaan taas pitää ongelmien ja niiden ratkaisujen esiintuomisena, kestoltaan lyhytaikaisena eikä siinä käsitellä tunteensiirtoa. Ohjauksen ja psykoterapian teoriat ja käytänteet ovat kuitenkin vieläkin

osittain päällekkäisiä, joten ohjausta ja psykoterapiaa ei voida yksiselitteisesti erotella toisistaan. (Lairio & Puukari 1999, 16-17.)

Psykoterapian lisäksi on ohjausta toisinaan vaikea erottaa neuvonnasta. Neuvonta-termi on ollut käytössä kauemmin kuin ohjaus. Jos puhutaan neuvonnasta toimenpiteiden tasolla, sillä tarkoitetaan neuvojen ja ohjeiden antamista sekä informaatiopalveluiden tarjoamista. Neuvonnassa ohjattava nähdään myös suhteellisen passiivisena. Ohjausta voidaan pitää asiakaskeskeisempänä. Ohjaaja pyrkii toimimaan ohjattavan tukijana ja ohjauksessa on kysymys prosessista, jossa ohjaaja auttaa asiakasta ymmärtämään ja hyväksymään päätöksentekoprosessi, johon hän on sitoutunut. Kun ohjattava on aktiivisesti mukana päätöksentekoprosessissa, hänen on myös mahdollista kehittää omia oppimisstrategioitaan, joilla on myös vaikutusta hänen tulevaan kehitykseensä. (Lairio 1996, 18.)

Mikään yksittäinen ohjausta käsittelevä teoriasuuntaus ei ole osoittautunut muita toimivammaksi. Tämä saattaa johtua useammastakin syystä. Ensinnäkin ohjaustyössä ohjaajan oma persoona on aina yhtä tärkeä kuin hänen käyttämä ohjausmenetelmänsäkin. Toiseksi ohjaukseen hakeutuvilla henkilöillä on hyvin erilaisia tarpeita, joihin ei voi lähteä hakemaan vastausta aina saman lähestymistavan pohjalta. Useimmilla ohjaussuuntauksilla on myös joitain yhteisiä piirteitä ja toisaalta mikään yksittäinen teoria ei voi yksin muodostaa kattavaa käsitystä kaikista ohjauksen ulottuvuuksista. Teorian käyttö riippuu myös siitä, kenen kanssa ohjauksen ammattilainen on tekemisissä. Kaikkien kollegojen kanssa ohjauskäsitykset eivät aina mene yhteen ja tällöin on tarpeen laajentaa myös omia käsityksiään. (Lairio, Puukari & Nissilä 2001, 41-42; Peavy 1999, 18.)

Eri ohjaussuuntauksille voidaan siis löytää yhteisiä nimittäjiä. Ensinnäkin yhtenä yhteisenä teemana kaikissa ohjauksen määritelmässä on se, että ohjauksessa on kysymys ihmisten auttamisesta, jotta he voisivat elää täysipainoisesti elämäänsä. Ohjauksen perustana ovat ihmiset ajattelevina, tuntevina ja toimivina olentoina. (Lairio 1996, 17.) Monille ohjausmenetelmille yhteistä on myös se, että ne painottavat ohjaajan ja ohjattavan välisen vuorovaikutuksen toimivuutta. Eri ohjaussuuntauksukset ovat yhtä mieltä siitä, että ohjaus on ammatti, joka edellyttää tietyn koulutuksen. Ohjaus on aktiivista toimintaa, ei siis pelkkää kuuntelemista. Ohjaajat työskentelevät yleensä "normaalien" ihmisten kanssa, joiden ongelmien ratkaisuun tarvitaan informaatiota tai lyhytkestoista interventiota. Ohjaus on myös kaikkien ohjaussuuntausten mukaan teoriapohjaista. Muissa suhteissa eri ohjaussuuntauksukset voivat kuitenkin erota hyvinkin jyrkästi toisistaan. Esimerkiksi toiset ohjauksen

suuntaukset pitävät ohjaajaa enemmänkin liittolaisena kuin asiantuntijana. Ohjaajaa voidaan nähdä joko neuvoa antavana tai sitten kuin katalysaattorina, joka rohkaisee asiakasta lopulta itse tekemään omat valintansa. (Lairio & Puukari 2001, 11; Peavy 1999, 19.)

2.4 Opinto-ohjaus eri oppilaitoksissa

Suomalaisessa yhteiskunnassa opinto-ohjaus tuli osaksi koulujärjestelmää 1970-luvulla, kun peruskoulu-uudistuksen myötä koko ikäluokan koulutus yhtenäistettiin. Oppilaanohjaus oli tosin aina kuulunut opettajan toimenkuvaan. Esimerkiksi kansalaiskoulussa ammatinvalinnanohjaus oli osa opetussuunnitelmaa. 1970-luvun uudistushengessä myös opinto-ohjauksen tavoitteet johdettiin yleisistä yhteiskuntapolitiikan tavoitteista. Ohjauksen tavoitteena oli kouluia itsenäisiä, aktiivisia ja sopeutumiskykyisiä kansalaisia. Jo tällöin pidettiin tärkeänä, että oppilas valmennettiin myös peruskoulun jälkeiseen kilpailutilanteeseen. Ammatinvalinnanohjauksen tavoitteena oli auttaa oppilasta selvittämään omat taipumuksensa ja tekemään uraansa koskevia päätöksiä. 1980-luvulla seurasi keskiasteen uudistus ja samalla oppilaanohjaus vakiinnutti paikkansa myös lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. (Ahola & Mikkola 2004, 32.)

Kouluissa tapahtuva oppilaanohjaus muodostaa tänä päivänä laajimman ohjauksen toimintakentän Suomessa. Koulun oppilaanohjaus eroaa muusta ohjauksesta monessakin suhteessa. Oppilaanohjauksen tavoitteina on oppilaiden persoonallinen, sosiaalinen, moraalinen ja ammatillinen kehitys. Kouluissa tapahtuva ohjaus onkin kasvatuksellisten ja aikaan liittyvien aspektiensa vuoksi laaja-alaisempaa ja kokonaisvaltaisempaa. Ohjaus saattaa koulun arjessa olla hyvin monimuotoista, usein ohjaustilanteet syntyvät spontaanisti ja kestävät ainoastaan muutaman minuutin. Ohjaustilanteiden syntymiseen saattaa olla osallisina oppilaiden lisäksi myös opinto-ohjaaja itse, opettajat ja oppilaiden vanhemmat. Alaikäisten nuorten kanssa työskennellessä myös vaitioloon ja luottamuksellisuuteen liittyvät kysymykset nousevat esille. Opinto-ohjaajalla on usein koulussa myös ns. kaksoisrooli ollessaan samalla sekä ohjaaja että opettaja. (Juutilainen 2004, 123.) Opinto-ohjauksen tehtäväalueet jäsentyvät perinteisesti kaikilla kouluasteilla opiskelun ohjaukseen, kasvuun ja kehityksen tukemiseen sekä ammatillisen suuntautumisen ohjaukseen. Oppilaitoksen sisäinen yhteistyö ja aktiivinen yhteistoiminta ympäröivän yhteiskunnan kanssa korostuvat kaikilla kouluasteilla. (Lairio, Puukari & Varis 1999, 15.)

2.4.1 Oppilaan ohjaus peruskoulussa

Peruskoulun oppilaan ohjauksen tarvoitteena on auttaa ja ohjata oppilaita niin, että jokainen oppilas selviää mahdollisimman hyvin opiskelustaan ja pystyy myös tekemään omalta kannaltaan järkeviä koulutusta ja uravalintaa koskevia valintoja. Oppilaan ohjauksen tarkoituksena on antaa oppilaalle erityisesti yhteiskunnan ja työelämän sekä ammatinvalinnan ja jatko-opintojen kannalta tärkeitä valmiuksia. Etenkin yläluokilla keskitytään ohjauksessa kehittämään oppilaan opiskelutaitoja. Tärkeitä tavoitteita ovat myös itsetuntemuksen kasvaminen sekä opiskelun ja urassuunnittelun kannalta tarpeellisten valmiuksien kehittäminen. Ohjauksen tavoitteena on, että oppilaissa herää myönteinen asennoituminen jatko-opiskeluun ja työntekoon. (Lairio 1996, 21.)

Oppilaan ohjausta tulee olla perusopetuksen ylimmillä vuosiluokilla yhteensä kaksi vuosiviikkotuntia. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti oppilaan ohjauksen pitäisi muodostaa koko perusopetuksen ajan kestävä jatkumo. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien perusteissa velvoitetaan opetuksen järjestäjät tekemään suunnitelman ohjaustoiminnastaan, jossa määritellään ohjauksen periaatteet ja tavoitteet sekä ohjaustyötä tekevien keskinäinen työnjako ja vastuualueet. Ohjaukseen osallistuvien opettajien on tärkeää toimia yhteistyössä erityisesti oppilaan opintojen alussa ja opiskelun nivelvaiheessa. Kaikkien opettajien vastuulla on oppilaan ohjaus oppiaineiden opiskelussa ja oppimisen taitojen ja valmiuksien kehittämisessä. Tärkeää on myös pyrkiä ennaltaehkäisemään opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä. Peruskoulussa myös oppilaiden huoltajien kuuluu saada tietoa ohjaukseen liittyvistä asioista. Ohjauksen tulee erityisesti tukea niitä oppilaita, joilla on opiskeluun liittyviä vaikeuksia tai jotka ovat vaarassa jäädä koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle peruskoulun jälkeen. Opetussuunnitelman tulee määritellä myös, miten yhteistyötä työ- ja elinkeinoelämän kanssa toteutetaan. Tällaista yhteistyön myötä mahdollistuvat esimerkiksi erilaiset työelämän edustajien vierailut koulussa, työpaikkavierailut, erilaiset projektityöt, tiedotusmateriaalin käyttö ja työelämään tutustuminen. (OPM 2005:33, 12-13.)

2.4.2 Opinto-ohjaus lukiossa

Opinto-ohjaus lisättiin lukioissa opintosuunnitelmaan keskiasteen koulu-uudistusten myötä 1980-luvulla. Opinto-ohjauksen haluttiin muodostavan kouluasteelta toiselle jatkuvan tukiverkon. 80-

luvulla korostuivat myös työelämään tutustumisen merkitys, yhteistyövalintajärjestelmän luominen sekä nuorten vaikeudet siirtyä työelämään. Nämä muutokset olivat osaltaan vaikuttamassa opinto-ohjaukselle asetettujen tehtävien laajentumiseen. (Lairio 1992, 1-6.)

Opinto-ohjauksen tarkoituksena lukiossa on tukea opiskelijaa opintojen eri vaiheissa sekä kehittää tämän valmiuksia tehdä erilaisia valintoja ja ratkaisuja koskien koulutusta ja elämänuraa. Opinto-ohjaus järjestetään kurssimuotoisena, henkilökohtaisena sekä pienryhmäohjauksena. Kuten peruskouluissa, myös lukiossa velvoittaa opetussuunitelma tekemään ohjaustoiminnan suunnitelman, jossa on määriteltynä ohjaustyönperiaatteet ja tavoitteet sekä ohjaustyötä tekevien keskinäinen työnjako ja vastuualueet. (OPM 2005:33, 20.)

Opiskelijahuolto on opiskelijoiden fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtimista. Tavoitteena on luoda turvallinen ja tervehenkinen opiskeluympäristö sekä syrjäytymisen ehkäiseminen. Opiskelijahuollon tavoitteena on hyvinvoinnin edistäminen sekä oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja niihin puuttuminen. Opiskelijoiden osallisuutta oman opiskeluympäristönsä hyvinvoinnissa tulee tukea. Vastuu opiskelijahuollosta kuuluu kaikille opiskeluyhteisössä työskentelevälle. Opiskelijahuoltoa koskeva opetus suunnitelman osa laaditaan yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa. Opiskelijahuollon tavoitteena on auttaa ja tukea etenkin erityistä tukea tarvitsevaa opiskelijaa siten, että tällä on tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa lukio-opintonsa. Erityistä tukea tarvitsevat sellaiset opiskelijat, jotka ovat tilapäisesti jääneet jälkeen opinnoistaan tai joiden opiskelun edellytykset ovat heikentyneet esimerkiksi vamman tai sairauden vuoksi. Erityisen tuen piiriin kuuluu myös psyykkistä tai sosiaalista tukea tarvitsevat opiskelijat. Lukiossa ei ole mahdollista mukauttaa oppimääriä samalla tavalla kuin perusopetuksessa, Opiskelijan yksilöllisiä tarpeita on kuitenkin otettu huomioon lisäämällä valinnaisuutta opintoihin ja mahdollisuudella hajauttaa ylioppilaskirjoituksia. Diagnosoidut vammat tai niihin rinnastettavat vaikeudet, kuten lukemis- ja kirjoittamishäiriö, maahanmuuttajien kielliset vaikeudet sekä muut syyt, joiden takia osaamisen osoittaminen vaikeutuu, tulee ottaa huomioon opiskelijan oppimisen arvioinnissa siten, että opiskelijalla on mahdollisuus erityisjärjestelyihin ja muuhunkin kuin kirjalliseen näyttöön osaamisestaan. Tällaiset vaikeudet voidaan ottaa huomioon määrättäessä kurssiarvosanaa. (OPM 2005:33, 20-21.)

2.4.3 Opinto-ohjaus ammatillisessa peruskoulutuksessa

Ammatillisessa peruskoulutuksessa opinto-ohjausta sisältyy opintoihin vähintään 1,5 opintoviikkoa yksilöllisen opiskelusuunnitelman varmistamiseksi. Tämän lisäksi opiskelijat saavat henkilökohtaista ohjausta tarpeidensa mukaan. Opinto-ohjauksen nähdään olevan kiinteä osa opetusta. Tehostettu opinto-ohjaus opintojen alkuvaiheessa auttaa opiskelijan kiinnittymistä oppilaitokseen ja koulutukseen. Ohjauksen keskeisin tehtävä on tällöin opiskeluun suuntaaminen ja opiskelijan motivoiminen. Opiskelijalle jaetaan tietoa opiskelualasta ja suoritettavasta tutkinnosta. Vanhemmat opiskelijat saattavat myös toimia tutoreina, jotka perehdyttävät uusia opiskelijoita oppilaitoksen toimintakulttuuriin. Heti koulutuksen alkuvaiheessa olisi syytä selvittää mahdolliset opiskeluun liittyvät vaikeudet ja henkilökohtaisen opinto-ohjelman tarve. Opiskelijan tulee saada tietoa myös erilaisista tukimuodoista, joita on hänen saatavillaan. Opiskelijalle kuuluu maksuttomat sosiaali ja terveydenhuollon palvelut, jotka järjestetään yhdessä sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Usein oppilaitoksessa toimii moniammatillinen opiskelijahuoltoryhmä, jonka tavoitteena on huolehtia opiskelijoiden hyvinvoinnista. Nuorten koulutuksessa on myös velvollisuus olla yhteydessä opiskelijoiden huoltajiin. (OPM 2005:33, 27.)

Ammatillinen koulutus eroaa peruskoulusta ja lukiosta siinä, että koulutuksen aloittavat ovat usein koulutus- ja muulta taustaltaan hyvin erilaisia. Pääosa uusista opiskelijoista on juuri perusopetuksen päättäneitä, mutta osa on saattanut myös suorittaa muita opintoja, kuten lukion tai jonkun muun ammatillisen tutkinnon. Osa on suorittanut perusopetuksen mukautetussa opetuksessa, osalla taas koulutukselliset tavoitteet voivat olla hyvinkin korkealla. Osa opiskelijoista saattaa esimerkiksi suorittaa lukion oppimäärän ammatillisten opintojen ohella. Joukossa on lisäksi myös enenevässä määrin maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita. Osa nuorista on selkeästi aloittamiinsa opintoihin suuntautuneita, joilla on elämä muutenkin hallinnassa. Osa nuorista sitä vastoin ei vielä tiedä, mille alalle he haluavat suuntautua. Osa ei ole päässyt opiskelemaan haluamalleen alalle ja toiset ovat saattaneet tehdä valintansa hatarien tai jopa väärin mielikuvien varassa. Opinto-ohjauksen haasteena onkin tukipalvelujen järjestäminen siten, että oikea ja riittävä ohjaus vastaisi kunkin opiskelijan henkilökohtaisia tarpeita. (OPM 2005:33, 27.)

Ammatilliseen koulutukseen tulee lisääntyvä määrä opiskelijoita perusopetuksen erityisopetuksesta. Näillä nuorilla koulunkäyntiä hankaloittavat erilaiset oppimis- tai henkilökohtaiset vaikeudet, käytöshäiriöt ja motivaation ongelmat. Näiden nuorten opinto-ohjauksen tarpeeseen erityisesti

koulutuksen nivelvaiheessa on kiinnitetty viime vuosina erityistä huomiota. Nivelvaiheella tarkoitetaan siirtymää perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen. Tässä vaiheessa nuoret tekevät tärkeitä koulutusväyliä ja ammattiuraa koskevia päätöksiä. Nivelvaihe voidaan ymmärtää pidempänä siirtymävaiheena nuoren elämässä, jossa nuoren tulevaisuuden suunnitelmat alkavat vähitellen selkiintyä. Koulun ja eri oppilaitoksien on tuettava nuorta tässä kehityksessä. Nivelvaiheeseen liittyy myös toisen asteen koulutuksen keskeyttämisen kysymykset ja koulutusalan vaihtaminen. Lisäksi osa nuorista siirtyy peruskoulun jälkeen suoraan työmarkkinoille ja toiselle asteelle siirtyminen voi siirtyä muutamalla vuodella työssäolon tai työttömyysjakson seurauksena. Myös näissä tilanteissa puhutaan nivelvaiheesta. Nivelvaihetta pidetään kriittisenä vaiheena niiden nuorten kohdalla, joilla on syystä tai toisesta riski syrjäytyä koulutuksesta tai myöhemmin työelämästä. Asteelta toiselle siirtymisen pitkittyminen nähdään lisäävän riskiä sille, että koulutukseen ei lopulta lähdetä ollenkaan tai opintoja ei suoriteta loppuun. Tärkeää on, että siirtymävaiheen yhteistyössä ovat mukana sekä lähettävä koulu että vastaanottava oppilaitos. (OPM 2005:33, 10-11, 27.)

Yhteenvedona ammatillisissa oppilaitoksissa tapahtuvan opinto-ohjauksen tehtävästä voinee sanoa, että sen tärkein tavoite tukea opiskelijaa siten, että hänestä kasvaa ammattitaitoinen, yhteistyökykyinen, aktiivinen kansalainen, joka pyrkii arvioimaan ja kehittämään itseään, työtään ja ympäristöään. Ohjauksen tarkoituksena on sitouttaa opiskelijaa opiskeluun ja vähentää osaltaan keskeyttämistä. (Lairio 1996, 21-22.)

Ohjauksen tavoitteet ovat siis eri oppilaitoksissa osittain samanlaisia. Ohjauksessa keskitytään sekä itse opintoihin liittyviin valmiuksiin, mutta katsotaan myös tulevaan ja pyritään valmistamaan nuoria seuraaviin opintoihin tai työelämään. Haastattelemisani opinto-ohjaajissa on edustettuina kaikki kolme eri koulumuotoa. Onkin mielenkiintoista tarkastella myös sitä, onko opinto-ohjaajien käsityksissä eroja riippuen siitä, missä koulumuodossa he työskentelevät.

2.5 Ohjaustutkimus

Tarkastelen seuraavaksi ohjauksen alalla tehtyä tutkimusta. Keskityn erityisesti opinto-ohjausta koskevaan tutkimukseen, koska sitä myös oma tutkimukseni käsittelee. Pari vuosikymmentä sitten ohjauksen piirissä tutkittiin paljon uravalintoja ja urakehitystä. Myös ohjaustyö ja ohjaus ammattina ovat olleet tutkijoiden mielenkiinnon kohteena. Ohjauksen teoreettinen perusta on otettu yleensä

psykologisista teorioista ja spesifit ohjauksen teorit ovat olleet sivuosassa. Käytännön ohjaustyö on kuitenkin siirtynyt diagnosoinnista ohjauskeskusteluun. Tällä hetkellä ohjaustutkimuksen uusi tutkimuskohde onkin juuri ohjausprosessi. (Sinisalo 2000, 202.) Oma tutkimukseni ei kuitenkaan tarkastele niinkään itse ohjausprosessia, vaan opinto-ohjaajien kokemuksia nuoruudesta ja nuorten ohjaamisen haasteista, jotka ovat tietysti myös syntyneet osittain ohjausprosessien tuloksena. Kartoitan seuraavaksi ohjauksen alalla tehtyä tutkimusta ja keskustelua, pyrkien samalla asemoimaan oman tutkimukseni suhteessa muun ohjaustutkimuksen kenttään.

Opinto-ohjaustutkimuksen kentällä on tehty melko iso määrä erilaisia edistämishankkeita, joiden taustalla yleensä on tarve tunnistaa esimerkiksi opintojen esteitä ja puuttua niihin, jotta opintojen keskeytyminen vähenisi. Paljon on myös tutkittu niin kutsuttuja opintojen nivelvaiheita. Vaikka ohjaustutkimuksen kentällä on ollut käynnissä paljon muutoksia, ovat jotkut teemat olleet keskiössä jo kauan. Muuttuva yhteiskunta on ollut ohjaustutkimuksen taustalla jo parikymmentä vuotta. Vuonna 1992 Marjatta Lairio tarkasteli tutkimuksessaan Oppilaanohjaus koulujärjestelmän osana opinto-ohjaajien ammattikuntaa kuvaavia perustietoja. 1990-luvun alussa esimerkiksi monikulttuurisuus, informaation kasvu ja sen uudet välitystavat, yksilökeskeisyyden korostuminen, lisääntyvä kilpailu työpaikoista sekä työelämän ja koulutusjärjestelmän etäännyminen toisistaan olivat teemoja, jotka alkoivat nostaa päätään.

Marjatta Lairio ja Sauli Puukari (1999) tutkivat vuonna 1990 aloitetussa laajassa seurantatutkimuksessa sitä, minkälaisia muutoksia opinto-ohjaajan työssä ja oppilaanohjauksen organisoinnissa on tapahtunut 1990-luvulla. Näitä muutoksia olivat esimerkiksi kansainvälisyyden lisääntymiseen liittyvät tehtävät, maahanmuuttajien lisääntyminen Suomen kouluissa ja sitä myötä myös heidän ohjaamisensa sekä tietotekniikan käyttö ohjauksessa. Lisäksi opinto-ohjaajat olivat entistä kiinnostuneempia osallistumaan oman alansa täydennyskoulutukseen, johon liittyivät juuri edellä mainitut opinto-ohjauksen työnkuvan muutokset. Tutkimuksen mukaan opinto-ohjaajat olivat kaiken kaikkiaan melko tyytyväisiä työhönsä ja valtaosa halusi jatkaa työssään myös tulevaisuudessa.

Sakari Ahola ja Juha Mikkola (2000) ovat puolestaan selvittäneet tutkimuksessaan Opinto-ohjaus, muutos ja epävarmuus Turun yläasteiden ja lukioiden opinto-ohjaajien näkemyksiä ohjauksesta ja oman työnsä lähtökohdista sekä työssä koetuista ongelmista. Tuloksena tässä tutkimuksessa saatiin, että monet opinto-ohjaajat kärsivät ajan riittämättömyydestä. Erityisesti henkilökohtaisen ohjauksen määrää haluttiin lisätä. Nuorten lisääntyvien sosiaalisten ongelmien kohtaamiseen haluttiin avuksi

koulutusta aiheesta. Maahanmuuttajaoppilaiden ohjaaminen koettiin haasteelliseksi, sillä heidän ohjaamiseensa kuluu paljon aikaa ja sen ajateltiin olevan pois muilta oppilailta. Toisaalta monikulttuurinen kouluympäristö koettiin muuten positiiviseksi asiaksi ja kasvatuksellisessa mielessä hyödylliseksi.

Opetushallitus on kartoittanut vuonna 2002 opinto-ohjauksen tilaa niin peruskouluissa, lukioissa kuin ammatillisissa oppilaitoksissakin. Tämän arvioinnin mukaan opinto-ohjausta on tarjolla liian vähän. Osa nuorista jääkin vaille ohjausta. Joissain tapauksissa yhdellä opinto-ohjaajalla saattaa olla jopa tuhat oppilasta ohjattavanaan. Opinto-ohjaus onnistuu arvioinnin mukaan suhteellisen hyvin nuorten jatkokoulutukseen ohjaamisessa, mutta he eivät saa tarpeeksi tietoa ammatillisen koulutuksen sisällöistä. Perusopetuksen ja lukion välinen yhteistyö näyttääkin toimivan paremmin kuin yhteistyö ammatillisen koulutuksen kanssa. Myös lukiolaisten työelämään liittyvä tietous on arvion mukaan heikkoa. Opinto-ohjaajat sitoutuvat työhönsä edelleen erittäin hyvin huolimatta heidän työnkuvansa laajenemisesta. (Ahola & Mikkola 2004, 41-43.)

Chances-hanke, joka on käynnistetty vuonna 2003, koostuu neljästä osahankkeesta, joiden kaikkien tavoitteena on ollut kehittää opinto-ohjausta nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Projektissa perehdyttiin koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten ohjauksen tehostamiseen, erityistä tukea tarvitsevien nuorten koulutus – ja uraohjauksen kehittämiseen, yhteisöllisiin ohjausprosesseihin ja sukupuoleen ohjauksessa sekä moniammatilliseen yhteistyöhön maahanmuuttajien työelämään integroitumisessa. (Kasurinen & Launikari 2007)

Tuoreen tutkimuksen tarjoaa myös Mervi Pekkari väitöskirjassaan Ohjauskeskustelu nuorten ja lukio-opintojen ja uran pohdinnan tukena (2006). Pekkari on tutkinut ohjauskeskustelua sekä nuorten että opinto-ohjaajien näkökulmasta. Tutkimuksessa kävi ilmi, että vuorovaikutus nuorten ja opinto-ohjaajien välillä sujuu pääosin hyvin, mutta opinto-ohjaajat eivät tiedosta tarpeeksi omia ohjausstrategioitaan. Kirsti Kupiainen (2009) taas on tutkinut opinto-ohjaajan ohjausajattelua ja sen muuttumista väitöskirjassaan ”Käyttötieto opinto-ohjaajan ohjausajattelun muutoksen kuvaajana”. Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata opinto-ohjaajien ohjausajattelua ja sen muuttumista analysoimalla ohjaajien kokemuksia ja kuvauksia omasta työstään. Kupiainen haastatteli seitsemää opinto-ohjaajaa vuonna 1998 ja uudelleen vuonna 2005. Tutkimuksen tuloksissa selvisi, että opinto-ohjaajien tietopainotteisuus työssä vähentyi ajan myötä ja tilalle tulivat tilannekohtainen sekä humanistinen orientaatio. Opinto-ohjaajat alkoivat myös pohtia enemmän ohjauksen arvioinnin merkitystä. Ohjaajan rooli tiedonjakajana väheni ja muuttui enemmän tiedonlähteille saattajan

rooliksi. Työn haasteellisuus, laajuus ja nuorten kanssa työskentely koettiin oman persoonallisen ja ammatillisen kasvun edistäjinä. Myös yhteistyö oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmissä vahvistui. Lisäksi koettiin, että nuoret tarvitsevat yhä enemmän tukea, mikä johtuu esimerkiksi mielenterveysongelmien lisääntymisestä ja elämäntaitojen puutteellisuudesta. Tutkimuksessa todettiin myös, että ohjaukseen liitetään yhä enemmän odotuksia, mutta ohjausresurssit eivät ole kasvaneet samassa suhteessa.

Opinto-ohjausta käsittelevän tutkimuksen perusteella opinto-ohjaus on monen haasteen edessä. Yksi suurimmista opinto-ohjauksen ongelmista vaikuttaisi olevan opinto-ohjaajien ajan riittämättömyys hoitaa kaikki työhön liittyvät tehtävät. Toisaalta tutkimuksista näkyy, että suuri osa opinto-ohjaajista pitää työstään ja he ovat motivoituneita kehittämään omaa osaamistaan esimerkiksi osallistumalla koulutuksiin.

Monen opinto-ohjausta käsittelevän tutkimuksen taustalla on siis muuttuva yhteiskunta ja sen vaikutus opinto-ohjaajan työhön. Itse olen erityisen kiinnostunut siitä, miten opinto-ohjaajat näkevät muuttuvan yhteiskunnan vaikuttavan nuoriin ohjattaviinsa ja mitä haasteita se tuo heidän ohjaamiseensa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimusongelmat

Tutkimusongelmia tutkimuksessani on yhteensä kolme.

1. Minkälaista on opinto-ohjaajan työ eri oppilaitoksissa?
2. Minkälaisena opinto-ohjaajat näkevät nuoruuden tässä ajassa?
3. Minkälaisia haasteita nuorten ohjaamiseen liittyy?

Tutkimukseni pääpaino on toisessa ja kolmannessa tutkimusongelmassa, mutta koen, että on myös tärkeää kuvailla sitä, mistä käsin opinto-ohjaajat muodostavat puhettaan nuorista ja nuorten ohjaamisesta. Ensimmäinen tutkimusongelma johdatteleekin lukijan siihen maailmaan, minkä kautta opinto-ohjaajat nuoruutta kastelevat.

4.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Teemahaastattelu on Suomessa suosituin tapa kerätä aineistoa ja se on myös haastattelun muoto, jonka minä valitsin omaksi aineistonkeruumenetelmäksi. Perusajatus haastattelussa aineiston keräämisen välineenä on se, että paras tapa saada tietoa siitä, mitä joku ajattelee jostakin asiasta, on kysyä sitä suoraan häneltä. Teemahaastattelun voidaankin ajatella olevan eräänlainen keskustelu, joka tosin tapahtuu tutkijan aloitteesta ja tutkijan ehdoilla. Tutkija pyrkii vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavilta hänen tutkimusongelmansa kannalta olennaiset asiat. Viime vuosina on siirrytty enemmän keskustelunomaisiin haastattelutilanteisiin. Siitä kuinka keskustelevaa haastattelutilanteet voivat olla, ei ole valmiita ohjeita. Jokaisen aloittelevan tutkijan on löydettävä omat tyylinsä. (Eskola & Vastamäki 2007, 25-26.)

Oman tutkimukseni haastateltavat hankin lähettämällä runsaalle joukolle tamperelaisia opinto-ohjaajia haastattelupyyntöjä sähköpostilla. Tutkimushenkilöiksi päätyivät ne opinto-ohjaajat, jotka vastasivat sähköpostiini. Eskola ja Vastamäki pohtivatkin, mikä motivoi haastateltavia osallistumaan tutkimukseen. He listaavat kolme mahdollista osallistumiseen motivoivaa tekijää. Ensinnäkin haastateltava saattaa haluta tuoda esille oman mielipiteensä jostain tietystä asiasta. Tutkimushaastattelu saattaa tarjota tavallisellekin ihmiselle mahdollisuuden saada äänensä

kuuluviin. Toisaalta haastateltavat saattavat ensisijaisesti haluta kertoa omista kokemuksistaan. Taustalla voi olla jopa narsistinen halu saada ajatuksensa muiden tietoon ja haastateltavan minää saattaa hyväillä ajatus, että juuri tämän vastaukset ja ajatukset ovat tärkeitä. Kolmas motivoiva tekijä voi olla, että haastateltava on osallistunut aiemminkin tieteelliseen tutkimukseen ja siitä on jäänyt hänelle hyviä kokemuksia. (Eskola & Vastamäki 2007, 26-27.) Itse koin, että omat haastateltavani suostuivat hyvää hyvyttään aloittelevan tutkijan tutkimusprojektiin ja esimerkiksi narsistinen halu saada ajatuksiaan muiden tietoon tuntuu aika kaukaiselta ajatukselta tässä yhteydessä. Lisäksi opinnäytetutkimuksen anti tuskin päätyy kovin monen ihmisen tietoisuuteen, joten jo sekin vähentää narsistisen mielihyvän tavoittelun mahdollisuutta. Uskon myös, että haastatteluuni osallistuminen saattoi antaa opinto-ohjaajille uusia näkökulmia nuorten työskentelemiseen tai ainakin se antoi hetken reflektoida omia käsityksiään omasta työstä ja siihen liittyvistä ilmiöistä.

Toteutin haastatteluni teemahaastatteluna, jossa etenin tiettyjen etukäteen valitsemieni teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Teemahaastattelussa siis haastattelun aihepiirit ovat etukäteen määrätty. Menetelmästä puuttuu kuitenkin esimerkiksi strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. Haastattelijalla varmistuu, että jokaisessa haastattelussa käydään läpi kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet, mutta niiden laajuus ja järjestys saattavat vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola & Vastamäki 2007, 27-28.) En seurannut orjallisesti haastattelurunkoani, vaan saatoin joko lisätä tai jättää kysymättä tiettyjä kysymyksiä, sen mukaan, mitä haastateltava toi esille haastattelussa. En myöskään välttämättä käyttänyt aina samoja sanamuotoja kysymyksissäni, vaan pyrin luomaan haastatteluista mahdollisimman luonnollisia keskustelutilanteita, vaikka lähinnä puhetta tuottikin aina haastateltava. Kävin kuitenkin kaikki teemat samassa järjestyksessä läpi joka haastattelussa. Teemahaastattelussa on tärkeä muistaa myös, ettei siinä voi kysellä mitä tahansa, vaan tarkoituksena on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen ongelmanasettelun mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77).

4.3 Aineistona opinto-ohjaajien haastattelut

Haastattelin yhteensä yhdeksää opinto-ohjaajaa Tampereella kolmessa peruskoulussa, kolmessa lukiossa sekä kolmessa ammatillisessa oppilaitoksessa. Haastatteluaineistoa kertyi noin 6 tunnin verran. Litteroin kaikki haastattelut, jonka jälkeen minulla oli 85 sivua aineistoa. Halusin valita opinto-ohjaajia eri oppilaitoksista, sillä halusin tutustua opinto-ohjaajien ajatuksiin

kokonaisvaltaisesti ja myös luoda vertailua eri oppilaitoksissa työskentelevien opinto-ohjaajien välille. Olen merkinnyt opinto-ohjaajat juoksevilla numerolla haastattelujärjestyksen mukaan. Opinto-ohjaajat 1-4 ovat siis haastateltu vuonna 2007 ja loput vuonna 2010. Opinto-ohjaajien taustat olivat seuraavat:

- 1: Ammatillinen oppilaitos, hotelli-, ravintola- ja catering-alan perustutkinto, yhdistelmäutkinto, haastatteluvuosi 2007 (koodi: amm.opo.2007.sivu)
- 2: Lukio, keskiarvoraja vuonna 2009 8, 42, haastatteluvuosi 2007 (koodi: lh1.opo.2007.sivu)
- 3: Lukio, keskiarvoraja vuonna 2009 8, 33, haastatteluvuosi 2007 (koodi: lh2.opo.2007.sivu)
- 4: Peruskoulu, haastatteluvuosi 2007 (koodi: pk.opo.2007.sivu)
- 5: Peruskoulu, haastatteluvuosi 2010 (koodi: pk1.opo.2010.sivu)
- 6: Peruskoulu, haastatteluvuosi 2010 (koodi: pk2.opo.2010.sivu)
- 7: Ammatillinen oppilaitos, hotelli-, ravintola- ja catering-alan perustutkinto, elintarvikealan perustutkinto, hiusalan perustutkinto, tekstiili- ja vaatetusalan perustutkinto, haastatteluvuosi 2010 (koodi: amm1.opo.2010.sivu)
- 8: Ammatillinen oppilaitos, hotelli-, ravintola- ja catering-alan perustutkinto, elintarvikealan perustutkinto, hiusalan perustutkinto, tekstiili- ja vaatetusalan perustutkinto, haastatteluvuosi 2010 (koodi: amm2.opo.2010.sivu)
- 9: Lukio, keskiarvoraja vuonna 2009 7,5, haastatteluvuosi 2010 (koodi: lm.opo.2010.sivu)

Olen koodannut katkelmat opinto-ohjaajien haastatteluista siten, että niistä pitäisi käydä lukijalle ilmi, mistä oppilaitoksesta käsin haastateltava puhuu. Koodit ovat merkitty yllä olevaan listaan. Koska useammalle haastateltavalle olisi muodostunut täysin samanlainen koodi, olen erottanut haastateltavat vielä numerolla. Esimerkiksi kun kaksi peruskoulun opinto-ohjaajaa on haastateltu samana vuonna ja peruskouluja ei voi millään muulla tavalla erottaa toisistaan, olen merkinnyt oppilaitoksen lyhenteen perään vielä numeron erottamaan kaksi peruskoulua toisistaan. Samoin olen menetellyt kahden huippulukion ja kahden ammatillisen oppilaitoksen kohdalla. Lukioiden opinto-ohjaajat ovat jaoteltu lyhenteillä lh ja lm. Tässä ensimmäinen tarkoittaa huippulukiota ja jälkimmäinen keskitason lukiota (m=mediaani.)

Olen kerännyt neljän opinto-ohjaajan haastattelut keväällä 2007 ja loput viisi haastattelua keväällä 2010. Aika haastattelujen välillä mahdollistaa myös vertailun eri vuosina kerätyn aineiston välillä. Toisaalta kolme vuotta on suhteellisen lyhyt aika, joten mitään mullistavaa muutosta en odota

aineistojen välille olevan. Kiinnostavaa on kuitenkin pohtia esimerkiksi sitä, minkälaisia muutoksia taloudellinen taantuman on tuonut nuorten ohjaamiseen.

Olen kerännyt mielestäni sellaista aineistoa, josta olen pystynyt löytämään vastauksia tutkimusongelmiini. Tutkimuksen teemat ja tutkimusongelmat tarkentuivat vielä kahlatessani haastatteluaineistoani läpi. Koinkin haastatteluaineiston keruun ja sen läpikäymisen hyvin antoisaksi työvaiheeksi, jossa opin paljon uutta. Kysymykseni toimivat haastattelutilanteessa myös siinä mielessä, että haastateltavat tuntuivat ymmärtävän kysymykseni ja ovat antaneet hyvinkin vuolaita vastauksia. Toisaalta olisin voinut punnita vielä lisää eri kysymysten painotusta haastattelurungossani. Kysyin haastateltaviltani melko paljon heidän käytännön työstään sekä taustoistaan, mikä ei suoranaisesti ollut päätutkimusongelmani. Toisaalta koin, että tutkimuksen kannalta oli tärkeää ymmärtää sitä kontekstia, mistä käsin puhetta nuoruudesta tuotettiin. Lisäksi ajattelin, että haastattelutilanne oli luonnollista aloittaa kysymällä opinto-ohjaajan taustasta ja siitä, mitä hänen työ oikeastaan piti sisällään. Ehkä aloittelukysymykset toimivat myös tavallaan jäänmurtajina tehden hieman vakavimpiin aiheisiin siirtymisen helpommaksi ja luonnolliseksi. Olisin kuitenkin voinut vielä enemmän heittäytyä haastatteluihin ja pyrkiä tekemään enemmän tarkentavia kysymyksiä. Ensimmäisiä haastattelijani tekevänä olen kuitenkin tyytyväinen keräämääni aineistoon.

4.4 Aineiston analyysi

Haastattelujen analyysiin liittyy omia haasteitaan. Kuten Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010) kirjoittavat, on tutkija usein aluksi hämmentyneenä haastatteluaineistonsa äärellä. Epävarmuutta aiheuttaa usein se, vastaako aineisto lainkaan niihin kysymyksiin, joihin tutkimuksessa haetaan vastauksia. On kuitenkin muistettava, että haastattelukysymykset eivät ole koskaan samoja kuin tutkimuskysymykset. Haastateltavat eivät siis suoraan kerro tutkijalle vastauksia tämän tutkimusongelmiin. Tärkeää haastatteluaineistoa analysoitaessa onkin esittää aineistolle tietyt analyttiset kysymykset, jotta aineisto alkaisi avautua tutkijalle oikealla tavalla. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 9)

Tutkimuksessani olen käyttänyt aineiston analyysimenetelmänä laadullista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota on mahdollista käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysin avulla voidaankin tehdä monenlaista tutkimusta. On myös sanottu,

että useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat sisällönanalyysiin, kun puhutaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysistä. Sisällönanalyysi ei välttämättä aina myöskään liity vain laadulliseen tutkimukseen, vaan myös määrällisen tutkimuksen perinteeseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.)

Aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja sisällönanalyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysissä on tarkoitus järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on sen informaatioarvon lisääminen. Hajanaisesta aineistosta pyritään rakentamaan selkeä ja yhtenäinen kokonaisuus. Analyysillä luodaan siis selkeyttä aineistoon ja sen perusteella voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisessa aineistossa tutkija tekee analyysia tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.)

Sisällönanalyysi on saanut osakseen kritiikkiä sen takia, että siinä kerätty aineisto vain järjestetään johtopäätöksiä varten. Sisällönanalyysiä käyttävät tutkijat saattavat kuvailla analyysinsä hyvinkin tarkasti, mutta eivät kykene tekemään tutkimuksessaan mielekkäitä johtopäätöksiä. Tämän takia sisällönanalyysillä toteutettuja tutkimuksia on moitittu keskeneräisyydestä. Järjestetty aineisto esitetään yksinkertaisesti itse tuloksina. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Kansainvälisessä tutkimusmenetelmäkirjallisuudessa sisällönanalyysistä puhutaankin usein nimellä ”temaattinen analyysi”. Tällaisella analyysillä tarkoitetaan aineiston analyysin luokitteluvaihetta, joka sopii esimerkiksi erilaisten selvitysten tekemiseen. Analyysiksi ei kuitenkaan riitä, että ensin luokitellaan ja sitten kerrotaan, mitä eri lokeroihin ja alalokeroihin on kertynyt. Luokittelu ei siis ole sama asia kuin analyysi. Aineisto ei sellaisenaan tuo esille vastauksia tutkimuskysymyksiin, vaan tutkijan on analyysivaiheessa käytävä aineisto systemaattisesti läpi, etsien aineistosta jotain, mitä suorissa lainauksissa ole sellaisenaan läsnä. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 18.)

Analyysimenetelmäni voi kutsua tarkemmin teorialähtöiseksi sisällönanalyysiksi, jossa analyysi perustuu aikaisempaan viitekehykseen, joka voi olla teoria tai jokin käsitejärjestelmä. Analyysiä ohjaa tällöin teema tai käsitekartta. Teorialähtöisen sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa muodostetaan analyysirunko. Tämä runko voi olla väljä. Sen sisälle muodostetaan erilaisia luokituksia tai kategorioita. Aineistosta on tavoitteena poimia ne asiat, jotka kuuluvat analyysirungon sisälle ja ne asiat, jotka jäävät sen ulkopuolelle. Asioista, jotka jäävät rungon ulkopuolelle, muodostetaan uusia luokkia. Analyysirunko voi olla myös stukturoitu, jolloin aineistosta poimitaan ainoastaan analyysirunkoon sopivat asiat. Tällä tavalla voidaan esimerkiksi

testata aikaisempaa teoriaa tai käsitejärjestelmää uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 116-117.) Omassa tutkimukseni teoreettinen pohja muodostuu individualismista, pakkovalinnan tematiikasta ja monien vaihtoehtojen paineessa olemisesta. Näihin teemoihin kytkeytyviä puheenvuoroja olen pyrkinyt aineistostani etsimään ollen samalla avoin myös uusille teemoille.

Kaiken kaikkiaan voi todeta, että laadullisen aineiston systemaattisen läpikäynnin ja analyysin tuloksena saadaan uudenlainen kuva ja uusia käsitteitä, joiden kautta voidaan ymmärtää ja lähestyä ilmiötä. Aineiston analyysi onkin tutkimuksen haasteellisin osa, joka vaatii tutkijalta innovatiivisuutta, luovuutta ja kekseliäisyyttä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 24.)

5 OPINTO-OHJAAJIEN TYÖ ERI KONTEKSTEISSAAN

Haastattelin kaikkia opinto-ohjaajia heidän omalla työpaikallaan. Kaikki haastattelutilanteet olivat siis siinä mielessä samanlaisia, että ne tapahtuivat samantapaisessa ympäristössä, opinto-ohjaajien työhuoneissa. Haastatteleamalla opinto-ohjaajia heidän autenttisessa työympäristössään, tein väkisinkin joitain huomioita siitä todellisuudesta, missä he työtään tekevät. Kaikkien opinto-ohjaajien työympäristö vaikutti melko samanlaiselta. Osalla opinto-ohjaajista oli tosin oma työhuone ja osa heistä jakoi työtilan esimerkiksi toisen opinto-ohjaajan kanssa. Opinto-ohjaajien työ näyttäytyi kaiken kaikkiaan melko kiireisenä ja yllätyksellisenä ja miltei jokaiseen haastattelutilanteeseen liittyikin jonkinlainen keskeytys, kun opinto-ohjaajan puhelin soi tai joku koputti ovelle. Kaikkia haastatteluita ei myöskään voitu aloittaa sovitulla ajankohdalla, sillä muutamalla haastateltavalla oli vielä jokin asia työn alla, kun saavuin paikalle. Tässä luvussa pyrinkin vastaamaan ensimmäiseen tutkimusongelmaani eli siihen, millaista on opinto-ohjaajan käytännön työ eri oppilaitoksissa. Kuvailen haastattelemani eri oppilaitoksissa työskenteleviä opinto-ohjaajia kertoen heidän työnkuvastaan ja taustoistaan, joita he ovat tuoneet esille haastatteluissa. Koen, että tällainen kuvailu on tärkeää, jotta voisimme ymmärtää, mistä käsin puhetta nuorista ja nuoruudesta muodostetaan. Käyn opinto-ohjaajien taustoja ja työnkuvaa läpi haastattelurunkoni alkupään kysymyksien pohjalta. Aloitan kuvaamalla opinto-ohjaajien työn luonnetta eli sitä, mitkä asiat he kokevat työnsä hyväksi puoliksi ja mitkä asiat ovat vähemmän mieluisia. Toiseksi pyrin kuvailemaan opinto-ohjaajien ydintehtäviä eri oppilaitoksissa ja kolmanneksi suhteita ja yhteydenpitoa nuorten vanhempain. Näiden jälkeen käsittelen opinto-ohjaajien yhteistyötä muiden opettajien sekä muun henkilökunnan kanssa. Viimeiseksi pyrin aineistoni pohjalta luomaan jonkinlaista kuvaa eri oppilaitoksissa työskentelevien opinto-ohjaajien ammatti-identiteeteistä ja niiden mahdollisia eroja.

5.1 Opinto-ohjaajien työn luonne

Kaikki haastattelemani peruskoulun opinto-ohjaajat mainitsivat työnsä hyväksi puoleksi nuorten ihmisten kanssa työskentelemisen, jonka nähtiin antavan oivan mahdollisuuden pysyä mukana maailman menossa. Huonoja puolia pohtiessaan opinto-ohjaajat mainitsivat kaikki erilaisia työn piirteitä. Yhden mielestä ikävää ovat rauhattomat ryhmät oppitunneilla ja se, että kaikki aika menee usein pelkkään kurinpitoon. Toinen opinto-ohjaaja kuvaili opinto-ohjauksen olevan elämäntapa,

koska työhön saa uppoamaan äärettömän määrän aikaa. Yksi opinto-ohjaajista näki työnsä huonona puolena yhteiskunnan ja koulun musertavuuden nuorille hyvin herkässä iässä.

”Mä oon itte miettinyt siinä mielessä, kun että koulu, kuinka musertava koulu on nuorille ja sen näkeminen. Kun tässä vaiheessa, kun ne on lähdössä eteenpäin ja joutuu käymään sitä kovaa, että pystytkö pääsemään, etkö pääse, niin se on aika rankkaa ja siinä joskus miettii sitä, että eikö löydy minkäänlaisia muita tapoja, että pystyttäis meneen erilaisiin suuntiin ja erilaisiin kouluihin, että tää on rankkaa, että se semmonen välillä, jonka kanssa joutuu, että tää koulu instituutiona ja koulu tämmösenä, et kuinka valikoiva se sitten loppujenlopuks on, että aika herkässä ikävaiheessa. Et se on se, joka ei oo välttämättä aina niin mieluisaa, että nuorelle sanoa, että hei, mä en tälle tilanteelle mitään voi, mutta tää on realiteetti. Tää sun on tajuttava. Ja miten tästä selvittää.” (pk1.opo.2010.43)

Myös lukioissa kaikki opinto-ohjaajat toivat tavalla tai toiselle esille sen, että työn hyviin puoliin kuului juuri nuorten ihmisten kanssa työskentely. Myös tietynlainen näköalapaikalla oleminen kiehtoi ainakin yhtä lukion opinto-ohjaajaa.

”Ehdottomasti parasta on tää niinkun nuorten ihmisten kohtaaminen. Sillee, niin kun sää istut siinä. Se, että tänne tulee ihmisiä, että puhutaan kaiken näköisistä asioista, joskus kouluunkin liittyviä. Se on niinkun monisyinen tapahtuma. Se on se juttu, että se antaa eniten. Ja kyllä tässä on tietysti kiehtoo nyt lukion puolella, kun tässä on paljon muutakin. Että tässä on aika hyvällä näköalapaikalla talosta.” (lh1.opo.2007.9)

Lukion opinto-ohjaajista yksi mainitsi tietotekniset työtehtävät hieman ikävinä puolina työssään. Työnkuva oli muuttunut vuosien varrella hänen mielestään yllättävän paljon juuri tietotekniikan roolin kasvaessa työssä. Muut lukion opinto-ohjaajat eivät osanneet mainita mitään työhön kuuluvaa asiaa epämieluisana.

Ammatillisissa oppilaitoksissa yksi opinto-ohjaaja piti työn hyvänä puolena sitä, että työssä oli mahdollista auttaa nuorta tämän opiskeluissa tai jossain muussa elämäntilanteeseen liittyvässä asiassa. Muuten opinto-ohjaajat kokivat työnsä hyväksi puoleksi vapauden järjestää työnsä itselle sopivimmalla tavalla. Esille tuotiin myös se, että työ oli hyvin vaihtelevaa, joka toi työpäiviin mielekkyyttä.

Ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajat eivät tuoneet selkeästi mitään huonoa puolta työssään esille. Työtä kuvailtiin yhteistyöksi, jossa on mukana oppilaitoksen muita opinto-ohjaajia, terveydenhoitaja ja kuraattori. Vaikeita asioitakin jouduttiin hoitamaan, mutta näitä asioita oli kuitenkin suhteessa melko vähän. Yksi opinto ohjaaja puhui työn huonojen puolien sijasta työhön liittyvistä ”haastavista” tilanteista.

”Semmosta, mistä mä en tykkäis ei oo tässä työssä. Mutta ne haastavat jutut on sitten eri juttu. Että tota esimerkkinä tässä, että tällänen luokka ei ollut tyytyväinen opettajaansa ja ne on siitä alkaneet viemään prosessia eteenpäin. Sillon pitää olla mukana tälläisissä jutuissa. Mähän en oo siinä mikään vastuuhenkilö, se on koulutuspäällikkö, mutta mää oon siellä mukana, niin ne ei oo kivoja. Että ne on sellasia aina hankalia hoitaa. Mää en pysty sanomaan, että mistä mä en niinku tykkää.” (amm1.opo.2010.61)

Yksi ammatillisen oppilaitoksen opinto-ohjaaja pohti sitä, että kun yleensä opinto-ohjaaja työskentelee sellaisten nuorten kanssa, jotka tarvitsevat enemmän apua, voi se alkaa kyynistää ohjaustyötä tekevää. Lisäksi tämä kuvaili työtään sen verran kiireiseksi, että pidemmän loman pitäminen olisi hänelle mahdotonta.

Kaiken kaikkiaan opinto-ohjaajat eivät löytäneet työstään kovinkaan paljon kielteisiä puolia, joka on tavallaan hieman yllättävääkin näinä aikoina. Työtä kuvailtiin monipuoliseksi ja haastavaksi. Toisaalta ”haastava” voi olla kaunistellumpi versio sanalle ”vaikea”. Ehkä olisi paikallaan miettiä, onko kyseessä jossain määrin tietynlainen ”hyvin menee” –puhe. Toisaalta halutaan antaa työstä hyvä kuva ja toisaalta kenties vakuuttaa haastatteliija siitä, että haastateltava itse pärjää työssään. Matti Kortteinen (1982, 298) puhuu ”onnellisuusmuurista”. Sosiaalista elämää voidaan pitää teatterina, jossa pelataan roolipelejä. Kaikessa sosiaalisessa elämässä voidaan tehdä jako etualaan ja taka-alan. Etualalla tarkoitetaan roolikäyttäytymisen julkisivua, esimerkiksi sitä, miten henkilö käyttäytyy kotonaan, kun vieras tulee käymään. Taka-alalla taas tarkoitetaan sitä, miten yksilö kokee oman roolikäyttäytymisensä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, mitä henkilö ei sano vieraille, mutta puolisolle heti vieraiden lähdettyä. Onnellisuusmuurin tarkoitus on suojella yksilön yksityistä elämää toisten katseilta ja täten on siis kysymys yksityiselämän sosiaalisesta puolustamisesta. Yksilön työpaikka ei edusta yhtä yksityistä elämän osa-aluetta kuten esimerkiksi koti ja perhe-elämä. Onnellisuusmuurin mahdollisuus tulee kuitenkin ottaa huomioon myös omassa

tutkimuksessani. Vaikka yksilön työ on usein julkista toimintaa, koetaan se myös henkilökohtaiseksi ja itseä hyvin pitkälle määritteleväksi elämän osa-alueeksi. Työstä nauttiminen ja siinä pärjääminen on monelle yksi hyvän elämän kulmakivistä.

5.2 Työn ydintehtävät

Peruskouluissa opinto-ohjaajat näkivät kaikki työnsä ytimen hieman eri näkökulmista. Yksi opinto-ohjaaja piti kaikkein tärkeimpänä sitä, että nuorelle löytyy yhdeksännen luokan jälkeen jatko-opiskelupaikka, mistä nuori myös pitää. Toinen peruskoulun opinto-ohjaaja koki, että tärkeintä on oppilaan hyvä kouluarki eli se, että nuori pärjää ja jaksaa koulussa. Kolmas opinto-ohjaaja piti yhtenä ydintehtävistään pitämiään oppitunteja, joihin sisältyi nuoren opiskelutaitojen hahmottaminen, itsetunnon kasvattaminen ja myös jatko-opintopaikan hakeminen. Hän piti tärkeänä myös henkilökohtaisia ja pienryhmäkeskusteluja.

”No ne ydintehtävät on kyllä tietysti lähdetään niistä oppitunneista. Ellei niitä olis, että silloin se pohja putois tältä työltä. Että se on se on ydin, että sä tapaavat kaikki oppilaat luokkaympäristössä, missä ne muutenkin on. Koska sitä kautta tulee se opiskelutaitojen tuntemus, oppilaan tuntemus ja tuntemus siitä, miten se oppilas toimii ryhmässä. Sitten on ne oppintuntiaiheet, jotka täytyy ehtiä käymään läpi. Ja sieltä opitaan se terminologia, jolla sitten toimitaan, kun haetaan sitä jatko-opiskelupaikkaa esimerkiksi. Ja sitten toinen sellanen keskeinen tehtävä on nää henkilökohtaiset keskustelut ja pienryhmäkeskustelut eli siinä ei aina oo niinku tavoitteena jatko-opintopaikasta keskustelu, vaan seiskasta kun alotetaan, niin se on se oman, ja itsetunnon kasvattaminen ja se että luottaa omiin kykyihinsä ja tietää ne omat kyvyt.”
(pk2.opo.2010.54)

Puhuttaessa työn ydintehtävistä toisen huippulukion opinto-ohjaaja kuvaili itseään jeesaajaksi ja auttajaksi ja teki tietynlaista eroa opinto-ohjaajan ja opettajan välille. Opinto-ohjaaja ei ole siis opettaja, vaan enemmänkin nuoren kannustaja ja tukija. Mielenkiintoista oli myös se, että hän käytti opiskelijoista sanaa asiakas, vaikka tosin totesi itsekin heti, että asiakas ei ollut hyvä termi tässä kontekstissa. Voi kuitenkin miettiä, olisiko tuolla ”lipsautuksella” jotain syvempää merkitystä. Nuoren ohjattavan näkeminen asiakkaana ei heti istu koulumaailmaan. Toisaalta se taas sopii hyvinkin nykyiseen vallalla olevaan maailmankuvaan. Opinto-ohjaaja tarjoaa palveluitaan nuorille

asiakkailleen. Kyseinen opinto-ohjaaja joka tapauksessa näki työnsä ydintehtäväksi opiskelijoiden auttamisen. Myös toisen huippulukion opinto-ohjaaja koki, että työn ydin on opiskelijoiden auttaminen, sekä lukio-opintojen edistymisessä että myös orientoimassa ajatuksia lukion jälkeiseen elämään. Keskitason lukiossa opinto-ohjaaja ymmärsi työnsä ydintehtävän kahdesta muusta hieman poikkeavalla tavalla.

”Ilman muuta ydintehtävä on se, että opiskelijat ymmärtää tänä lukioaikana sen, miksi näitä kursseja käydään ja mikä merkitys näillä kursseilla ja kirjoituksilla on sitten jatko-opintojen kannalta. Elikä tavallaan ei sitten tulis enää yllätyksiä sitten abivuonna, että aaa, tää merkitsee sitä tän kirjottaminen jatko-opintojen kannalta, että ne ei enää olis yllätyksiä sitten. Siinä vaiheessa, kun on lukiosta jo ulkona, että siinä vaiheessa olis jo ulkona. Että osais suunnitella, että mitä kirjottaa, mitä kursseja tekee. Että niillä on jokin merkitys. Se on mun mielestä se ydin ja tärkein se eteenpäin luotsaaminen.” (lm.opo.2010.78)

Keskitason lukion opinto-ohjaaja korosti, että nuoret pitää saada ymmärtämään lukio-opintojen merkitys jatko-opintojen kannalta. Toisaalta onhan hänen ajatuksissaan sama eetos kuin toisen huippulukion opinto-ohjaajalla eli jo tulevaisuuteen katsominen. Jonkinlainen sävyero on kuitenkin huomattavissa hänen puheessaan ohjattavistaan. Keskitason lukiossa kaikki opiskelijat eivät välttämättä suorita kurssejaan kitkattomasti ja ilmeisesti hänen mielestään kaikki opiskelijat eivät tunnu ymmärtävän opintojen merkitystä tulevaisuuden kannalta. Huippulukioissa taas miltei kaikkien opiskelijoiden opinnot tuntuivat sujuvan melko mutkattomasti ja opinto-ohjaajat eivät joutuneet patistamaan opiskelijoita opintojen etenemisessä.

Ammatillisessa oppilaitoksessa työskentelevistä opinto-ohjaajista yksi piti työn ytimenä opiskelijan opintojen etenemisen valvomista ja niitten etenemisessä auttamista. Muut ammatillisen puolen opinto-ohjaajat näkivät työn ydintehtävien olevan hieman erilaisia pitkin vuotta eli eri lukuvuoden vaiheissa myös eri asiat olivat työn keskiössä. Yksi opinto-ohjaajista lisäsi, että tärkein ydintehtävä oli kuitenkin ohjausta tarvitseva nuori ja hänen tilanteensa. Opinto-ohjaajien puheenvuoroissa tuli myös ilmi se, että kun opiskelijalla on jotain suurempaa murhetta elämässä, he kääntyvät muun opiskelijahuollon puoleen. He siis näkivät, että heidän ammattitaidollaan ratkottiin lähinnä opintoihin liittyviä esteitä ja muut nuoren elämään liittyvät vaikeudet jätettiin niihin erikoistuneiden ammattilaisten hoidettavaksi.

”Se kulkee sen mukaan, mitä mihinkin aikaan vuodesta tapahtuu. Tän alkuviikon ydintehtävät on ollut vastailta, kun peruskoulun opettajat kysyy, miten tehdään joustavia hakemuksia. Mun kohdalla ydintehtäviä on opiskelijavalinnan pyörittäminen, se on semmonen, mikä nyt näkyy tällä hetkellä ja toinen on sitten valinnaisten hoitaminen, ne on semmosia toimistohommia. Mut kyl ne ydintehtävät, kun tosta joku tulee ja kaipaa sitä apua, niin kyllä sitä ruvetaan kattomaan ja etsimään sitä ratkasua. Että kyllä se, että lähdetään kattoon ton opintokortin kautta, että mikä siinä opiskelussa, jos on sitten murheita jollain muulla osa-alueella, niin tossa seinän takana on kuraattori. Mut se on opiskelijan jossakin, semmosessa tilanteessa opiskelijan mukana oleminen, kun ei oikein tiedä, missä mennään tai mitä pitäis tehdä. ” (amm2.opo.2010.72)

Kun miettii eroja ja yhtäläisyyksiä eri oppilaitoksissa toimivien opinto-ohjaajien ydintehtävien välillä, voi huomata ensinnäkin sen, että peruskouluissa ja lukioissa keskityttiin miettimään enemmän jatko-opintoja kuin ammatillisissa oppilaitoksissa. Nykyisten opintojen merkitys haettiin juuri jatko-opintojen kautta. Ammatillisissa oppilaitoksissa opintojen eteneminen oli tärkeä sen takia, että valmistuttuaan nuoret pääsisivät työelämään ja elämään aikuisen elämää. Peruskouluissa tilanne oli erilainen, sillä kaikkien oppilaiden on pakko osallistua yhteisvalintaan, joten se osaltaan orientoi myös opinto-ohjaajaa välittämään nuorille sanomaa koulun hyvin hoitamisesta. Lukioissa taas ajateltiin, että opintoputki on vasta edessä ja nuoren on tärkeää miettiä lukio-opintojakin jatko-opintojen kautta.

5.3 Yhteydenpito nuoren vanhempiin

Halusin kartoittaa tutkimuksessani opinto-ohjaajien yhteydenpitoa nuorten vanhempiin, sillä se avaa myös näkökulman siihen, miten opinto-ohjaajat muuten näkevät nuoret ohjattavansa. Ovatko he heidän silmissään vielä holhoamista ja kontrolloimista tarvitsemia lapsia vai jo aikuisuutta lähenteleviä tasaveroisia yksilöitä?

Peruskoulujen ja toisen asteen oppilaitosten välillä on luonnollisesti eroa siinä, kuinka paljon yhteyttä pidettiin nuoren kotiin, johtuen lähinnä nuorten iästä. Täysi-ikäisten asioista ei tarvitse eikä lain mukaan saakaan raportoida tämän vanhemmille, mutta yläkouluikäisten vanhempiin oltiin enemmän yhteydessä. Peruskouluissa eniten yhteyttä nuorten vanhempiin pidettiin opinto-ohjaajien

haastattelujen mukaan yhteishakuvaiheessa eli yhdeksännellä luokalla. Opinto-ohjaajat pitivät tärkeänä, että vanhemmat olivat myös ”kartalla” nuorten päätöksentekovaiheessa. Yhden opinto-ohjaajan koulussa oli huomattavan suuri määrä maahanmuuttajia ja maahanmuuttajataustaisia oppilaita, joiden vanhempia hän tapasi tulkin kanssa, kun yhteisvalintavaihe oli ajankohtainen.

”Mää alotan taas näistä maahanmuuttajista, niin kieliryhmittäin, niin tulkin ja huoltajien kanssa niin että mä oon varannut aikaa, tehdään yhteishakemukset ja käydään läpi, mitä tää yhteishaku on. Niin että mulla on ne kolme neljä vietnamilaista oppilasta perheineen siinä tilaisuudessa ja tulkki mukana. Ja sitten käydään nää asiat läpi, mulla on kakkosopettaja siinä mukana, ilt-aikaan ja tota kahdestaan sitten neuvotaan ja tehdään se sähkönen hakulomake eli siinä tulee tavallaan se tiedottaminen samalla tota tässä viime tipassa vielä näille huoltajille ja heidän omalla kielellään.” (pk2.opo.2010.55-56.)

Lukioissa yhteydenpito vanhempiin oli siis vähäisempää kuin peruskouluissa. Kaikki opinto-ohjaajat mainitsivat vanhempainillat tilanteina, jolloin nuorten vanhempia saattoi kohdata, mutta usein tapaamiset jäivät hyvin pintapuolisiksi. Yksi opinto-ohjaajista kertoi, että jos nuoren vanhempiin oltiin enemmän yhteydessä, se johtui yleensä ongelmista nuoren opinnoissa tai jollain muulla elämänalueella.

”Aika vähän oon vanhempien kanssa tekemisissä. Et se, että jossain vanhempainilloissa ja koulun esittelytilaisuuksissa näitä vanhempia sitten näkee ja tapaa. Mut kyl se on hyvin pinnalliselle tasolla, enemmän vaan semmonen, että ne on naamoja siellä joukossa. Ja sitten mä oon niille naama olemassa. Sitten se, mitä enemmän on vanhempien kanssa tekemisissä, kyl se liittyy joihinkin ongelmatilanteisiin. Että jollakin nuorella on sitten jotain ongelmaa, et on paljon poissaoloja, et on joku sairaus ja siitä sitten yleensä se homma menee, että sieltä jompi kumpi vanhemmista soittaa mulle ja kertoo, et nyt on tämmönen tilanne, et mitäs koulun kannalta täss kannattais tehdä. Mut tämmösiä yhteydenottoja, mitähän mä nyt sanoisin vuosittain, varmaan alle kymmenen.” (lh2.opo.2007.25)

Kahden huippulukion ja keskitason lukion välille tuntui tässäkin suhteessa syntyvän eroa. Keskitason lukiossa opinto-ohjaaja kertoi ottavansa yhteyttä nuoren vanhempiin esimerkiksi tilanteessa, jossa nuoren käyttäytymisen on huomioitu muuttuneen tai tällä on paljon poissaoloja.

Kahden huippulukion opinto-ohjaajien haastattelujen perusteella sai sellaisen mielikuvan, että tällaisia tilanteita ei heidän kouluissaan juurikaan ole tai ainakin niitä on hyvin vähän. Vanhempia ei siis tarvitse sotkea lukion arkeen. Toisaalta vaikka nuoren opinnot sujuisivat mutkattomasti, ei se tarkoita, että nuoren koko elämä olisi kaikin puolin mutkatonta. Esimerkiksi suhteet vanhempiin eivät koulumenestyksestä riippumatta ole aina kunnossa.

”Se sitten niin, kun tän talon kohdalla juttu on niin, kun täällä on se tietty keskiarvokynnys, niin periaatteessa niinku koulumenestys, joka on taas niinku vaan yks osa-alue. Niin ne eväät niinku periaatteessa olis. No se on taas sit oma juttunsa, miten arviointi menee oikein missäkin peruskoulussa. Mut periaatteessa, mut silti voi kuitenkin tapahtua jotakin. Kun lukioon tulee, koko kouluhan muuttuu selkeesti rankemmaks, siis kaiken tapaa. Niin siinä kohtaa sitten huomataan, että ei ookaan tukee, että on yksin, et ei oo tukee.” (lh1.2007.opo.17)

Ammatillisissa oppilaitoksissa opinto-ohjaajista kaksi korosti sitä, että heidän pyrkimyksenään oli kasvattaa nuorista aikuisia, jotka pystyvät huolehtimaan omista asioistaan. Tähän ei siis sovi kovin aktiivinen yhteydenpito nuoren vanhempiin.

”No, sitten semmoset hankalammat tapaukset on niitä, että ne opiskelut on jo niin jumissa, et siitä ei tuu yksinkertasesi mitään. Kokoontuu tämmönen opiskelijahuoltoryhmä, jossa on sitten kuraattori, terveydenhoitaja, rehtori, opinto-ohjaaja, erityisopettaja ja sitten joku luokanvalvoja on lähettäny sinne käsiteltäväks semmosen opiskelijan, jolla on syystä tai toisesta hirveesti poissaoloja niistä opinnoista. Siellä sitten, jos ne on alaikäsiä, kutsutaan tietenkin vanhemmat. Ja vaikka ne ei ois alaikäsiä, saattaa olla, että on vanhemmat. Siellä sitten keskustellaan. Ei se sen kummempaa. Tai sitten saattaa sitten jollekulle soittaa, kun ei oo näkyny, että. Mutta mä yritän aina keskustella niitten opiskelijoiden kanssa, en kauheesti mee siihen. Se on sitten, jos on äärimmäinen tapaus. Et kun me yritämme tässä talossa kouluttaa heitä työelämään, me yritetään kohdella heitä aikuisena.” (amm.opo.2007.5-6)

Jos vanhempiin oltiin yhteydessä, se siis tapahtui erilaisissa ongelmatilanteissa. Kaikki opinto-ohjaajat antoivat tällaisesta ongelmatilanteesta esimerkkinä nuoren poissaolot. Runsaiden poissaolojen taustalla voi ammatillisissa oppilaitoksissa olla se, että opiskelemaan on valittu nuoria,

jotka ovat tavallaan joutuneet opiskelemaan tiettyyn koulutusohjelmaan, kun ovat jääneet vaille ensisijaista opiskelupaikkatoivettaan. Tämä tuo varmasti lisää haastetta myös opinto-ohjaajan työhön.

Sakari Aholan ja Juha Mikkolan tutkimuksessa haastatellut opinto-ohjaajat kokivat, että kaiken kaikkiaan nuorten vanhemmat ottivat yhteyttä opinto-ohjaajaan liian harvoin. Tässäkin tutkimuksessa peruskoulun puolella yhteydenottoja oli enemmän, mutta ongelmana koettiin se, että yhteyttä pitävät ”väärät” vanhemmat. Hyvin koulussa pärjäävien nuorten vanhemmat ovat suhteellisen aktiivisia lastensa koulunkäynnin suhteen, kun taas heikommin menestyvien nuorten vanhemmat ovat selkeästi vähemmän yhteydessä opinto-ohjaajaan. Ahola ja Mikkola kuitenkin painottavat, että juuri näihin vanhempain pitäisi luoda yhteys, jotta nuorten mahdollisia kouluongelmia pystyttäisiin ratkomaan. (Ahola & Mikkola 2004, 73.)

5.4 Yhteistyö opettajien ja muun koulun henkilökunnan kanssa

Opettajat ovat tärkeitä opinto-ohjaajan yhteistyökumppaneita, sillä he ovat nuorten kanssa tekemisissä päivittäin ja voivat välittää kallisarvoista tietoa nuorista opinto-ohjaajalle. Yksi peruskoulun opinto-ohjaaja kertoi yhteistyötä tapahtuvan muiden opettajien kanssa juuri siten, että tämä kuulee opettajien kertovan asioita oppilaista.

”Ehkä sitten sillai tehdään yhteistyötä, että mä kuulen opettajilta, että minkälaisia oppilaat on ollu ja sit mä kuulen, et esimerkiks teknisissä tai käsitöissä, et opettaja sanoo, et se on kyl huippuhyvä siinä. Et se on tehnyt jotain ihan tosi hienoo. Niin mulla niinku heti lähtee raksuttaan, että aaa, toi onkin hyvä käsistään. Että voi siitä kehittää sille jotain.” (pk.opo.2007.35)

Yhteistyön opettajien kanssa tulee myös toimia, sillä opinto-ohjaaja saattaa joskus tarvita aikaa opettajien oppitunneilta, kun jostain asiasta on tiedotettava oppilaille. Yksi peruskoulun opinto-ohjaaja kuvaili tilannetta, jossa kaikki opinto-ohjauksen oppitunnit olivat jo pidetty, mutta tästä huolimatta opinto-ohjaajan piti tiedottaa oppilaille valinnaisaineiden valinnoista. Tällaisessa tilanteessa opinto-ohjaajan piti päästä toisen opettajan tunnille kertomaan asiasta oppilaille. Tästä voisi päätellä, että opinto-ohjauksen tuntimäärät eivät ole peruskoulussa riittäviä, kun opinto-ohjaaja joutuu tavallaan opettajien armoille, jotta saa hoidettua työnsä kunnolla.

Yhteistyö ei myöskään koskenut pelkästään muita opettajia, vaan monet muutkin koulussa työskentelevät henkilöt olivat tärkeitä opinto-ohjaajan työtä tehdessä.

”Se ei rajotu se yhteistyö pelkkiin opettajiin, vaan keittiöhenkilökunta ja vahtimestari. Tärkein ehkä toi toimistos sihteeri, koulusihteeri ja sitten jos ajattelee, niin ykköshenkilö on rehtori. Sieltä se lähtee, että rehtorin kanssa pitää olla se yhteistyö kunnossa ja rehtorin tuki tarvii olla kaikessa. Niin sen jälkeen sujuu sit yleensä opettajien kanssa ja kaikkien muittenkin kanssa.” (pk2.opo.2010.55)

Huippulukioissa yhteistyö muiden opettajien kanssa tuntui olevan hieman erityyppistä. Toisessa huippulukiossa yhteistyö opettajien kanssa vaikutti olevan suhteellisen ongelmatonta ja tunnelma opettajien ja opinto-ohjaajan kesken rento. Toisen huippulukion opinto-ohjaaja taas kuvaili opettajien kanssa tehtävää yhteistyötä haastavaksi ja hektiseksi. Hän kokikin, että juuri opettajien kanssa tehtävässä yhteistyössä olisi kehitettävää.

”Ja se on kyllä semmonen, että minkä oon huomannut, et siinä olis paljon kehitettävää. Et tota paljon hyödyllistä, hyvää tietoo oppilaista jää, tai ei esimerkiks tavota mua. Ei kerkiä opettajien kanssa puhuun. Ja sitten se, että mikä aika mulla on varattu tähän opon hommaan, niin on aika pitkälti sitten opojen huoneessa, koska oppilaita tähän tulee, niin se aika on sit pois siitä yhteistyöstä opettajien kanssa. Niin se semmonen, että mitä tässä on sitten miettinyt, että miten sitä vois kehittää. Mut se on antosaa, välillä aika haasteellistakin, kun on monenlaisia persoonia talossa. Että siinä vaaditaan semmosia diplomaatin taitoja.” (lh2.opo.2007.24)

Kahden huippulukion välisen erilaisen kiireen tunnun saattaa selittää lukioden koko. Toinen lukio (lh2) kun on kaksi kertaa niin suuri opiskelijamäärältään kuin toinen (lh1). Suureen lukioon on kenties vaikeampi luoda niin yhtenäistä henkeä opettajakunnan ja muun henkilökunnan välille kuin pienessä lukiossa.

Myös ammatillisella puolella yhteistyö opettajien kanssa koettiin tärkeäksi ja se saattoi ilmetä esimerkiksi jonkun opiskelijan rästisuoritusten tenttimisien järjestelyssä.

”No meillä on se yks opiskelija, jolla on joku juttu, koska mä rupeen sitä niinku hoitaan. Et jos se menee kaikki ihan ok, niin eihän siinä sitten mitään. Ja sitten kun mä löydän sen kuvion, millä se opiskelija nyt sais nää puuttuvat suoritukset tehtyä, niin saatan laittaa ihan sähköpostilla opettajalle, että tulee tällöinen opiskelija tekeen rästejään. Että sopiiko se sulle?” (amm.opo.2007.5)

Opettajien lisäksi ammatillisella puolella tärkeää yhteistyötä tehtiin opiskelijahuollon kanssa.

”Mutta tärkein yhteistyökumppani on meidän koulukuraattori, psykologi, terveydenhoitaja, ja sitten erityisopettaja eli opiskelijahuolto. Et se on se keskeinen. Että tässä pyritään moneen suuntaan, kaikkien kanssa jollakin tasolla tässä täytyy toimia ja tulla toimeen. Nimenomaan tulla toimeen.” (amm1.opo.2010.62-63)

”Meillä on tässä kuraattori, ohjaaja, opintotoimisto. Tää on tavallaan tällöinen oma, ja sit tossa on toinen, meitä on kaks opoo. Niin se on semmosta, katotaan että mennään samaan tahtiin, terveydenhoitaja aina silloin tällöin, toimistoväki. Sitten osastoilla ehkä tärkeimmät on koulutuspäälliköt ja ammattialaopinto-ohjaajat, joitten kanssa mä teen eniten. Sitten tulee ryhmäohjaajat.” (amm2.opo.2010.72-73)

Opettajien ja muunkin henkilökunnan kanssa tehty yhteistyö koettiin siis hyvin tärkeäksi, mutta toisaalta myös haasteelliseksi. Kouluissa on töissä monenlaisia ”persoonia”, niin kuin yksi lukion opinto-ohjaaja kuvaili ja yhteistyön toimivuuden varmistamiseksi kaikkien persoonien kanssa tulisi tulla toimeen.

5.5 Opinto-ohjaajien ammatti-identiteetistä

Opinto-ohjaajan rooli koulussa ei aina ole kovin selkeä. Monet opinto-ohjaajat ovat ohjaustyön ohella myös opettajia. Yllättävää kyllä, omassa aineistossani kukaan haastateltavistani ei ollut sekä opettaja että opinto-ohjaaja. Tosin usea opinto-ohjaaja oli aikaisemmin ollut pelkästään opettajan roolissa tai tehnyt ennen täysipäiväiseen opinto-ohjaajan työhön siirtymistään sekä opettajan että opinto-ohjaajan töitä.

Kaikki opinto-ohjaajat kuvailivat työtään myönteiseen sävyyn ja painottivat sitä, kuinka opinto-ohjaajan työtä voi tehdä omalla tavallaan, ”oman näköisesti”. Opinto-ohjaajan ammatti-identiteetti tuntui muodostuvan aineistoni perusteella erottautumalla muista koulumaailman töistä, etenkin opettajuudesta. Usea opinto-ohjaaja teki eroa oman ja opettajan työn välille, tavalla tai toisella. Oma työtä pidettiin useamman haastattelun perusteella myös jollain tavalla mielekkäämpänä kuin opettajan työtä. Onnismaan (2003, 9) mukaan ohjaus ei olekaan opetusta. Tällä halutaan painottaa sitä, että ohjauksessa tulisi pääsääntöisesti käyttää muita keinoja kuin luokkamuotoista opetusta.

”Siis toi opinto-ohjaajan filosofia lähtee siitä, että mää oon täällä. Siis se ei oo opettajan identiteetti, vaan semmonen, mikä nyt olis hyvä, auttaja tai jeesaaja.”
(lh1.opo.2007.1)

Opinto-ohjaajat kuvailivat työtään erittäin monipuoliseksi ja vaihtelevaksi, joka sekkin erosi opettajan työstä, jossa toistuu samat asiat ja sisällöt.

”Mä tykkään siitä, että tää on hirveen vaihtelevaa työtä. Että kun mä jossain vaiheessa mietin, että olisin opettaja, että mulla on myös opettajan koulutus. Että vois lukiossa opettaa psykologiaa tai sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksessa opettaa psykologiaa. Mut et siinä mä oon sitten huomannu, kun tässä oon erilaisissa oppilaitoksissa ja kouluissa työskennelly. Että opettajan työ on aika puuduttuvaa, että siinä tietyllä lailla samaa siinä sitten toistetaan ja samantyyppiset sitten jatkuu. No ohan opon työssäkin, niin jos mä nyt ajattelen täällä lukiossa, et vuoden kierto on aika selkee ja tietyt jutut tehdään aina samaan aikaan vuodesta. Mut siitä huolimatta siinä on vaihtelevuutta.” (lh2.opo.2007.20-21)

Eron tehtiin opettajuuteen myös siinä mielessä, että opinto-ohjaaja on usein koulussa sellainen aikuinen, jota ainakin periaatteessa pitäisi olla helppo lähestyä. Nuoret saattavat usein suhtautua opettajiinsa varauksella, koska he pelkäävät ongelmiansa vaikuttavan opettajan arviointityöhön. Opinto-ohjaajalla ei ole koulussa nuorta arvioivaa roolia, joten tätä pidetään usein neutraalina aikuisena, jolle voi puhua kaikenlaisista asioista.

”Että yleensä niinku tossa sanoin, että opo on sellanen neutraali, niin opolle tullaan helpommin puhuun. Että opettajalle ei välttämättä mennä sanoon, jos on jotain vaikeuksia. Sitä vähän niinku pelätään, että kun mää kerron tämmöstä ja tommosta,

niin se vaikuttaa johonkin arviointiin. Se vaikuttaa siihen opettajan suhtautumiseen, että tämmöstä pelätään. Niin opolle tullaan puhumaan sitten kaikki mahdolliset jutut.”
(amm1.opo.2010.63-64.)

Mielenkiintoinen haastateltava oli yksi lukion opinto-ohjaajista, joka toimi puolet työajastaan lukion toista vuotta käyvien opinto-ohjaajana ja puolet ajasta lukion psykologina. Tämä kaksoisrooli toi opinto-ohjaukseen uuden ulottuvuuden. Kyseessä oleva opinto-ohjaaja kuvailikin, että saman nuoren kanssa saatettiin opinto-ohjaajan vastaanotolla puhua opintoihin liittyvistä ongelmista ja psykologin vastaanotolla taas muista henkilökohtaisemmista asioista, jotka saattavat olla opintoihin liittyvien ongelmien taustalla. Koulupsykologin työn kautta kyseinen opinto-ohjaaja oli kenties saanut enemmänkin vetää rajoja opinto-ohjauksen ja oppilashuollollisen toiminnan välille. Ohjaus ei olekaan sama asia kuin terapia, jonka miltei jokainen haastateltu opinto-ohjaaja toi esille. Kyse on tässä siitä, mihin vedetään oppilashuollon ja ohjauksen raja. Toisaalta kyse on siitä, kuka saa tai joutuu mitään tehtäviä hoitamaan. Oppilashuolto on kouluissa selvästi erotettu ohjauksesta. (Ahola & Mikkola 2004, 9.) Opinto-ohjaajat korostivat sitä, ettei heillä ole koulutusta toimia terapeuttina ja nuoret, jotka painiskelevat suurempien huolien kanssa, oli tärkeää ohjata koulutetun henkilön juttusille.

”Nyt lukiossahan on opiskelijahuolto menny sillai eteenpäin, et on psykologin ja kuraattorin palveluita. Et mun rooli on siinä ohjaava, et mä en erehdy luulemaan, et mä oon psykologi. Mut jokainen aikuinen niin voi kuunnella. Mut ei lähe mestaroimaan alueelle, jossa voi aiheuttaa pelkkää harmia.” (lh1.opo.2007.11)

Kaiken kaikkiaan jokainen haastattelemani opinto-ohjaaja oli tavalla tai toisella ajautunut tekemään opinto-ohjaajan työtä. Yhdelläkään ei esimerkiksi opiskeluaikana selvästi ollut mielessä juuri opinto-ohjaajan ammatti. Toisaalta näinhän elämä usein ihmistä vie, niin kuin yksi haastattelemani opinto-ohjaajista kiteytti.

”Et se meni niinku puolivahingossa, mut kyl mä silloin tottakai mä pääsin sinne opokoulutukseen. Et mä halusin sinne. Ja työnkuvahan on tässä muuttunut matkan varrella. Mä oli tuolla ja sitten molemmissa ja nytten virka on täällä. Luokanopettajaks hain sit, et oli mulla se ajatus, et opettajan työ olis ehkä siinä vaiheessa, et vois olla luokanopettajakin. Se osoittautu siellä Hämeenlinnan aikana,

*että ei ehkä kuitenkaan. Et koulumaailma jollain muotoa ja sit se polku vaan meni.
Niinku elämä joskus vie. (lh1.opo.2007.9)*

6 ERILAISET NUORUUDET YHTEISKUNNASSA

Kun lähdin analysoimaan aineistoani, oli aikomukseni löytää yhteisiä nimittäjiä nykyajan nuoruudelle sen kautta, miten eri koulumuodoissa työskentelevät opinto-ohjaajat asian näkevät. Pyrkimykseni oli sanoa jotain perustavanlaatuista nykypäivän nuoruudesta ja samalla pohtia sitä, minkälaisena opinto-ohjaajat näkevät nuorten ohjaamisen. Analyysissä edetessäni huomasin kuitenkin, että nuoruutta on ajassamme monenlaista. Pelkästään nuoria yhdistäviä tekijöitä listaamalla en tekisi oikeutta keräämälleni aineistolle, joka kuitenkin pitää sisällään monenlaisista lähtökohdista tuotettua puhetta nuoruudesta. Analyysistäni muodostuikin kaksiosainen. Ensimmäisessä vaiheessa olen tarkastellut opinto-ohjaajien näkemyksiä nuoruudesta ja nuorten ohjaamisesta sellaisten teemojen kautta, jotka eivät ilmene samanlaisina kaikissa oppilaitoksissa, vaan tuottavat eroja nuorten välille. Toisessa analyysin vaiheessa puolestaan hahmottelen aineiston pohjalta kaikkiin nuoriin ja nuorten ohjaamiseen liittyviä teemoja. Tällä tavoin toivon, että olen hyödyntänyt aineistoani sille sopivalla tavalla, tuoden esille erilaisissa oppilaitoksissa työskentelevien opinto-ohjaajien äänen kuuluville. Analyysin lopuksi pohdin, minkälaisia muutoksia aineiston pohjalta voisi nähdä tapahtuneen vuosien 2007 ja 2010 välillä.

6.1 Nuoret eri oppilaitoksissa

Suomessa ollaan perinteisesti oltu ylpeitä kaikille kuuluvasta ja ilmaisesta koulutuksesta. Myös nuorten hyvä menestys PISA-tutkimuksissa tuodaan usein esille suomalaisen koulutuksen tasosta keskusteltaessa. Suomessa on kuitenkin alettu heräämään koulujen välisiin tasa-arvon ongelmiin. Jo peruskoulut ovat alkaneet enenevässä määrin erikoistua esimerkiksi kieliin tai taideaineisiin. Yhä suurempi osa vanhemmista pitää oikeutenaan valita itse lapselleen parhaaksi näkemänsä koulun. Erikoiskoulut sijaitsevat kuitenkin suurissa kaupungeissa, jättäen suuren osan lapsista erikoistumisen mahdollisuuden ulkopuolelle. Lisäksi etenkin pääkaupunkiseudulla koulujen välillä nähdään olevan taoseroja riippuen siitä, millä alueella ne sijaitsevat. Alueilla, joiden väestö koostuu lähinnä korkean sosioekonomisen aseman omaavista ihmisistä, sijaitsevat myös parhaimmat koulut. Vähävaraisemmilla alueilla koulujen tason katsotaan olevan puolestaan huonompi. Alemman sosioekonomisen alueen koulujen on myös vaikeampi sitouttaa opettajia työpaikkaansa. (Linnasaari 2010, 104.) Tämä on huomattava ongelma lasten ja nuorten koulutuksellisen tasa-arvon kannalta, sillä työhönsä sitoutunut opettaja luo turvallisen oppimisympäristön myös lapsille ja nuorille.

Myös lukioden rankkaaminen ylioppilaskirjoitusten perusteella paremmuusjärjestykseen on herättänyt keskustelua siitä, onko ylipäätään oikein ja tarpeellista arvottaa eri oppilaitoksia keskenään. Parhaiten menestyvät lukiot sijaitsevat lähes poikkeuksetta pääkaupunkiseudulla ja suurimmissa kaupungeissa. Lukioden paremmuusjärjestykseen laittaminen onkin herättänyt keskustelua siitä, kertooko lukion hyvä sijoitus koulun korkeasta opetuksen tasosta vai jostain muusta. Koska huippulukioden keskiarvorajat ovat hyvin korkeita, niihin pyrkii jo valmiiksi akateemisesti lahjakkaita nuoria, jotka myös suoriutuvat lukio-opinnoista hyvin. Itse opetuksen taso ei siis välttämättä eroa muiden lukioden opetuksen tasosta. Toki opetuksen tasoon saattaa vaikuttaa myös se, että huippulukioihin ja suuriin kaupunkeihin lienee enemmän halukkaita opettajia kuin syrjäseutujen lukioihin. Tällöin lukioden on mahdollista valita monista opettajista parhaat.

Omassa aineistossani koulujen taso-erot eivät ole silmiinpistäviä ja peruskoulut ja ammatilliset oppilaitokset, joissa olen opinto-ohjaajia haastatellut, ovatkin keskenään nähdäkseni melko samantasoisia. Lukioden kesken puolestaan on hieman enemmän tasoeroja. Kolmesta lukiosta kaksi on niin sanottuja huippulukioita ja yksi keskitason lukio. Käsillä olevassa luvussa tarkoitukseni on kuvailla nuoria ja nuorten ohjaamista peruskoulussa, lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa ja samalla pohtia, onko saman oppilaitosmuodon eri edustajien välillä eroja.

6.1.1 Peruskoulu -koko ikäluokka saman katon alla

1960-luvulla Suomen eduskunta sääti Suomelle yhteisen yhdeksänvuotisen peruskoulun. Täten erottelu kansakoulun jatkuoluokille ja oppikouluun menevien nuorten välille loppui. Uusi peruskoulu siirsi nuorten erottelua kuudenteentoista ikävuoteen, jolloin nuoret valitsevat joko ammatillisen koulutuksen, lukiokoulutuksen tai työelämän. Peruskoulu nähtiin perustamisajankohtanaan tärkeänä hyvinvointiyhteiskunnan vahvistajana, joka tuki yhteiskunnallista tasa-arvoa. 1960-luvulla alettiin etsiä keinoja koulutusmahdollisuuksien tasaiseen jakautumiseen, sillä koulutuksen nähtiin kuuluvan tasaisesti kaikille yhteiskunnan jäsenille. Aiemmin vallalla ollut ajatus siitä, että oppineiston ja yhteisen kansan sivistys olivat eri asia, menetti uudistuksen myötä uskottavuutensa. Peruskoulun lähtökohta olikin yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Peruskoulun tasa-arvolla ei haettu ainoastaan mahdollisuuksien vaan myös tulosten tasaisuutta. Peruskoulun vastustajat kysyivätkin, joutuiko yksilön vapaus tallatuksi hyvinvointivaltion tasa-arvopyrkimysten jalkoihin. 1980-luvulla taas oikeistoliberalistit esittivät epäilyksensä, että koululaitos lamautti yksilöiden yritteliäisyyttä ja

kykyjä. He halusivat koulun olevan paikka, jossa yksilöt saivat edistää kilpailukykyään. (Ahonen 2003; 109, 114.)

Peruskoulu-uudistuksen myötä on pyritty siis kaikkien lasten ja nuorten koulutukselliseen tasa-arvoon katsomatta heidän sosioekonomiseen tai alueelliseen taustaansa. Koulutuksellisen tasa-arvon periaate on kuitenkin etenkin viimeisen vuosikymmenen aikana horjunut. Jo alakoulut saattavat olla erikoistuneita esimerkiksi kieliin tai taideaineisiin. Vaikka periaatteessa kaikilla lapsilla on mahdollisuus pyrkiä erikoiskouluihin, lapsen vanhemmat ovat aina ratkaisevassa roolissa. Mitä korkeampi sosioekonominen tausta vanhemmalla on, sitä kiinnostuneempi tämä on yleensä lastensa koulutuksesta. Koulutuksella on tapana periytyä edelleen. Siispä esimerkiksi tiettyihin aineisiin erikoistuneisiin kouluihin hakeutuu usein melko samanlaisista taustoista tulevia lapsia ja nuoria.

Peruskoulun erityisenä haasteena lienee se seikka, että sen tavoite on kouluttaa koko ikäluokka. Nuoret ovat tämän lisäksi keskellä pahinta murrosikää ja murrosikäisten kanssa toimimisen haasteet tulivat esille myös haastattelemini opinto-ohjaajien puheenvuoroissa.

”Kun meillä on täällä koko ikäluokka, täällä on ihan kaikki oppilaat. Et seuraavaan vaiheeseen, menee ne mihin vaan, ne on aina valikoitunutta, mutta meillä on ihan kaikki. Ja me nähdään täällä aika paljon. Suurin osa on tietysti ihan tavallisia mukavia oppilaita. Mutta sitten meillä on ne ääripäät, ihan ne huiput on täällä ja sitten on nää isot ongelmat.” (pk.opo.2007.41)

Eri peruskouluissa tekemiäni haastatteluja on melko haasteellista vertailla keskenään juuri sen takia, että peruskouluissa opiskelee aina koko ikäluokka, joka tekee oppilasaineksen hyvin heterogeeniseksi. Kaikki kolme Tampereen alueella työskentelevää opinto-ohjaajaa toimivat suhteellisen suurissa kouluissa ja nähdäkseni yhtä heterogeenisen nuorisjoukon keskuudessa. Eroa ohjaustyöhön toi kuitenkin esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten ohjattavien suuri määrä yhdessä peruskoulussa. Useista eri kulttuuritaustoista tulevat ohjattavat toivat tietenkin omat haasteensa opinto-ohjaajan työhön.

”Kun ne tulee monista eri kulttuureista. Ja monista eri kielitaustoista, pitäis kotoutua täällä Suomessa kuitenkin, niin kyllä se on tämän koulun iso haaste. Ja sitten puhuttiin siitä ajan riittämisestä, että oppilaitten kesken osais jakaa sen ajan oikein. Että helposti sitten jää vähemmälle nää suomalaiset lapset, jotka tavallaan menee

siellä huomiota herättämättä ja tyytyy osaansa, että saa vähemmän huomioo.”
(pk2.opo.2010.54-55)

6.1.2 Nuoret lukioissa

Haastattelemistani lukion opinto-ohjaajista kaksi työskenteli huippulukiossa ja yksi keskitasoisessa lukiossa. Tämä lukioiden välinen tasoero luo mahdollisuuden vertailla aineistoa lukioiden kesken. Ovatko nuoret ja nuorten ohjaus erilaisia niin sanotuissa huippulukioissa kuin keskitason lukioissa? Keskitason lukiossa työskentelevä opinto-ohjaaja toi esille sen, että heidän lukiossaan on matala kynnyksellä tulla ohjaukseen. Tällä hän tarkoitti sitä, että opiskelijoita kävi hyvin paljon opinto-ohjaajan juttusilla. Hän myös koki, että hän pääsi vaikuttamaan nuorten elämään ja tukemaan heidän opiskeluaan. Aineistoni vahvistaa väitettä, jonka mukaan opinto-ohjauksella on erilainen rooli eritasoisissa lukioissa. Keskitason lukiossa on ehkä helpompi tulla opinto-ohjaajan juttusille, kun opiskelut eivät välttämättä suju niin kitkattomasti kuin kahdessa huippulukiossa. Huipputaso lukioissa taas ohjaukseen hakeutumisen kynnyksellä saattaa kasvaa. Nuorten on vaikeampi hakeutua ohjaukseen, kun lähtöoletuksena on jokaisen nuoren ongelmaton pärjääminen omin voimin.

Huippulukioissa nuorten tavoitteet tuntuivat olevan korkeammalla kuin keskitason lukiossa. Huippulukioiden nuorilla vaikutti olevan enemmän kiire hakeutua jatko-opintoihin ja tehdä heti lukion jälkeen tärkeitä valintoja. Keskitason lukion opinto-ohjaaja kertoi, että suurin osa heidän opiskelijoistaan suuntautui ammattikorkeakouluihin lukion jälkeen, kun taas huippulukioista suuntauduttiin enemmän yliopistoihin. Aineistostani sai sellaisen vaikutelman, että keskitason lukioissa nuorilla on vähemmän painetta jatko-koulutukseen hakeutumisen suhteen. He saivat kenties enemmän rauhassa miettiä, minkälaiseen jatkokoulutukseen he hakeutuisivat. Huippulukioissa taas ympäristön paine saattaa asettaa nuorille enemmän vaatimuksia. Vaikka opinto-ohjaajat näissä lukioissa eivät halunneet väkisin hoputtaa nuoria hakeutumaan välittömästi lukion jälkeen jatkokoulutukseen, saattoivat nuoret kuitenkin tuntee painetta jatkaa opintojaan heti lukion jälkeen.

”Tänäänkin yks tyttö sano, että hän on aatellu pitää välivuoden tossa, mut toisaalta siinähan menee vuosi hukkaan ja sittenhän hän on niin vanha, kun hän valmistuu.”
(lh1.opo.2007.18)

6.1.3 Heterogeeninen nuoruus ammatillisissa oppilaitoksissa

Opinto-ohjauksen merkitys ammatillisissa oppilaitoksissa on ollut aiemmin hyvin pieni. Ohjaukselle ei nähty tarvetta, sillä katsottiin, että opiskelijat olivat jo peruskoulussa tehneet koulutustaan koskevan valinnan valitessaan tietyn opintolinjan. Ohjaus keskittyikin lähinnä koulutusvalintaan sitouttamiseen, opintojen suunnitteluun sekä ammatti-identiteetin ja työelämän teemoihin. (Vuorinen & Välijärvi 1994, 71.) Tarve ohjaukseen ammatillisissa oppilaitoksissa on kuitenkin yhtä suuri, ellei suurempi kuin peruskoulussa ja lukioissa. Kuten yksi haastattelemistani opinto-ohjaajista totesi, että ammatillisiin oppilaitoksiin tulee paljon nuoria, joilla eivät opiskelut suju mutkattomasti. Syyt, minkä takia ohjaukseen hakeudutaan, ovat usein hyvin erilaisia kuin esimerkiksi lukiossa. Ammatillisella puolella ohjauksen tavoitteet ovat jo sen takia erilaisia, että koulutus valmistaa nuoria tiettyyn ammattiin. Tärkeänä pidettiin nuorten valmistamista työelämän sääntöihin ja kasvamaan koulutuksen aikana vastuuntuntoisiksi aikuisiksi. Toki monet nuoret jatkavat ammatillisesta koulutuksesta edelleen jatko-opintojen pariin.

Opinto-ohjaus on siis uudempi ilmiö ammatillisissa oppilaitoksissa kuin lukioissa ja perusasteella. Kaksi haastattelemaani ammatillisen puolen opinto-ohjaajaa olivat alun perin toimineet oppilaitoksissaan opettajan tehtävissä, kunnes opinto-ohjaus tuli osaksi toisen asteen ammatillista koulutusta 1980-luvun lopulla. Molemmilla opinto-ohjaus oli aluksi tavallaan sivutyö, jota tehtiin pienellä tuntimäärällä, mutta vuosien varrella molemmista oli tullut täyspäiväisiä opinto-ohjaajia. Tutkimukseni kannalta on tärkeää kysyä, onko opinto-ohjauskulttuuri ja opinto-ohjauksen asema ehkä erilainen ammatillisissa oppilaitoksissa verrattuna peruskouluihin ja lukioihin, joissa ohjauksella on vakiintuneempi rooli koulun arjessa. Ammatillisella puolella ohjauskäytännöt ainakin eroavat siinä suhteessa, että varsinaisia opinto-ohjauksen oppitunteja ei ole lainkaan erotuksena peruskouluihin ja lukioihin. Toisaalta kaikki ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajat kertoivat, että useimpiin työpäiviin kuuluu kiertely oppitunneilla, opiskelijoiden keskuudessa. Vaikka varsinaisia oppitunteja ei ollut, opinto-ohjaaja oli kuitenkin paljon läsnä nuorten arjen opinnoissa ja loi helposti lähestyttävää kuvaa itsestään. Henkilökohtaisen ohjauksen merkitys korostuikin ammatillisissa oppilaitoksissa ja tekemäni haastattelut viittaavat siihen, että opinto-ohjaajat ammatillisissa oppilaitoksissa kohtasivat suuremman kirjon erilaisia nuorten ongelmia ja erilaisia elämäntilanteita kuin ohjaajakollegat peruskoulussa tai lukiossa. Ammatillisella puolella myös koulutuksen keskeyttämiset ovat yleisempiä kuin lukiossa, joka myös lisää ohjauksen merkitystä ja tuo sille omat haasteensa.

Ammatillisten oppilaitosten keskinäinen vertailu osoittautui haasteelliseksi, sillä kaikissa oppilaitoksissa tuntui olevan haastattelujen luomien kuvien perusteella yhtä heterogeeninen ryhmä nuoria. Lisäksi kaikki haastattelemani opinto-ohjaajat sattuiivat ohjaamaan melko samoja aloja opiskelevia nuoria, joten myös tämä yhtenäisti mielikuvaa eri oppilaitosten opiskelija-aineksesta. Ammatillisten oppilaitosten haasteena lienee kuitenkin juuri edelle kuvailtu opiskelija-aineiden heterogeenisyys. Haastattelemani ammatillisen puolen opinto-ohjaajien puheenvuoroissa korostui se, että suurin osa ohjattavista oli sujuvasti opintojaan suorittavia nuoria, mutta joukkoon mahtui aina nuoria, joiden opinnot syystä tai toisesta takkusivat.

6.2 Vertailua eri koulumuotojen kesken

Käsillä olevassa luvussa vertailen aineistoani eri koulumuotojen kesken aineistosta nousseiden keskeisten teemojen kautta. Tarkoitukseni on pohtia, mitkä ilmiöt erottavat nuoria ja nuorten ohjausta eri oppilaitoksissa. Olen lähtenyt hahmottamaan kuvaa yhteiskuntamme erilaisista nuoruuksista individualismin aatteen, koulutuksen pakkovalinnan tematiikan, nuorten erilaisten ongelmien ja eri-ikäisten nuorten ohjaamisen kautta. Lisäksi olen pohtinut ikäluokan jakautumista toisen asteen koulutukseen ja sitä, mitä merkityksiä lukio-opinnoille tai ammatillisille perusopinnoille usein annetaan.

6.2.1 Individualismi

Nuoret kohtaavat nyky-yhteiskunnassa vaatimuksen yksilöllisyydestä ja erottautumisesta. Yksilöllisyyden vaatimus ei kosketa kaikkia nuoria kuitenkaan samalla tavalla.

”Ja tuntuu, et välillä on jopa tämmönen, ei nyt kilpailu, mut jonkinsorttinen kilpailu meneillään, että kuka pukeutuu erikoisimmin, kenellä on erikoisimmat hiukset, kenellä on erikoisimmat mielipiteet.” (lh2.opo.2007.26)

”Hirveen paljon enemmän yksilökeskeistä eli se semmonen haikea oma muisto tuolta nuoruudesta semmosesta yhteisöllisyydestä. Se on tietyllä lailla karissut. Että totta kai

kaverit on tärkeitä edelleen, mutta sellanen yksilön korostaminen on eri asemassa nyt kun sillon.” (amm1.opo.2010.67-68)

Kaikkein eniten yksilöllisyys korostui toisen huippulukion opinto-ohjaajan haastattelussa. Opinto-ohjaajan kokemuksen mukaan nuorten kesken oli jopa käynnissä jonkinlainen kilpailu siitä, kuka oli kaikista yksilöllisin. Tämä saattoi näkyä pyrkimyksenä pukeutua erikoisesti ja esittää erikoisia mielipiteitä. Yksilöllisyyden vaatimus alkaa kenties vaikuttaa enemmän juuri peruskoulun jälkeen. Peruskouluaikana nuoret saattavat kokea enemmänkin tarvetta kuulua joukkoon, eivätkä vielä pidä erottautumista tärkeänä. Haastatteluaineistoni perusteella näyttää siltä, että yksilöllisyyden vaatimus olisi sitä korkeampi, mitä korkeampi koulutus nuorella on tai mitä hän suunnittelee hankkivansa. Toisaalta koko individualismi on aina ympäristönsä tuote. Jotta tekisi yksilöllisiä valintoja, niiden pitää jollain tapaa erota enemmistön tavoista elää. Yhteiskunnassamme tuntuu olevan paine myös olla yksilöllinen samalla tavalla. Yksilöllisyydenkin tulee olla tietynlaista yhteiskunnassa hyväksyttyä yksilöllisyyttä. Jos yksilöllisyyttä pyrkii ilmentämään esimerkiksi työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle jättäytymisenä, ei se olisi yhteiskunnassamme ihannoitavaa yksilöllisyyttä. Yksilöllisiä valintoja ei voi tehdä myöskään irrallaan taustastaan. Paju ja Vehviläinen (2001, 115) pohtivat, että vaikka yksilöllisyys usein korostuu nykyynuoruutta tarkastellessa, voi yksilöllinen olla vain tiettyyn rajaan asti. Nuoren pitää osata arvioida, kuinka toteuttamiskelpoisia hänen yksilölliset toiveensa ovat. Nuoren ammattitoiveita rajaa työmarkkinoiden rakenne. Esimerkiksi huono koulumenestys tai rikollinen tausta rajoittavat yksilöllisyyden toteutumista.

Vaikka väitänkin, että kaikenlainen yksilöllisyys ei ole yhteiskunnassa hyväksyttävää tai mahdollista, on toki ajallemme tyypillistä, että ihminen on vapaampi valitsemaan erilaisista elämisen muodoista kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Suurta kertomusta ei enää ole.

”Et se on, et kyl se on selkeesti, että kun nyt eletään maailmassa, missä ei kauheesti oo rajoja. Että on aika semmosta, että kaikki voi tehdä suunnilleen mitä haluaa. Ja oikeestaan. Paljonko tällä hetkellä on semmosia asioita, mitä paheksutaan. Ja missä niinku selkeesti sanotaan, että noin ei saa tehdä, et toi on moraalisesti väärin. Jokainen saa itse kehittää sen oman moraalin. Ei kukaan voi tulla sanoon, että toi sun tapas olla ja elää on ehdottomasti väärin. Kellä on oikeus sanoo. Tällänen, sosiologian puolella puhutaan, että ei oo enää olemassa tällästä suurta kertomusta, yhtä suurta kertomusta. Jokainen tuottaa sitä omaa kertomustaan. Ja niitä voi olla

sitten vaikka kuinka paljon, eikä mistään voi sanoa, että mikä on oikein, mikä on väärin.” (hl2.opo.2007.29)

6.2.2 Pakkovalinta vs. valinnan vapaus

Jukka Kangasniemi (2009, 56) kirjoittaa osuvasti Nuorisotutkimus-lehdessä, että jatkuva valitseminen ja valintojen pakko koetaan siten, että jokainen elämässä tapahtuva pienikin valinta on osa pitkää pärjäämisen ketjua. Aina olisi osattava valita oikein. Kaikkien valintojen ajatellaan vaikuttavan siihen, miten koko elämä ja tulevaisuus muotoutuvat. Samalla ei kuitenkaan ole mitään valmista mallia, miten toimia, jotta pärjäisi maailmassa. Koulutuskaan ei enää takaa pysyvää työpaikkaa. Valinnan pakko koskee kaikkia nuoria, mutta sen vaikutus ei tunnu olevan kaikkiin nuoriin samanlainen.

Opinto-ohjaajien haastatteluissa nousi useita kertoja esille se, että nykymaailmassa nuoret joutuvat tekemään paljon erilaisia valintoja etenkin koulutuksen suhteen. Ammatti, työura, maailmankatsomus ja yhteiskunnallinen asema eivät enää siirry automaattisesti suvussa eivätkä muutenkaan ole pysyviä tai selkeitä. Vaihtoehtojen viidakossa nuorilta edellytetään itsensä luomisen projektia. Elämää ja uraa koskevia valintoja joudutaan tekemään yhä nuorempana ja valintojen painoarvo on kasvanut. Lapsuudessa vanhemmat tekevät valintoja lapsen kanssa tai tämän puolesta ja jo näiden valintojen merkitys on kasvanut. Saatetaan miettiä, käykö lapsi lähintä päiväkotia ja koulua vai erikoistutaanko jo pienestä pitäen esimerkiksi musiikkiin, kuvataiteisiin tai kieliin. Myös luokaton lukio edellyttää käsitystä tulevista jatko-opinnoista. Nuoren onkin tunnistettava jo varhain, mitä hän tavoittelee tietyillä valinnoillaan. (Annala 2009, 44.)

”Et ne niinku tietää paljon enemmän asioita ja ne joutuu, vaikkei itte kokemaan, niin ne näkee ja kuulee asioita, joista ennen ei tiennyt aikuisetkaan mitään. Et ne joutuu niinku tota tekeen valintoja semmosten asioiden välillä, joita ei aikasemmin ollut ees olemassa. Ne joutuu niinku semmoseen oravanpyörään tai johonkin. Ei oo niinku semmosta selkeätä reittiä, vaan yks vetää yhteen suuntaan, toinen toiseen suuntaan. Et kyllä mää niinku nään, et kyllä ne aikamoisessa pyörityksessä on. Vaikka me ollaan kaikkikin ihmiset, mutta nimenomaan nuoret.” (pk.opo.2007.39)

Valinnan mahdollisuudet tuntuvatkin olevan nykyajan nuorille rajattomat. Valinnat ja valinnan vapaus ei kuitenkaan näyttäydy kaikille nuorille samalla tavalla. Koulutusvalinnat voi jakaa kolmeen erilaiseen tyyppiin: vapaaehtoiseen valintaan, normatiiviseen valintaan ja valitsematta jättämiseen. Vapaaehtoinen valinta tehdään omilla ehdoilla. Tällöin valintaa voi pitää niin kutsuttuna elämänpoliittisena valintana, sillä se ohjaa vahvasti yksilön tulevaa työuraa ja elämäntulkua myös muuten. Elämänpoliittinen valinta on kuitenkin vain ideaali, koska kaikki ihmiset eivät voi tehdä vapaita valintoja. Normitettua valintaa voi pitää eräänlaisena pakkovalintana, jolloin yksilö on pakotettu tekemään valinnan esimerkiksi sosiaalisen paineen tai vanhempien painostuksen takia. Valintaa voi pitää normitettuna myös silloin, kun vallitsevat olosuhteet rajoittavat yksilön vaihtoehtoja merkittävästi. Tällainen rajoittava tekijä voi olla esimerkiksi alhainen koulumenestys. (Kivelä & Ahola 2007, 42.)

Valinnan vapaudesta tuleekin siis joidenkin nuorten kohdalla valinnan pakkoa. Koulutuksen ulkopuolelle jättäytyminen kun on yhteiskunnassamme hyvin kohtalokasta yksilön kannalta ja sillä onkin voimakkaat yhteydet huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen. Koulutuksen ulkopuolelle jättäytyminen ei ole suoranainen merkki nuoren syrjäytymisestä, vaan se voi olla tietoinen valinta silloin, kun koulutus ei kiinnosta nuorta ja tämä haluaa suuntautua suoraan työelämään. Usein kuitenkin kouluttamattomuus, työkokemuksen puute ja nuori ikä tarkoittavat heikkoa asemaa työmarkkinoilla. (Kivelä & Ahola 2007, 43.)

Valinnan vapaus tai valinnan pakko näkyvät eri koulumuodoissa eri tavoin. Peruskoulun puolella pakkovalinta ilmenee siten, että nuorelle on käytännössä pakko löytää jatkokoulutuspaikka. Vaikka nuorelle ei löytyisi mitään mieluisaa koulutuspaikkaa, pidetään yleisesti parempana vaihtoehtona olla ainakin väliaikaisesti epämieluisessa opiskelupaikassa kuin jäädä jatkokoulutuksen ulkopuolelle kokonaan.

”Mutta mä aina katon, että viimeks paikaks ainakin tulee semmonen, mihin varmasti pääsee, koska huonokin paikka on parempi kuin ei mitään paikkaa. Et menee vaikka vuodeks ammattikouluun johonkin linjalle, josta ei niin kauheesti tykkää ja sen vuoden aikana sitten mieltii ja hakee sitten vaikka seuraavana vuonna uudestaan tai hakee siirtoa. Mun mielestä kaikkein huonoin vaihtoehto yheksäsluokkalaiselle on niin sanotut välivuodet. Kun ei niillä oikeen oo mitään tekemistä.” (pk.opo.2007.33-34.)

Ammatillisissa oppilaitoksissa sama ilmiö näkyy taas siinä, että epämieluisaan koulutukseen päätyneet nuoret ei löydä motivaatiota suorittaa opintojaan loppuun. Pakkokouluttautuminen tuntuukin tässä kontekstissa välillä hukkaan heitetyltä työltä. Opinto-ohjaajien aikaa menee runsaasti sellaisten opiskelijoiden ohjaamiseen, jotka lopulta kuitenkin päätyvät jättämään opintonsa motivaatio-ongelmien takia kesken. Toisaalta niin kuin yksi haastattelemanani ammatillisen oppilaitoksen opinto-ohjaaja totesi, hyvä ohjaus ei ole aina kivaa.

”Mut se, että hyvä ohjaus se ei välttämättä tunnu kivalta. Kun esimerkiksi mietitään mihkä pystyy, tai sitä realismia, se on aika surullista, kun keskustelun jälkeen huomaa, ettei voi hakea terveydellisistä syistä tuonne taikka miettiään jotain varavaihtoehtoja, niin ei sen tunnu kivalta. Voi silti olla hyvää ohjausta.” (amm2.opo.2010.76)

Lukiossa hakemisen ”pakko” näkyy enemmän ahdistuksena siitä, ettei kaikki nuoret välttämättä tiedä, mitä haluaisivat lukion jälkeen tehdä. Tämä ilmiö saattaa olla osin nuoruuteen liittyvää aikakäsitystä, joka muuttuu nuoren aikuistuesssa. Yksi uusi ikävuosi ei enää tunnu yhtä radikaalilta muutokselta. Toisaalta nuoret luultavasti omaksuvat myös yhteiskunnan lataamia paineita hakeutua opiskelemaan mahdollisimman pian toisen asteen koulutuksen jälkeen ja valmistua nopeasti tavoitteena tietenkin saumaton työelämään siirtyminen. Toisaalta taas valinnan pakko näkyy lukionuorilla siinä, että monista vaihtoehdoista on vaikea löytää se itselle sopivin. Usein lukioon päätyneet perustelevat valintaansa sillä, että he halusivat lisää aikaa miettiä, mitä he haluavat tulevaisuudessa tehdä. Mutta valintoja pitäisi osata tehdä jo lukiossakin. Valitsemisen pakko ilmenee lukio-opinnoissa siten, että nuoret valitsevat lukiokursseja jatko-opinnot jo mielessä. Lukio-opintoja suoritettaessa on siis jo tärkeää valita juuri ne oikeat aineet, jotta mieluinen jatko-opiskelupaikka olisi taattu. Ongelmana tässä on tietenkin se, että kaikki nuoret eivät voi ainakaan lukiota aloittaessaan vielä tiedä, mitä he haluavat lukion jälkeen mahdollisesti opiskella. Yksi lukion opinto-ohjaajista pohti, että myös jatko-opintoverkosto on nuorille haastava hahmottaa. Paineita lisää se, että nuorten pitää jo lukion aikana tottua hyvinkin itsenäiseen opiskeluun ja ennen kaikkea opintojen suunnitteluun.

”Ehkä toi tai on tehtykin aika hankalaks toi jatko-opintoverkosto, että miten tästä eteenpäin, niin se on aika hankala ja sekava, että se on tietenkin hankala. Ja sitten täällä lukiossa, kun pitäis olla hirveesti, kun on tää kurssimuotonen lukio, niin on aateltu semmoseks, että nuoret on kauheen itsenäisiä ja omatoimisia ja osaa ja hallitsee sen kokonaisuuden, että mun pitää saada se lukio kasaan tietyssä ajassa.

Minä valitsen näin ja näin ja näin. Että aikuinen hahmottaa sen, mutta nuorille se oo niin selkee oikeesti eikä se itsenäinen työskentelykään sekään ei oo.”
(lm.opo.2010.83)

Vaihtoehtojen paljous ei koske ainoastaan koulutus- ja uravalintoja, vaan myös aatteita ja elämäntapavalintoja.

”Että vaihtoehtojen määrä on lisääntyny, toisaalta on niinku monessa mielessä helpompi olla nuori, että on monta erilaista tapaa olla nuori. Ja et voi jokainen valita oman toteuttamistapansa, että mitenkä haluaa pukeutua ja minkälaisien aatteiden puolesta haluaa liputtaa” (lh2.opo.2007.28)

Valintojen tekemisen tuottamaan ahdistukseen vaikuttaa usein valintojen tekemisen lopullisuuden tuntu. Nuoret kokevat usein, että tietynlaiset valinnat määrittävät hyvinkin pitkälle heidän tulevaisuuttaan. Opinto-ohjauksessa tulisi painottaa nuorille koulutus- ja ammattirakenteiden joustavuutta. Esimerkiksi korkeakoulututkinnon suorittaneet voivat päätyä mitä moninaisempiin ammattitehtäviin koulutusala- ja –tasosta riippumatta. Nuorille pitäisi myös tähdentää sitä, että omaa koulutustaan on mahdollista aina täydentää ja suuntautua uusille aloille. Mikään koulutusta koskeva päätös ei siis ole peruuttamaton. (Ahola & Mikkola 2004, 64.)

6.2.3 Nuoruuden erilaiset ongelmat

Riippuen siitä, missä oppilaitoksessa opinto-ohjaajat työskentelivät, olivat nuorten ongelmat melko erilaisia. Ylipäättään aineiston pohjalta voisi sanoa, että lukioissa ja peruskouluissa nuoret hakivat tukea opinto-ohjaajalta vähemmän ja ohjauksen ja avun tarve kohdistui yleensä opintoihin liittyviin asioihin. Ammatillisissa oppilaitoksissa huolien kirjo tuntui olevan laajempi. Esimerkiksi opintojen etenemisen kanssa painiskelivat eniten nuoret ammatillisissa oppilaitoksissa. Tämä voi johtua ainakin osittain siitä, että ammatillisten oppilaitosten eri koulutusohjelmissa aloittaa usein sellaisia nuoria, jotka eivät ole alun perinkään olleet kiinnostuneita kyseisestä koulutusohjelmasta, mutta eivät kenties ole muualle päässeet. Tämä luo myös lisähaastetta näiden nuorten ohjaamiseen. Katja Komonen (2001) on tutkinut väitöskirjassaan ammatilliset opintonsa keskeyttäneiden, koulutuksen myöhemmin aloittaneiden nuorten koulutuspolkuja. Yleensä opintojen keskeyttäminen nähdään olevan seurausta koulun valikointimekanismeista, joiden takia heikommat oppilaat putoavat

koulutuksesta pois. Komosen haastatteluaineiston perusteella koulutuksen keskeyttäminen kuitenkin korostui rationaalisisena ja harkittuna ratkaisuna. Haastatellut nuoret pohtivat tulevia koulutusratkaisujaan jo ennen keskeyttämistä. Usein keskeyttämisen taustalla on tilanne, jossa haluttua koulutuspaikkaa ei ole alun perin saatu tai koulutuksen sisältö ei olekaan vastannut odotuksia. (Komonen 2001, 110-111.) Aina ei ehkä ole edes mielekästä kannustaa nuorta tekemään opintoja loppuun, jos mielenkiinto on jossain muualla, vaan tukea nuorta tekemään itselleen mielekäs ratkaisu.

Etenkään kahden huippulukion opinto-ohjaajat eivät puhuneet nuorten opintoihin liittyvistä motivaatio-ongelmista lainkaan. Näissä lukioissa haasteena tuntui lähinnä olevan valintojen tekeminen. Oli selvää, että lukio suoritettiin loppuun, mutta jatko-opinnot askarruttivat monien mieliä jo varhain. Keskitason lukion opinto-ohjaaja koki työssään myös sen haastavaksi, miten nuoret saataisiin ymmärtämään lukion merkitys jatko-opintojen kannalta. Tässä lukiossa siis myöskään nuorten opinnot eivät sujuneet yhtä mutkattomasti kuin kahdessa huippulukiossa.

Erilaiset syrjäytymis- ja päihdeongelmat ovat tänä päivänä enenevässä määrin myös koulun ongelmia ja Lairion mukaan myös opinto-ohjaajat kohtaavat niitä työssään. Kuten jo aiemmin toin esille, eivät opinto-ohjaajat kuitenkaan ole kouluttautuneet tällaisten ongelmien tunnistamiseen ja käsittelyyn. Useiden eri ohjaustahojen yhteistyö ja jaettu asiantuntijuus olisikin tällaisten ongelmatilanteiden ratkaisussa tärkeää. (Lairio, Nissilä, Puukari & Varis 2001, 171.)

”Mutta se että missä tuntee sen oman riittämättömyytensä, on juuri sellaset, ei oo tota koulukuntonen, että on tavalla tai toiselle erityisen tuen tarpeessa. Joko mielenterveysasiat ei oo kunnossa, että siellä tarvitaan tällästä psykiatrasta tukea ja terapiaa taustalla. Ja kuitenkin yritetään käydä tätä koulua. Niin ne on sellasia tilanteita, että on hirveen vaikee arvioida, kuinka paljon siltä lapselta tai siltä nuorelta voi vaatia.” (pk2.opo.2010.56)

Kaksi ammatillisessa oppilaitoksessa työskentelevää opinto-ohjaajaa toi esille nuoret, joiden ohjaaminen tuntuu mahdottomalta, koska näillä ei ole mitään mielipidettä mihinkään asiaan tai halua ratkoa opiskeluun liittyviä ongelmia. Ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajat tuntuivatkin kohtaavan eniten nuoria, joilla ei ollut minkäänlaista halua edetä omissa opiskeluun liittyvissä ongelmissaan eteenpäin. Tässä kohtaa piilee myös suuri ristiriita, sillä juuri ammatillisissa

oppilaitoksissa nuoria pyritään kohtelemaan aikuisina, joiden tulisi osata itsenäisesti hoitaa omat asiansa ja joiden hetken päästä olisi oltava tarpeeksi kypsiä siirtymään myös työelämään.

”Että vaikeimpia on sellaset, et emmä tiä, aivan sama, ei kiinnosta tai tämmönen. Niin siinä on aika hankala lähteä etsimään ratkasua, miten opiskelu menee eteenpäin.” (amm2.opo.2010.74)

”Nää nuoret, jotka ei välttämättä osaa keskustella asioista eikä välttämättä oo mitään mielipidettä mistään asiasta, että kaikki on ihan sama, et se on hirveen vaikee, et ei oo mitään tarttumispintaa ja se on hirveetä, kaikista kamalinta tai kamalin tilanne on se, et jos sillä nuorella ei oo minkäänlaista halua. Niin en mä pysty tekeen mitään, jos se nuori ei ite halua, niin kyllä mä voin tässä vaikka päälläni seistä ja tehdä kaikki mahdolliset jutut, mutta ei se nuoren asia mee eteenpäin, jos se ei oo siinä mukana. No on sitten on tietysti hankalia tämmöset, jos on vähän agressiivisia nuoria. Se on semmonen kanssa aika vaikee juttu niinku opolle.” (amm1.opo.2010.64)

Toisaalta on tärkeää huomioida se, että tietynlainen normaali kapinointi on eri asia kuin jatkuva häiriökäyttäytyminen. Etenkin akuuteimmassa murrosiässä olevien nuorten kanssa työskentelevät peruskoulun opinto-ohjaajat korostivat, että tietty kapina kuuluukin nuoruuteen ja etenkin murrosikään. Kaiken liian mutkattomasti meneminen nähtiin jopa merkkinä siitä, että kaikki ei ole hyvin.

”Niinku tässä peruskouluvaiheessa pitäis kaikkien vähän protestoidakin....murrosikä ja muuta.” (pk2.opo.2010.59)

6.2.4 Eri-ikäisten nuorten ohjaaminen

Haastattelemi opinto-ohjaajat työskentelivät eri-ikäisten nuorten kanssa, joka vaikuttaa myös työn luonteeseen. Peruskoululaisten kanssa työskennellessä on selvää, että kodin kanssa ollaan yhteydessä ja tulevaisuutta koskevia valintoja tehdessä myös nuorten vanhemmat otetaan huomioon. Lukiossa ja toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa nuoret saavuttavat täysi-ikäisyyden, eikä koululla ole enää lupaa kertoa nuoren asioista vanhemmille. Lukioissa ja etenkin

ammattillisissa oppilaitoksissa opinto-ohjaajat korostivat, että heidän tehtävänsä on kasvattaa aikuisia ihmisiä, jotka osaavat huolehtia omista asioistaan.

”Et kun me yritämme tässä talossa kouluttaa heitä työelämään, me yritetään kohdella heitä aikuisena. Ja valmentaa siihen, että ite hoidetaan asiat.” (amm.opo.2007.6)

Peruskoulun puolella yhteydet vanhempiin nähtiin taas paljon tärkeämpinä ja etenkin jatko-opintoja mietittäessä pidettiin yhteyttä myös nuoren vanhempiin. Yksi peruskoulun opinto-ohjaaja myös toi esille sen, että on tärkeää löytää yhteisymmärrys nuoren ja vanhempien välille nuoren tulevaisuuden suunnitelmien suhteen.

”Kyllä sitten tulee se viimeinen päätöksentekovaihe, niin tota mä oon aina sanonu, pidän ensinnäkin vanhempainillan ysiläisille tossa joulun alla. Sitten on sekä oppilaille että siinä vanhempainillassa tuonu julki, että ihan mielelläni juttelen oppilaiden vanhempien kanssa ja nyt aina enemmän ja enemmän ovat ruvenneet ottaan yhteyttä. Ja joko puhelimesta puhutaan tai sitten aika paljon tulee ihan tänne jutteleen asioita. Kun mä nään sen kuitenkin aika tärkeenä, että ton ikäsillä lapsilla on taustat kunnossa, et vaikka ne on kohtuullisen aikuisia ja monet onkin, mutta kyllä ne on vielä kehittyviä nuoria, että kyllä niillä täytyy olla. Ettei saa olla sukset ristissä sinne jatko-opintoja ajatellenkaan, saa olla vanhempien kanssa, että kyllä jonkinnäköseen yhteisymmärrykseen täytyy saada, että jatko-opinnot onnistuu.” (pk.opo.2007.35)

Haastattelemiini opinto-ohjaajat työskentelivät siis peruskoulussa, yläkoulun 7-9-luokkalaisten parissa sekä toisella asteella lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa, joissa opiskelijat ovat yleensä 15-19-vuotiaita. Opinto-ohjaajat saattavat ohjata oppilaitoksesta riippuen vasta murrosiän kynnyksellä olevia 13-vuotiaita tai jo täysi-ikäisiä nuoria aikuisia. Myös lukion ja ammatillisten oppilaitosten välillä oli paljon eroja. Opinto-ohjaajat ymmärsivät itsekkin, että he puhuivat työstään ainoastaan omassa kontekstissaan. Toisissa kouluissa työn haasteet ja nuoret saattavat näyttäytyä siis aivan erilaisena.

”No oikeestaan täällä meillä, mä en sitten tiedä, onko se meidän koulun ilmiö, että täällä on kyllä siis, vois sanoo 99 prosenttisesti nuoret on niin sanavalmiita ja semmosia, et he pystyy ilmaseen itseensä selkeesti. Että mitä he haluaa, ja sitten kun

sopivasti kysyy asioita, niin sieltä vastauksen saa. Et taas sit tuolla peruskoulun puolella totuin semmoseen, että siellä oli taas sellasia oppilaita, että miltä ei sanu nyhtämälläkään mitään irti.” (lh2.opo.2007.26)

Kun tarkastellaan peruskouluja, joissa opiskelee koko ikäluokka keskiarvoista ja sosioekonomisesta taustasta riippumatta ja verrataan sitä kahteen ”huippulukioon”, jonne karsiutuu enemmän paremman sosioekonomisen perhetaustan omaavia nuoria, on opinto-ohjaajan työkenttä hyvin erilainen. Niin sanotuissa hyvissä lukioissa ongelmaksi saattaa muodostua enemmänkin vaihtoehtojen runsaus ja niistä valitseminen. Haastetta saattaa löytyä myös hyvin lahjakkaan nuoren ohjaamisesta.

”Tässäkin mä nyt huomaan, että kun on ongelmia ja pidetään palaveria, mut ihan yhtä tärkeä ja haastavampia on ne, joilla on kapasiteettia suuntaan jos toiseen. Et nytkin on just yks tyttö, jonka suuri ongelma on, kun ei osaa valita. Mihin sitten lähtis ja sitten semmosta rauhottamista.” (lh1.opo.2007.13-14)

Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelija-ainesta kuvailtiin heterogeeniseksi ja opinto-ohjaajat eivät tuottaneetkaan niin paljon puhetta nuorista tai nuorisosta yhtenäisenä ryhmänä, vaan korostivat sitä, että joukkoon mahtuu monenlaista erilaisista taustoista tulevaa nuorta. Yhdeksi haasteeksi ammatillisella puolella koettiin nuoren sitouttaminen opintoihin ja niiden loppuunsaattamiseen. Ammatillisen toisen asteen opintojen keskeyttämisaste onkin suurempi kuin lukioiden.

Erityisesti ohjattaviensa ikään liittyviä haasteita opinto-ohjaajat saavat kohdata eniten peruskoulussa, jossa nuorten murrosikä on akuuteimmillaan. Peruskoulun opinto-ohjaajat puhuivatkin itsetunnon kasvattamisen haasteesta, uskalluksesta olla oma itsensä, omiin kykyihin luottamisesta. Kaikki nämä tuntuivat olevan erityisiä haasteita peruskoulussa, jossa murrosiän aallokot näkyivät esimerkiksi nuorten rauhattomuutena. Tästä eivät lukion opinto-ohjaajat puhuneet lainkaan. Myöskään ammatillisen puolen opinto-ohjaajat eivät maininneet nuorten rauhattomuudesta. Tosin ammatillisella puolella opinto-ohjaajat eivät pidä oppitunteja lainkaan, joissa nuorten rauhattomuus yleensä tulisi esille.

”No lähinnä ne on sitten sellaset rauhattomat ryhmät. Et yleensä siellä ryhmässä on rauhattomia kaks kolme oppilasta. Et ne on sellasia, et jos ei niitä saa rauhottumaan tunnilla, niin ne pilaa kyllä kaikki, mitä on suunniteltu ja ajateltu. Et se menee

semnoseks kurinpidoks sitten tunnin pitäminen ja siitä mä en kyllä tykkää yhtään. Et siis tommonen, et murrosikäiset, kun ne on eri vaiheessa, eri oppilaat, niin tota, et osa on vielä semmosessa vaiheessa, ne ei oikein malta pysyä paikoillaan.”
(pk.opo.2007.32)

Kuten edellä siteerattu peruskoulun opinto-ohjaaja toteaa, murrosikäisten kanssa työskentelemisen haaste piilee myös siinä, että murrosikäiset ovat keskenään usein eri kehityksen vaiheissa. Esimerkiksi opinto-ohjauksen oppitunteja pidetään aina ryhmän rauhattomimpien ehdoilla. Toisaalta peruskoulun puolella osa nuorista on myös hyvin arkoja, joka tuo entisestään epätasapainoa juuri ryhmässä tapahtuvaan ohjaukseen. Monet nuoret tarvitsisivat tässä ikävaiheessa rohkaisua

6.2.5 Toisen asteen koulutukseen jakautuminen

Peruskoulun jälkeisen yhteishaun kautta tapahtuu yksi nuorisoikäluokan merkittävimmistä jaoista osan nuorista suunnatessa ammatilliseen koulutukseen ja osan yleissivistävään lukioon. Ennen peruskoulu-uudistusta nuoret jakautuivat jo varhaisemmassa vaiheessa jatkaen joko kansakoulussa tai oppikoulussa. Nykyään nuorten jakautuminen tapahtuu kuudennentoista ikävuoden kohdalla. Väitänkin, että nuorten jakautuminen toisen asteen koulutukseen uusintaa edelleen nuorison jakautumista keski- ja yläluokkaiseen ja työväenluokkaiseen kansalaiseen. Peruskoulun päättävien nuorten jako toisen asteen koulutukseen perustuu koulumenestykseen, joka puolestaan liittyy nuoren laaja-alaisempaan koulussa pärjäämiseen ja sen lisäksi myös kodin taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin pääomiin. (Ahola & Mikkola 2004, 11.)

Yhteiskunnallisessa keskustelussa toistuu huoli siitä, että nuoret hakeutuvat liian hanakasti lukioon, vaikka monilla ammatillisen koulutuksen käyneillä nuorilla olisi tarvetta yhteiskunnassa. Aina pelkkä nuoren oma kiinnostus yleissivistävään koulutukseen ja akateemiseen jatkokoulutukseen ei riitä selittämään lukiokoulutuksen valitsemista. Koulutusvalinnoilla on tapana periytyä. Vaikka toisaalta yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa ei ole enää tapana seurata vanhempien jalanjälkiä ammatinvalinnan suhteen, vaikuttaa vanhempien koulutustaso edelleen vahvasti myös jälkikasvun koulutukseen. Työväestöön kuuluvien vanhempien lapset valikoituvat usein ammatillisiin oppilaitoksiin ja toimihenkilöiden jälkikasvu korkeakouluihin. Työväentaustaisten nuorten pyrkimys on usein siirtyä nopeasti koulutuksesta työelämään, kun taas

toimihenkilövanhempien lapset kulkevat koulutusjärjestelmässä pitkään. Ylemmän sosioekonomisen taustan omaavat vanhemmat yleensä haluavat siirtää hankkimansa koulutuksen myös lapsilleen. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että nuoret ovat halukkaita ottamaan omakseen vanhempien edustaman arvomaailman. Koulutusta ei voi siirtää vanhemmilta lapsille kuin rahaa ja omaisuutta. Edelleen kuitenkin vanhempien koulutus näyttää vaikuttavan vahvasti jälkikasvun koulutusmyönteisyyteen. (Isoaho, Kivinen & Rinne 1990, 74.)

Sosiologi Pierre Bourdieu puhuu kulttuuripääomasta, jota on eri yksilöillä eri verran. Kulttuuripääoman käsite sisältää oletuksen, että esimerkiksi lasten lahjakkuuserot eivät ole yksinomaan luonnollisia. Koulukyvykkyys, jota usein lahjakkuudeksi kutsutaan, on tulosta niistä investoinneista, joilla perheen kulttuuripääomaa välitetään seuraaville sukupolville. Nämä kulttuuripääomien tuottamat erot nimetään formaalin koulutuksen piirissä sitten lahjakkuuseroiksi ja niiden sosiaalinen alkuperä peittyy. Perheet ovat Bourdieulle ryhmäkuntia, joiden tavoitteena on säilyttää saavutettu asemansa. Perheet sijoittavat koulukasvatukseen rahaa ja aikaa. On toki muistettava, että Bourdieu tarkastelee kulttuuripääoman siirtymistä ranskalaisesta näkökulmasta. Suomalaisessa kontekstissa perheiden rahallinen panostus lasten koulutukseen ei saa samanlaista painoarvoa. Joka tapauksessa perheet panostavat lasten koulutukseen sitä enemmän mitä suurempaa roolia kulttuuripääoma heille näyttelee. (Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2000; 164, 168.) Siispä nuorten, joiden vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja, on helpompi sopeutua koulun kulttuuriin, koska he jo hallitsevat entuudestaan koulussa käytetyn kielen.

Oma aineistoni jakoi ammatillista oppilaitosta käyvät nuoret ja lukiolaiset eri leireihin. Erot näiden toisen asteen oppilaitosten välillä olivat osaltaan hyvinkin huomattavat, sillä haastattelemiini lukion opinto-ohjaajiin valikoitui peräti kaksi, jotka työskentelivät niin sanotuissa huippulukioissa. Ammatillisten oppilaitosten puolella tuntui olevan haastattelujen perusteella melko paljon opiskelijoita, jotka olivat huomattavia määriä poissaoloja. Syynä oli yleensä se, etteivät he yksinkertaisesti jaksaneet tulla kouluun. Lukioissa ei tällaisia tapauksia juurikaan tuntunut olevan. Ammatillisella puolella ajautuu myös nuoria, joita ei minkäänlainen koulumainen opiskelu kiinnosta. Nämä nuoret saattavat hyvinkin pärjätä työelämässä, mutta opintoja on vaikea saattaa päätökseen, kun koulumuotoinen opiskelu tuntuu heistä vastenmieliseltä. On toki luonnollista, ettei lukiossa, jossa täytyy juuri päntätä paljon valmistuakseen lopulta ylioppilaaksi, ole samoissa määrin koulukielteisiä nuoria.

”Niin, se niinku semmone surullinen asia, että mä oon rajannu oman työn sillä tavalla, et mä en lähe tästä kotiin hakemaan. Enkä tietenkään voi mennäkään. Et ne, jotka ei edes jaksa tulla, niitä on aika monta.” (amm.opo.2007.3)

Monien mielikuvissa on olemassa ajatus siitä, että lukioon hakeutuvilla nuorilla on tavoitteena kouluttautua keskimääräistä korkeammin ja myös sijoittua täten paremmin yhteiskunnassa kuin ammatilliseen oppilaitokseen hakeutuvilla nuorilla. Toisaalta ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelee yhtä lailla motivoituneita ja tavoitteensa korkealla asettaneita nuoria kuin lukioissakin. Lukioissa puolestaan opiskelee rimaa hipoen opintonsa suorittavia nuoria. Eroja on myös eri lukioiden välillä ja eri ammatillisen koulutuksen koulutusohjelmien välillä. Useat ammatillisten oppilaitosten koulutusohjelmat ovat hyvin suosittuja ja läheskään kaikki halukkaat eivät pääse sisään. Jakaminen lukiolaisiksi enemmän keskiluokkaisiksi ja ammatillista oppilaitosta käyvät nuoret puolestaan työväenluokkaisiksi ei olekaan mikään yleispätevä päätelmä.

7 JAETTU NUORUUS JA NUORTEN OHJAAMISEN HAASTEET

Kun nyt olen hahmotellut nuoruutta jakavia teemoja, tässä luvussa pohdin aineistoni pohjalta, mitkä teemat koskevat jossain määrin kaikkia nuoria, riippumatta siitä, missä oppilaitoksessa he opiskelevat tai minkälainen perhetausta heillä on. Ensimmäisessä alaluvussa etsin yhteisiä tekijöitä sen pohjalta, minkälaisena opinto-ohjaajat näkevät nuoruuden tässä ajassa. Toisessa alaluvussa puolestaan mietin, minkälaisia yhteisiä nuorten ohjaukseen liittyviä haasteita opinto-ohjaajien haastatteluista voi poimia.

7.1 Nuoruus opinto-ohjaajien silmin

Opinto-ohjaajat ovat aikuisia, jotka pääsevät hyvin läheltä seuraamaan nuoruutta ja nuoruuden muutoksia. He tekevät huomioita siitä, minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia nuoret nykyään tekevät, mikä huolettaa nuoria nykymaailmassa ja mitä nuoret ylipäättään haluavat elämältään. Moni opinto-ohjaaja koki, että nuorten innostuneisuus ja vastaanottavaisuus elämää kohtaan tarttui itseenkin ja piti myös opinto-ohjaajan omalla tavallaan nuorena. Tässä luvussa erittelen aineistosta nousseita teemoja etsien vastauksia toiseen tutkimusongelmaani eli siihen, minkälaista on nuoruus tässä ajassa.

7.1.1 Nuoriin kohdistuvat vaatimukset

Suorittamisen vaatimus

Opinto-ohjaajat näkivät, että nuoret ovat monien vaatimusten ristitulessa. Vaatimuksia nuorille asettavat niin yhteiskunta, perhe, koulu kuin nuoret itsekin. Opinto-ohjaajat toivat esille, että nuoret tuntevat painetta siitä, että pitäisi olla monessa asiassa hyvä ja tavoitteita on saavutettava nopeasti.

”Se on vaan semmonen kaava, mitä haetaan, että pitäis olla matemaattisesti lahjakas, pitäis olla kielellisesti ja monipuolisesti kielellisesti lahjakas, että yhtäkkiä ei riitäkään se englantia ja ruotsia, vaan pitää olla saksa ja ranska ja aika hyvä jos ois japani, meni vähän ironiseks, mutta kuitenkin se, että jotenkin tuntuu, että nuoren

pitäis ymmärtää, että tää lukioaika on opiskeltava tosi tiukasti ja että tällä on merkitystä sinne jatsoon pääsemiseksi ja oikeesti niin sitä ei näissä kasvun vaiheissa oikeesti hahmoteta ja tota tosiaan, että aika semmosta, että pitäis olla tosi semmonen vastuullinen ja pitäis osata ajatella tosi pitkälle sitä tulevaisuutta. Semmosia tavallaan odotetaan, näissä systeemeissä nuorilta.” (lm.opo.2010.83-84)

Myös koulu itsessään voi olla monelle nuorelle se vaatimusten asettaja ja jopa ”musertava” paikka. Etenkin peruskoulua päättäessä osa nuorista saattaa löytää itsensä tilanteesta, jossa mielekästä jatko-opintopaikkaa tai pahimmassa tapauksessa mitään varmaa paikkaa ei ole hänelle olemassa.

Nuoruus ilmeni usean opinto-ohjaajan puheessa hyvin suorituskeskeiseksi. Nuoreen kohdistui paineita koulun, yhteiskunnan ja osittain myös median taholta.

”Mun mielestä nuoruus on kauheen vaativaa. Tai ainakin se esitetään sillä tavalla. Just tätä kautta, et sun pitää pärjätä, et niin kun tää meininki, et sut tiputetaan. Kaikkihan on, nyt joka paikassa ihmisiä tiputetaan. Ja kyllä se ehkä täällä lukiossakin näkyy.” (lh1.opo.2007.16)

Opinto-ohjaajat kritisoivat sitä, mitä yhteiskunnassa tällä hetkellä pidetään menestyksenä ja pärjäämisenä. Nuoriin kohdistuvien odotusten ja toisaalta nuorten itse itselleen asettamien odotusten nähtiin olevan hyvin vaativia, osin melko utopistisiakin. Tähän opinto-ohjaajat toivoivat arvojen pehmentymistä ja nuorille aikaa kypsyä ja kasvaa, ennen kuin he joutuvat kaikkien vaatimusten pyörytykseen.

”Se, mitä tässä kauhulla seuraa sivusta, niin on se, että suorituspainee on aivan valtavat. Tietysti täällä meidän lukiossa sen näkee ehkä hyvin selkeesti. Koska tänne tullaan korkeilla keskiarvoilla ja on korkeita päämääriä, lahjakkuutta, kapasiteettia ja korkeita tavoitteita tulevaisuudessa. Että se, että huh huh, että tässä on välillä, että ei kamala, että miten tää on tämmöseks menny. Semmonen, että pitäis kauheesti suorittaa ja tuottaa ja olla hyvä ja sitten mielellään et olla hyvä monessa asiassa.” (lh2.opo.2007.28)

Sosiaalisuuden vaatimus

Opinto-ohjaajien puheenvuoroissa nousi esille paine sosiaalisuuteen, niin koulussa kuin muillakin elämän alueilla. Esille nousi se, kuinka myös koululaitos on omalla tavallaan suvaitsematon sellaisten nuorten kohdalla, jotka eivät ole oikealla tavalla sosiaalisia. Koulussa menestymiseen tarvitaan tietynlaista sosiaalista aktiivisuutta, kuten esimerkiksi viittaamista oppitunneilla. Jos nuoresta ei tunnu luontevalta olla esillä tällä tavalla, se voi vaikuttaa hänen arviointiinsa. Toisaalta nuorilta vaaditaan sosiaalisuutta, joka ilmenee suurena määränä kavereita.

”Täytyy olla äärettömän sosiaalinen. On ihan outoo, jos ei oo tuhat kaveria, joiden kanssa sä hengaat. Kun mun mielestä ykskin riittäis, jos se on merkityksellinen. Et luodaan semmosta jotain ihan ihme kuvaa ihmisestä.” (lh1.opo.2007.17)

Sosiaalisen kanssakäymisen siirtyminen erilaisiin verkossa toimiviin verkostoihin, nähtiin myös vaikeuttavan nuorten oikeassa elämässä tapahtuvaan kasvokkaiseen vuorovaikutukseen tai esimerkiksi puhelimeen tarttumiseen.

”Ja toisaalta se nuoruus on aika paljon sellasta, musta se on jännä ilmiö, kun niin paljon on kaikki tuolla tietokoneella ja internetissä ja ihan sitä kautta se kommunikaatio...että monet nuoret, kun mä sanon, että soitetaan sinne, niin ne sanoo, että eiku soita sä, että mä en uskalla puhua puhelimesta tai jotenkin tuntuu, että sähköposti ja tämmöset on vienyt sen erilaiseks myöskin sen nuoruuden siinä mielessä, että se on tuolla yhteisöissä ja facebookissa ja missä kaikessa, mä en tiedä, mitä kaikkee tuolta koneelta löytää ja internetistä.” (lm.opo.2010.83)

7.1.2 Yhteiskunnan muutosten vaikutukset nuoriin

Median ja internetin vaikutus nuoriin

Tämän päivän lapset ja nuoret kasvavat tietotekniikan ja viihde-elektroniikan kyllästävässä ympäristössä. Miltei kaikissa haastatteluissa nousi esiin median ja erityisesti sähköisen median vaikutus nuoreen. Sen nähtiin olevan hyvin suuressa roolissa nuorten elämässä. Opinto-ohjaajat pohtivat sitä, onko nuorilla kykyä suodattaa sitä kaikkea tietoa ja informaatiota, mitä he joka päivä joutuvat kohtaamaan. Median suoltaman tietotulvan nähtiin myös aikaistavan nuoruuden alkamista.

”Toisaalta tietysti se on tilanne, et kun nyt on, tai se, että onko, et sitä mä oon miettinyt, niinku nuorilla sitä valmiutta suodattaa sitä kaikkee, mitä tulee niin mahottomasti, tietookin. Tästähän aina puhutaan. Kun on kaikkee niin paljon, niin osaaks sieltä sitten poimia sen oikeen.” (lh1.opo.2007.16)

”Ja mulla itellä on 8-vuotias, kohta 9-vuotias tytär. Ja häntä kun siinä sivusta seuraa, niin on huomannu just sen, et olis kauheesti painetta median, mainosten, tietysti sitten ne vaikuttaa kavereihin ja kavereiden kautta, että pitäis jo ton ikäsen tietyllä tapaa siirtyä tälläseen seurustelukulttuuriin ja tota muodin maailmaan ja nuorisomusiikin maailmaan.” (lh2.opo.2007.27)

Toisaalta sosiaalisuus on saanut myös uusia muotoja ja nuorten sosiaaliset verkostot saattavat olla hyvinkin runsaita internetin kautta. Tätä kautta sosiaalisuus on myös saanut uusia merkityksiä ja nuorella saattaa olla suuri määrä muulle yhteisölle näkymättömiä sosiaalisia kontakteja. Aikuisen silmään yksinäiseltä vaikuttava nuori saattaa olla kontaktissa moniin ihmisiin sosiaalisen median kautta.

”Et lähinnä se on toi sähköinen media ja internetti ja näin, joka on tuonu semmosen uudenlaisen maailman, jossa ei välttämättä, jollon tulee niitä sivuvaikuttajia aika paljon, siis semmosia, jotka noin tavallaan yhä enemmän on niitä ihmisiä, jotka sanoo sille nuorelle kaikkee, elikä se nuori on enemmän kaikenlaisessa verkostoissa. Eli ei oo enää vaan ne vanhemmat ja kaverit, vaan se saattaa olla ihan jossain muualla. Sosiaalinen mediaverkko voi olla aika iso ja laaja sillä nuorella, mitä ne sitten siellä lueskelee ja kattelee. Ja jotka vaikuttaa nuoreen.” (pk1.opo.2010.49)

Kaiken tekniikan ja sähköisen median nähtiin vaikuttavan nuoreen myös niin, että koulun työskentelytapoihin ja kulttuuriin on entistä vaikeampi sopeutua. Koulu onkin valtavien muutospainneiden edessä muuttuvan tietotekniikan kanssa.

”No jos aattelee, niin ihan tätä koulua, niin varmaan se, että nää nuoret tulee maailmasta, että on kaikenlaisia laitteita, kuunnellaan musiikkia ja on tietokoneet ja on vaikka mitä. Teknistä laitetta ja vempainta. Ja sitten lähdetään kouluun, niin se on niin julmaa, kun kaikki riisutaan pois ja annetaan kynä käteen.” (pk2.opo.2010.58)

”On aika vaikee hätkähdyttää, kun media tuo kaiken. Kaikki on saatavilla, jos ajattelee ittensä kuustoistavuotiaana, niin ei ollu paljon ulkomaalaisia nähnykkään. Nyt se on niinku arkipäivää. Sit tavallaan, jos tapahtuu jotain, niin netistähän näkee kaiken, youtubesta kun hakee, niin sää näet kaiken, mitä on mahdollista. Sitten se media, se on vähän erilaista elää tavallaan kun koko ajan verkon kautta, se on niinku normaalia toimintaa, mikä me ollaan opeteltu. Sitten samoin tää mobiili, se tuo semmosen ajattomuuden. Aikasemmin mentiin selkeesti strukturoidusti aikataulujen mukaan, nyt sitten säädetään sitä koko ajan.” (amm2.opo.2010.75)

Median ja internetin tuoma muutos niin nuoriin kuin kouluunkin on monitahoinen ilmiö, joka on synnyttänyt ilmiötä tarkastelevaa tiedettä. Mediakasvatuksen alueella on pyritty käsitteellistämään ja kokoamaan uuden teknologian ja verkkoympäristöjen vaikutusta ympäröivään maailmaan ja etenkin nuorten ja lasten kanssa tapahtuvaan työhön. Mediakasvatuksella voidaankin nähdä olevan kolme tehtävää nimenomaan koulussa. Ensinnäkin mediakasvatus voi silottaa nuoren ja koulun välistä kuilua. Toiseksi mediakasvatuksen avulla voidaan opetella ja opettaa sellaisia tietoja ja taitoja, joilla on todellista käyttöarvoa koulun ulkopuolellakin, siis taitoja, joita mediakulttuurissa tarvitaan. Kolmanneksi mediakasvatus voi kehittää yleistä koulupedagogiikkaa siten, että yhdessä oppimisen ja verkko-oppimisen käytänteet tulisivat nuorille tutuiksi. Koulun merkitys on ohentunut populaarikulttuurin paineessa ja jo tästä syystä on aiheellista pohtia, mitä annettavaa mediakasvatuksella on koululle niin opetussuunnitelmatasolla kuin koulun käytänteissäkkin. (Suoranta 2003, 160-161.)

Yhteisöllisyyden puute

Jokaisen opinto-ohjaajan puheessa tuli esiin se, kuinka tärkeää taustatuki on nuorelle. Suurimmaksi osaksi opinto-ohjaajat puhuivat vanhempien merkityksestä, mutta myös kenen tahansa aikuisen tuki nähtiin tärkeäksi. Sillä, oliko kotona vain yksi vai molemmat vanhemmat, opinto-ohjaajat eivät nähneet merkitystä. Tärkeintä oli se, että nuorella oli turvallinen koti, jossa oli yksi tai useampi turvallinen aikuinen. Turvallisen aikuisen puute oli ilmiö, jonka opinto-ohjaajat tunnistivat joka koulumuodossa. Ja juuri tämän ilman yhteisöä elämisen nähtiin aiheuttavan nuorille ongelmia ja ”rankkoja kokemuksia”.

”Ehkä se aikuisten puute, se on semmonen leimaa antava. Sellanen turvallisuuden puute.” (pk2.opo.2010.58)

”Et se, että mihin tässä työssäni aika usein törmään, niin on se, että on luvattoman paljon nuoria ihmisiä, joilla ei oo jotain yhteisöä ympärillä. Yhteys vanhempiin on katkennut vuosikausia sitten. Että vanhemmat on olemassa, mutta ne touhuua omiansa ja sitten nuori touhuua omiansa.” (lh2.opo.2007.29)

”Mut se täytyy sanoo, et tän päivän nuorilla on niinkun sellasia rankkoja kokemuksia elämässään, eikä ne oo heistä itestään johtuvia, että ne on ne taustat ja ympäristöt, et ne lataa niitä paineita.” (amm.opo.2007.7)

Jos elämän vaikeudet johtuivat taustatuen puutteesta, näkivät opinto-ohjaajat puolestaan onnistumisen ja hyvän elämän olevan usein seurausta juuri perheen antamasta tuesta ja välittämisestä.

”Ja yks, mikä on tosi tärkeätä nuorelle on se taustatuki. Et sen oon huomannu täällä, en tosin opon työssä, vaan no opon työtä toi oppilashuoltokin on. Että jos on niinku taustatuki kunnossa, että niinku on aikuisia, jotka välittää, niin semmosilla on paljon helpompaa kun niillä, jotka tavallaan joutuu tulee omillaan toimeen liian aikasin.” (pk.opo.2007.40)

”Mut jotenkin semmonen, että pärjää tässä maailmassa, niin saa kokeilla siipiään, mutta on kuitenkin luottamus siihen, että on sit jotain läheisiä, turvallisia ihmisiä lähellä, koska sitähän se on, että siinä aina palataan kotipesään, hakeen lohtua ja ymmärrystä ja neuvoja. Ja tietysti mitä enemmän ikää tulee niin sitä lyhyempiä käyntejä ne on. Että kumminkin, et on mahdollisuus niihin käynteihin. Ja sitten että on ainakin niinku aivoissa representaatio siitä, että tämmönen mahdollisuus on olemassa ja että on tieto siitä, että on joku, joka välittää tai jotkut, jotka välittää. Ja joitten puoleen voi kääntyä. Et mun mielestä se on semmonen asia, jonka jälkeen tulee sitten kaikki muut jutut. Että osaa ilmasta itseään ja tarpeitansa ja on jäämäkkyyttä ja tämmöstä. Koska ne on opittu siinä suhteessa.” (lh2.opo.2007.30)

Aina nuoren etäiset välit eivät välttämättä johtuneet kuitenkaan nuoren vanhemmista, vaan nuori itse saattaa syystä tai toisesta vetäytyä perheensä ulkopuolelle. Tässä kohtaa opinto-ohjaajan ja koko koulun rooli voi olla hyvinkin suuri, koska nuori saattaa suhtautua eri tavalla perheen ulkopuolisiin aikuisiin ja kuunnella ja jutella heille tärkeissä asioissa.

”No kyllä se sellasta tavallaan, vanhemmatkin tavallaan hakee täältä koululta sellasta tukea sille kasvatukselle, koska opiskelija on sellasessa iässä, että voi olla, että siellä kotona ei välttämättä enää puhuta yhtään mitään. Tai vastaus on se, että joo joo, homma hoituu. Mutta se, että puhevälit voi olla tosi huonot kotona tai kun on niinku, semmonen, mitä selvästi hakee vanhemmat tukee sille kasvatukselle koululta. Ja pyytää, että voitko sä ottaa sen jututukseen ja tota niinku näin. Että voi sanoa ihan suoraan, että ei hän täällä kotona juttele, että ei kuulemma kuulu hänelle ne asiat.”
(lm.opo.2010.80)

Yhteisöllisyydestä ja sen puuttumisesta käydään nykypäivänä paljon keskustelua. Yhteisöllisyyden puute ei välttämättä aina tarkoita perhesuhteiden höllentymistä, vaan myös kaverisuhteiden muuttumista ja vuorovaikutuksen siirtymistä yhä enemmän esimerkiksi internetiin. Vaikka toisaalta nuorilla on paineita sosiaalisuuteen, voivat sosiaaliset suhteet olla myös aiempaa pinnallisempia. Yhteisöllisyyden puute voi näkyä myös nuorten yksinäisyytenä. Esimerkiksi juuri koulussa on enenevässä määrin nuoria, jotka ovat jääneet esimerkiksi täysin luokkayhteisön ulkopuolelle.

”No just yks on se, et jos ei oo kavereita. Et on ihan yksin ja niitä on aika paljon. Ja se on hirveen vaikee tilanne semmonen tilanne, et joku luokassa on yksin. Et miten se saadaan siihen porukaan tai miten ottais mukaan.” (amm1.opo.2010.68)

Yhteisöllisyyden puute nuorten elämässä voi aiheuttaa paljonkin vakavia seuraamuksia. Esimerkiksi kodin ja perheen merkitys on aina suuri lasten ja nuorten elämässä. Merkityksellisiä ovat perheen sisäiset resurssit, etenkin lasten ja vanhempien välinen suhde. Sisäiset resurssit ja kasvatukselliset tekijät ovat merkityksellisempiä nuoren hyvinvoinnin kannalta kuin ulkoiset resurssit, kuten vaikka perheen taloudellinen tilanne tai asumisolosuhteet. (Forssén, Laine & Tähtinen 2002, 88.) Usein erilaiset kasvuolosuhteiden puutteet ja jääminen vaille aikuisen riittävää tukea ja huolenpitoa nähdäänkin syynä lasten ja nuorten syrjäytymiselle. Toisaalta myös vanhemmat voivat jäädä yksin. Vaikeutena saattaa olla se, että vanhempien on vaikea kasvattaa omia lapsiaan, koska he eivät itse aikanaan ole saaneet kasvatusta. Kun sosiaaliset verkot puuttuvat, on vanhempien hyvin

haasteellista löytää uusia toimintamalleja. (Lämsä 2009, 49.) Syrjäytymisen ongelmilla ja tukiverkostojen puuttumisella on siis tapana kasaantua.

7.1.3 Nuoruuteen ikävaiheena liitettyjä ominaisuuksia

Nuorten positiivisuus ja avoimuus

Opinto-ohjaajat toivat esille sen, että nuorten kanssa työskentely oli antoisaa sen takia, että nuoret ovat yleensä avoimia vastaanottamaan uutta. He suhtautuvat elämään kaiken kaikkiaan positiivisin mielin ja ovat myös kiinnostuneita monista asioista. Tämä nuorten innostuneisuus pitää opinto-ohjaajikin ”hereillä”.

”Ja sitten kun ollaan kahden kesken, kun ei oo ryhmää ympärillä, niin ne on avoimia, yhteistyöhalusia ja- kykysiä kaikki melkein. Ja ne on hirveen kiitollisia siitä ajasta ja huomiosta, kun melkein jokainen oppilas lähtee täältä, niin sanoo, kiitos ja hyvää päivänjatkoa.” (pk2.opo.2010.57)

”Se on erilainen maailma. Mut kyl mä väitän vaan, että se on sellanen tää nuorten ja varsinkin lukioikästen ja tässäkin talossa. Täällä on ollu sillee niinku kiinnostuneita asioista, maailman menosta. Se on hirveen antosaa, et joutuu itte tosiaan, mä saan tosi mielenkiintosisia kysymyksiä.” (lh1.opo.2007.19)

Nuorten lyhytjänteisyys ja sitoutumattomuus

Jonkinlaisena aikaamme liittyvänä ilmiönä voi pitää nuorten luonnehtimista sitoutumispelkoisiksi. Kun vaihtoehtoja on niin paljon, halutaan kaikki ovet pitää avoinna, eikä valita mitään.

”Joskus tulee mieleen, että sitoutuminen, halutaan pitää kiinni siitä vapaudesta. Että useat on vähän sen kanssa niinku hukassa. Tietysti meillä on osa, jotka on hyvin selkeesti urasuuntautuneita. Ainakin meillä vaikeeta on, kun tää on niin, työelämä on niin muuttuvaa ja epävarmaa. Se koetaan, että se on hankala tilanne. Tuskin se nuorille on ihan niin hankala, mutta varmaan hankalampi. Ettei voi sellaista selkeätä

suunnitelmaa tekemään, kun ei tiää, mihin maailma menee. Mut tavallaan jännä sekin, että mikä meille oli tärkeätä, että pääsee töihin, että siinä on semmonen pitkä jänne, et on varma työpaikka, niin kuitenkin se tuntuu ahdistavan se asia. ”
(amm2.opo.2010.75)

Nuorten lyhytjänteisyys näkyy myös nuorten aikakäsityksen erilaisuutena. Nuorten on kenties vaikeampi kiinnittyä kauaskantoisiin tavoitteisiin, koska muutaman vuodenkin nähdään olevan huomattavan pitkä aika. Aikuisen ihmisen näkökulmasta taas sama aika on hyvin lyhyt. Yksi opinto-ohjaaja kuvailikin tätä aikakäsityksen erilaisuutta omasta näkökulmastaan.

”Kun mä abeillekin sanoin, kun mä täytän 44. Hämmästyin, kun nyt tulee 20 vuotta täyteen. Niin jos mä koluttautuisin puusepäks, se vois olla 2 vuotta. Mikähän mun eläkeikä on? Varmaan 85. mä ehtisin tekeen toisen uran. Yhtä kauan tekeen. Se on kanssa jännä tässä, että mä en tiedä, miten sää siihen oot herännyt ajatteleen. Että aikakäsityshän on erilainen. Iästä riippuen. Et jos 18-vuotiaalle sanoo, että tää elämä on pitkä. Et sä oot todella niinku hengissä vielä 44-vuotiaana.” (lh1.opo.2007.18)

Pitkäkantoisten suunnitelmien tekemisen vaikeuden voi nähdäkseni liittää jälkimoderniin yhteiskuntaan ja jälkimoderniin nuoruuteen. Yhteiskunnan muutokset ovat hyvin ennustamattomia. Nuorten voi olla osaksi myös tämän takia vaikea suunnitella elämäänsä pitkälle eteenpäin samalla tavalla kuin aiemmat sukupolvet ovat tehneet.

Vaikka opinto-ohjaajat näkivät nuoruuden hyvin vaativana, niin osa haastatelluista korosti kuitenkin, että vaikka nuoruus onkin erilaista kuin aikaisemmin, tietyt nuoruuteen kehitysvaiheena liittyvät asiat nähdään pysyvinä nuorten ominaisuuksina. Usein nuorilla on myös ne samat unelmat ja toiveet kuin nuorilla ennenkin.

”Et muuten semmosta isompaa muutosta on tullut että samat kujeet ja metkut siellä on samat rakkaudet samat vanhempien vastaan kiukuttelut ja aikuisia vastaan uhoomiset kuuluu siihen nuorten elämään.” (pk1.opo.2010.49)

Opinto-ohjaajien puheenvuoroista loisti läpi myös vahva usko nuoriin ja heidän kykyihinsä. Toisaalta opinto-ohjaajat ymmärsivät että nuoret ovat hyvin heterogeeninen ryhmä ja että myös jokaisessa oppilaitoksessa nuoret ovat omanlaisiaan.

7.2 Nuorten ohjaamisen haasteet

Tässä luvussa käsittelen sitä, minkälaisia haasteita opinto-ohjaajien kuvailema nuoruus tässä ajassa tuo nuorten ohjaamiseen. Olen päättänyt puhua haasteista, vaikka jossain yhteyksissä olisin voinut puhua opinto-ohjauksen tehtävistä ja tavoitteista. Haasteilla en myöskään välttämättä tarkoita aina negatiivisia asioita, vaan opinto-ohjaajat ovat usein kokeneet niin sanotut haasteet myös mielekkäiksi ja työmotivaatioita lisääviksi tekijöiksi. Tosin jotkut haasteista ovat myös asioita, joihin opinto-ohjaajat toivovat muutosta.

7.2.1 Nuoren ongelmien tunnistaminen

Nuoren vaikeuksien huomaaminen ajoissa

Suurin osa opinto-ohjaajista koki, ettei aika riitä kaikkiin työhön liittyviin asioihin ja työtehtävien priorisointi nähtiin ehdottoman tärkeänä. Kiire ja ajanpuute saattaa aiheuttaa sen, että kaikkien nuorten ongelmiin ei ehditä puuttua ajoissa. Yksi ammatillisen oppilaitoksen opinto-ohjaaja nimitti nuoria, joiden avuntarvetta ei nähdä ajoissa, ”pommeiksi”. Nämä pommit eivät itse hae apua opintojensa etenemiseen tai muihin ongelmiin, vaan yhtäkkiä vain häviävät. Tällaiset nuoret asettavatkin opinto-ohjaukselle suuria haasteita. Miten auttaa nuoria, jotka eivät itse hae apua? Tässä kohtaa opettajien ja opinto-ohjaajan yhteistyö nousee tärkeäksi.

”Nyt me ollaan pohdittu sellasta, että funtsittiin yhdessä vaiheessa, kun meillä on noita pommeja tuolla eli tarkoittaa hiljaisia opiskelijoita, jotka ei esimerkiksi täältä lähe hakemaan apua, tai ne ei osaa hakee. Ne tavallaan hipuu tuolla ja haihtuu, heitä ei niinku löydä, ainakaan ajoissa. Sit se näkyy siinä, että ne on vaan yhtäkkiä hävinny.”
(amm2.opo.2010.72)

”Että se on aina sellanen riittämättömyys, että ei ehdi. Kykene tarpeeks. Et oppilaat, et jos on kokouksia, palavereja, koulutuksia, sitten huomaa, että jos oisin senkin oppilaan kanssa ehtinyt enemmän keskusteleen, niin ehkä hän olis miettinyt asioita

toisesta näkökulmasta ja tehny erilaisia valintoja, mutta näin se vaan on, että aika ei riitä ihan kaikkeen aina.” (pk2.opo.2010.53)

Väitänkin, että paljon voitaisiin muuttaa, jos opinto-ohjaajalla ei olisi liikaa eli yli suositusten ohjattavia. Tällöin työn voisi hoitaa niin, että jokaiselle apua tarvitsevalla löytyisi aikaa ja opinto-ohjaajan ei tarvitsisi koko ajan miettiä työtehtävien laittamista tärkeysjärjestykseen. Opetushallituksen suositus on 250 oppilasta yhtä opinto-ohjaaja kohden. Yläasteen päätoimisilla ohjaajilla on keskimäärin 245 ohjattavaa ja lukion opinto-ohjaajilla taas keskimäärin 288. (Ahola & Mikkola 2004, 80.) Omassa aineistossani ei ohjattavien määrä tule kovin monen opinto-ohjaajan haastattelussa esille, mutta sellaisen vaikutelman sain, että ohjattavia oli suurimmalla osalla yli suositusten.

Kuuntelemisen ja kuulemisen taito

Niin kuin jo aiemmin on tullut esille, opinto-ohjaajat pitivät työtään auttamistyönä. Muutama opinto-ohjaaja korosti, ettei heidän työssään voi toimia ihminen, jolla ei ole todellista halua kuunnella.

”Et opinto-ohjaajana ei voi olla ihminen, se on niin, että jolla ei ole kuuntelemisen taitoa. Joka ei lähe siitä opiskelijasta tai oppilaasta.” (lh1.opo.2007.14)

Yksi opinto-ohjaaja totesi, että sen lisäksi, että pitää osata kuunnella, pitää osata myös kuulla asioita rivien välistä. Nuoret eivät aina halua tai uskalla kertoa kaikkea suoraan. Opinto-ohjaajalta vaaditaankin melkoista tarkkasilmäisyyttä ja ennen kaikkea nuorten ihmisten ymmärtämistä.

”Täytyy osata kuunnella ja täytyy osata kuulla myös tiettyjä asioita. Et nuoret ei välttämättä kaikkia asioita sano suoraan, mutta sun täytyy oikeesti kuulla, mitä ne nuoret sanoo, kun ne ei ihan kaikkee suoraan kerro.” (amm1.opo.2010.66)

Nuorten kokonaisvaltainen ymmärtäminen

Kaksi opinto-ohjaajaa otti esille sen, että nuorten elämää ei voi ymmärtää vain yhden osa-alueen valossa, vaan kaikki osat ovat yhteydessä toisiinsa ja näin ollen myös vaikuttavat toisiinsa. Tärkeänä nuorten elämään vaikuttavana osana nähtiin perhe ja nuoren saama taustatuki ja sen ollessa jollain tapaa vinksallaan, ei voi olettaa koulunkaan olevan mallillaan. Yksi opinto-ohjaaja totesi myös, että kaikki opettajat eivät aina muista sitä, että nuoren opiskeluun vaikuttaa monet asiat. Opinto-ohjaajan rooli onkin mielestäni tässä suhteessa hyvin merkittävä. Opettajat ovat usein kiinnostuneita vain nuoren opintomenestyksestä. Opinto-ohjaajan toimenkuvaan ei taas kuulu nuoren arvioiminen, vaan nuoren auttaminen ja ymmärtäminen kokonaisuutena ihmisenä.

”Täytyy ymmärtää vähän laajemmin tätä esimerkiksi tässä tapauksessa nuoren elämää. Et siihen liity niin paljon kaikkea muutakin kuin tää koulu, mitä kaikki opettajat ei aina muista.” (amm1.opo.2010.66)

”Koulu on tavallaan aika yksin tässä tilanteessa, et sanotaan näin, et mää oon just vähän kritisoinu sitä, et ei ihmisen elämää voi laittaa, et on palikkakoulu on palikkaperhe. On tämä palikka ja tämä palikka, vaan pitäis sitä ihmistä hoitaa kokonaisuutena ihmisenä. Ja nyt tuntuu taas, et tällä hetkellä monessakin tahossa, et yks hoitaa tota ja toinen hoitaa tota ja kukaan ei hoida sitä koko ihmistä. (---) Erityisesti haastetta on toisella asteella ja myöskin täällä yläkoulussa. Et saadaan sitä yhä varhemmin ja kokonaisvaltasemmin tuettua sitä nuorta, et hän pärjää tässä maailmassa. Se ei oo tosiaankaan vaan sitä, et tuolla on toi yks, kun korjataan koulujutut, niin kaikki menee hyvin, mut ei se mene näin.” (pk1.opo.2010.51)

Nuoren hahmottaminen kokonaisuutena ihmisenä edellyttää opinto-ohjaajalta yhteistyötä opettajien ja muun opiskelija/oppilashuollon kanssa. Tätä yhteistyötä vaikuttikin olevan runsaasti, mutta kenties tarvittaisiin entistä saumattomampaa yhteistyötä. Opinto-ohjaajat korostivat, etteivät olleet kuraattoreita tai psykologeja, joka onkin täysin ymmärrettävää. Opinto-ohjaajan työ nuoren tukijana liittyy ensisijaisesti nuoren koulunkäynnin tukemiseen. Muunkaltaisten ongelmien kanssa opinto-ohjaajat ohjasivat nuoren asiantuntevan ammattilaisen hoiviin, kuten jo aiemmin on käynyt esille.

7.2.2 Nuoren kannustaminen

Opinto-ohjauksen yhdeksi tärkeimmistä tehtävistä nousi haastateltavien puheenvuorojen pohjalta nuorten kannustaminen. Yläkouluikäiset ja toisella asteella opiskelevat tuntuvat tarvitsevan usein hieman kannustusta ja rohkaisua, jotta he luottaisivat enemmän omiin kykyihinsä.

Tulevaisuuden uskon valaminen nuoriin

Opinto-ohjaajat pitivät tärkeänä sitä, että nuorilla oli unelmia ja haaveita tulevaisuuden suhteen ja niiden ylläpitäminen nähtiin yhtenä ohjauksen tärkeänä tehtävänä.

”Ja että pysyy sellanen tulevaisuuden usko ja unelmat, että on vielä unelmia ja tulevaisuudesta ja siitä mitä tapahtuu jatkossa ja niitten unelmien ylläpitäminen.”
(pk2.opo.2010.54)

”Mutta mun mielestä opinto-ohjaajan sellasia tärkeitä juttuja on, että pystyy kannattaan sitä nuorta niissä haaveissaan ja tukeen niissä haaveissa, tietysti sellaseen realistiseen suuntaan, mutta se, että semmonen pitäis pallilla olla, ettei katkasis niitä siipiä.” (lm.opo.2010.82)

Yksi opinto-ohjaaja vertasi nykypäivän nuoruutta omaan nuoruuteensa ja pohti, että oman nuoruuden vankka usko tulevaan on karissut nykypäivän maailmasta. Opinto-ohjaus on siis suurien haasteiden edessä tässä suhteessa. Miten luoda tulevaisuuden uskoa yhteiskunnassa, jossa sitä ei tunnu olevan?

”Ettei oo varmasti oo helppoo, että jos mää omaan nuoruuteeni vertaan, niin silloin oli sellasta valosaa, että aina pyrittiin parempaan, et aina uskottiin, että kaikki järjestyy tulevaisuudessa, että kunhan vaan päästään näistä ongelmista eroon. Asiat järjestyy, että oli sellanen vahva tulevaisuuden usko. Se puuttuu niinku näiltä nuorilta, että ei oo sellasta. Silloin luotettiin, että on aina töitä, että se on vaan itsesti kiinni, että minkälaisen koulun käyt ja mihin sijoutut. Niin tämmösen tulevaisuususkon luominen niille oppilaille se on aikamoinen haaste tässä.” (pk2.opo.2010.58)

Nuoren kannustaminen luottamaan omiin kykyihinsä

Merkittäväksi opinto-ohjauksen haasteeksi nousi nuorten ihmisten itsetunnon kasvattaminen ja sitä kautta nuorten kannustaminen luottamaan omiin mahdollisuuksiin pärjätä elämässä, niin opinnoissa kuin muissakin tulevaisuuden koitoksissa.

”Ohjauksen tehtävä ois ensijaisesti luoda heihin sellaista uskoa omiin kykyihin ja tota sitä kautta sitä niiden omaa motivaatioo saada sieltä nouseen. Ja kun se usko löytyy sieltä niihin omiin kykyihin, niin silloin kyllä opinnoissa menestyy ja missä vaan. Monesti nuorilla on sellanen hirveen vähättelevä suhtautuminen omiin kykyihinsä. Ja siihen omaan itseen, että emmää osaa. Että ohjauksella on hyvin vahva, että niitä omia vahvuuksia ja sitä uskaa siihen itseen vahvistettais.” (ammI.opo.2010.69)

”No varmaan, niinku mä tässä aikasemminkin sanoin, niin sen ohjauksen tehtävä on kannattaa sitä nuorta tästä eteenpäin ja mieluummin vielä noususuhdanteisesti. Se, että se nuori, että vaikka sillä ei menis täydellisesti se lukio. Niin tota se, että uskois itteensä ja että niitä vaihtoehtoja löytyy tästä eteenpäin ja että se oma juttu tavallaan löytyy sieltä. Ja sitten kun se löytyy, niin sitten on mahdollisuudet mihin vaan. Että ohjauksen se tärkeimpiä on se, että kannattaa sitä nuoren unelmaa ja sitä, että siihen, jos ei pääse suoraan, lentämään suoralla kaarella, niin mutkien kautta voi edetä.” (lm.opo.2010.84)

Nuorten kannustaminen olemaan oma itsensä

Aineistossani useampi opinto-ohjaaja puhui siitä, kuinka nuoret eivät uskalla olla omana itsenään. Tämä tietysti saattaa liittyä myös nuoruuteen ikävaiheena, mutta toisaalta se saattaa kertoa jotain myös ajasta, jossa elämme. Nuorille omana itsenä pysyminen tuntui jostain syystä olevan vaikeaa.

”H: No mikä sitten on susta nuorille vaikeaa? Tässä nykyajassa?”

O: Kyllä se omana itsenä pysyminen. Se on ehkä vielä haastavampaa kun aikasemmin. Mää uskoisin näin, että ainakin tämmösessä kaupunkilaisessa yhteisössä voi olla. Ehkä maalla on helpompaa, siellä ne uskaltaa ehkä paremmin kulkee kumisaappaat jalassa ja ynnä muuta ja leikkii vielä kakstoistavuotiaana, kiipeillä ja leikkiä ynnä muuta. Tästä oon joskus puhunutkin niitten kanssa, jotka on maalla ollu alakoulussa,

kun mukelot leikkii vielä kutosluokalla. Sitten taas kaupunkikuviossa, niin niin ihan selvästi, ehkä se omana itsenä oleminen, se on aika vaikeeta.” (pk1.opo.2010.49-50)

Vaikka omana itsenä pysymiseen vaikuttaa usein toisten nuorten lataamat paineet olla samankaltainen muiden kanssa, voi myös koulukulttuuri vaikeuttaa omana itsenä oloa. Koulussa yleensä korostetaan tietynlaista sosiaalisuutta ja jos nuori ei ole toivotulla tavalla aktiivinen opiskelija, se vaikuttaa hänen opintojen arviointiinsa.

”Kun se on ihan hirveetä, että pitäis olla jonkinlainen, ettei omana itsenään sais olla ja pärjätä. Mikä mun mielestä on hrveen ahdistavaa, että pitäis olla hirveen sosiaalinen, hirveen hyvät vuorovaikutustaidot ja hirveen ulospäinsuuntaunut. Aina viittaamassa ja aktiivinen tunnilla. Tää on niinku se, mitä aina joka paikasta vaaditaan. Se että jos joku nuori on niinku oikeesti luonteeltaan hiljanen ja rauhallinen. Se ei oo sellanen, joka koko ajan haluaa olla keskipisteessä, viitata ja osottaa osaamistaan ja tälläi. Niin se sitten näkyy sen numerossa, arvioinnissa.” (amm1.opo.2010.68)

Nuoruuteen liittyy vahva itsensä etsiminen ja oman identiteetin muodostamisen projekti. Ehkä tämänkin takia nuorille tuottaa hankaluuksia olla se oma itsensä, kun ollaan vielä epävarmoja, mikä se oma itse oikeastaan on. Eriksonin (1968, 128) mukaan usein nuoret pohtivat enemmän sitä, miltä he vaikuttavat toisten silmissä, kuin sitä, keitä he oikeasti ovat.

7.2.3 Nuoren oman ajattelun tukeminen ja itsetuntemuksen edistäminen

Valmiiden vastausten antamisen välttäminen

Opinto-ohjaajat korostivat, ettei opinto-ohjaajan kuulu antaa valmiita vastauksia nuorelle, vaikka välillä niin tekisikin mieli tehdä. Tärkeää on kannustaa nuori itse löytämään oma polkunsä ja tekemään omat valintansa. Opinto-ohjaaja voi kuitenkin esittää erilaisia vaihtoehtoja ja johdattaa nuoren tiedon lähteille. Onnismaan (2003, 9) mukaan ohjaajaa alkaa helposti neuvotuttaa, mikä ylläpitää epäsymmetrisyyttä ja estää ohjauksessa olevan oman voimavaraistumisen. Kun opiskeli pyytää ohjaajaltaan neuvoa, hän antaa ohjaajalle eräänlaisen palvelun tarjoajan aseman. Opiskelija on asiakas, jolla on jokin ongelma ja ohjaaja on asiantuntija, joka tuo ongelmaan valmiin ratkaisun.

Ohjauskäytännöissä tällainen perinteinen asiantuntijarooli yleensä kuitenkin kyseenalaistetaan. Oppilaita ei siis tulisi pelkästään neuvoa, vaan ohjata itsenäisesti löytämään omat ratkaisunsa.

”Ja sitten se on aika hankala, jos opo olis semmonen, et sillä olis tai se esittäis, kun mä väitän, et se on esittämistä, että aina löytyy ratkasu kun apteekin hyllyltä. Et sä muuten teet näin tai antaa yleensä mitään valmista, et tee näin. Vaikka joskus tässäkin, mä luulen, että nuoret tuumaa, että toi ei nyt tiedä. Mutta kun se on tietonen. Et se on lähettävä se päätöksen teko siitä ihmisestä, että mä vaan tarjoon niitä välineitä ja näkökulmia.” (lh.1.opo.2007.14)

Opinto-ohjaaja voi kokea haasteellisena esimerkiksi sen, että ei suosittelisi tiettyjä jatko-opintopaikkoja tai opintoaloja omien mielipiteidensä tai mielikuviensa perusteella.

”Elikkä tota kyllä se on se objektiivinen tieto, et sun pitää pystyy oleen siinä, et okei, nää koulut on tällasia, sun pitää tajuta se, et sä et niinku lähe sanomaan sitä. Et tääl on tämmöstä ja tääl on tämmöstä, et se vaikeeta välillä, et pitää pitää ittensä aika kurissa tota niin, koska jokainen koulu syöttää ja jokainen työpaikka ynnä muu syöttää sitä omaa hyvää juttuansa. Ja sun pitää pystyä olemaan se riittävän objektiivinen sen suhteen, et anna mistään mitään utopistista kuvaa. Eikä niinku vahingossakaan lähde suosimaan niinku jotain, et se on niinku hirmu tärkeetä, et mahdollisimman hyvä tieto eri asioista.” (pk1.opo.2010.51)

Se, että nuorten tulee antaa tehdä omat valintansa on myös oma haasteensa, koska aikuisena opinto-ohjaajat kokivat, että he näkevät asiat selkeämmin ja joskus nuoren päätöksen takana on vaikeakin seistä. Silti nuoren piti antaa tehdä omat valintansa, miten huonoilta tahansa ne opinto-ohjaajan näkökulmasta vaikuttivatkin.

”Ja kuitenkin, että nuoret on itse vastuussa omista päätöksistään ja ratkasuistaan. Välillä on siis sellasia tilanteita, että täällä me kaikki koulun aikuiset nähdään, että ei voi tehdä noin, että hölmö. Että kylläpä sä oot nyt tekemässä hölmöä ratkasua. mut jos nuori on sitä mieltä, että ei, et se on mulle nyt tässä tällä hetkellä aino oikee ratkasu. Niin sit vaan täytyy luottaa siihen ja kannustaa, et okei, ihan hyvä juttu, anna mennä vaan.” (lh2.opo.2007.27)

Ilmeisen huonojenkin nuoren valintojen takana seisominen lienee hyvin haasteellista. Ja onko olemassa kuitenkin raja, jonka ylittäessä opinto-ohjaajan ei enää tarvitse hyväksyä nuoren valintoja? Vuorinen ja Välijärvi (1994, 58) ovatkin pohtineet sitä, kuinka pitkälle koulun tulee toimia opiskelijan valintoja kunnioittaen, jos ne koulun arvomaailman ja opiskelijan tulevaisuuden kannalta näyttävät kyseenalaisilta.

Myös sen ymmärtäminen, että nuorelle on omat arvonsa ja mielipiteensä, koettiin tärkeänä. Eräs opinto-ohjaajista sanoikin, että opinto-ohjaajan pitää tavallaan pitää omia arvojaan piilossa.

”Että tota jotenkin semmonen, joka osaa tukee eteenpäin niitä nuoria, eikä niinku arvota toisen ajatuksia niinku siinä mielessä, että ethän sä nyt tommoseen paikkaan voi mennä. Niinku se, että koittais pitää niitä omia arvoja vähän niinku piilossa.”
(*lm.opo.2010.82*)

Ohjaustyössä kohtaavat ohjattavan ja ohjaajan maailmankuvat ja maailmankatsomukset. Mielekäs vuorovaikutus edellyttää keskinäistä kuuntelua sekä oman ja ohjattavan ajattelun tuntemista. Parhaimmillaan ohjausprosessi voi auttaa ohjattavaa jäsentämään omaa maailmankuvaansa, kun se sivuaa maailmankuvan eri ulottuvuuksia. Ohjauksessa merkittävä osa maailmankuvaa on sen kulttuurinen ulottuvuus. Ihminen tarvitsee arkiympäristöstään tietoa niistä arkitotuuksista, jotka ovat hänen kulttuurissaan oleellisia. Ohjaustyön haaste onkin löytää näitä arkitotuuksia. (Parkkinen, Puukari & Lairio 2001, 27-28.)

Arvoilla ja eettisillä kysymyksillä on keskeinen asema ohjauksessa. Ohjaajan ja ohjattavan arvot vaikuttavat heidän tapaansa lähestyä ohjauksessa käsiteltäviä kysymyksiä. Tämän takia on tärkeää, että ohjaaja on tietoinen omista arvolähtökohdistaan ja että hän pystyy käsittelemään vastaantulevia kysymyksiä myös ohjattavan arvolähtökohtia kunnioittaen. Ohjaajan on luotava ilmasto, jossa ohjattavien on mahdollista tutkia ajatuksiaan, tunteitaan ja toimintojaan sekä päätyä heille parhaisiin ratkaisuihin. Ohjaajan on autettava ohjattavaa löytämään vastaus, joka on yhdenmukainen ohjattavan arvojen kanssa. Keskeistä on, että ohjaaja on tietoinen omista arvoistaan ja miten ne vaikuttavat ohjattavan kanssa työskentelemiseen. Usein ohjausta hakevat nuoret saattavat haluta selkiyttää omia arvojaan ja päämääriään tehdäkseen mahdollisimman hyviä valintoja itsensä kannalta. Oleellista on tukea ohjattavaa toimimaan ja ajattelemaan itsenäisesti. (Parkkinen ym. 2001, 32-33.) Onnistuneessa ohjausprosessissa nuori saa sellaisen kokemuksen, että hän on aidosti

itse päätyneet omaan valintaansa. Opinto-ohjaaja antaa eväitä valinnan tekoon, mutta ei anna valmiita ohjeita siitä, miten nuoren tulisi toimia.

”Niin kaikkein onnistunein ohjausprosessi on se kun se nuori kysyy, miten sä löysit tän alan, niin sanoo, et ihan itte keksin. Että se on varmaan se paras palkkio, et kauhistus on se, että se nuori sanois, et opo pakotti.” (pk2.opo.2010.57)

Mahdollisuus henkilökohtaisiin valintoihin onkin nuorelle keskeinen motivaation lähde koulussa. Myös esimerkiksi valinnaisuus oppiaineiden suhteen mahdollistaa nuoren tekemään itsenäisiä valintoja jo ennen jatko-opintojen valitsemista. Valintoihin tottuminen valmistaa nuorta yhteiskuntaan. Päätöksentekotaitojen harjoittelu onkin yksi koulun keskeinen tehtävä. Opiskeluaan koskevia valintoja tehdessään nuori oppii pohtimaan ja vertailemaan erilaisia vaihtoehtoja. Valintojen tekoon liittyy tiiviisti myös vastuun ottaminen omista valinnoista. Tärkeää on myös, että nuori arvioi tehtyjä valintoja ja pystyy tunnistamaan ja korjaamaan mahdollisia virhevalintoja. Omaa opiskelua koskevat ratkaisut voidaan nähdä osana nuoren koko itsenäistymisprosessia. (Vuorinen & Välijärvi 1994, 54-56.)

Nuorten kannustaminen oman jutun löytämiseen

Jatkona sille, että opinto-ohjaajat pitivät tärkeänä sitä, etteivät he antaisi ohjattavilleen nuorille valmiita ratkaisumalleja tulevaisuutta varten, he korostivat, että opinto-ohjauksen tehtävä on auttaa nuorta löytämään oma juttunsa. Haasteena pidettiin esimerkiksi sitä, ettei nuori ainoastaan arvostetun aseman tai hyvien tulojen takia lähtisi pyrkimään tietylle alalle, vaan myös oman sydämen kuuntelu koettiin tärkeänä.

”Että siinä taas tulee se, että täytyy olla nuorille sitten se, et se tietysti vaatii semmosta aika kovaa vahvuutta ja sitä paljon puhuttua itsetuntoa, että löytää itelleen sen oleellisen jutun. Ja se on sitten se, että mihin esimerkiks lukiossa sitten pyrkii. Ettei nyt lähe sit lääkikseen tai juristiks lukeen vaan, että pääsee niinku asemaan, vaikka se ei yhtään kiinnostais. Tietysti tässä pallilla se on semmonen juttu, että mentäis siihen, mitä sydän sanoo.” (lh1.opo.2007.16)

Aina tämä oman jutun löytäminen ei tarkoittanut sitä, että nuori heti peruskoulussa tai toisella asteella tietäisi, mitä haluaa koko lopun ikänsä tehdä, vaan usein opinto-ohjaajien pyrkimyksenä oli lähinnä auttaa nuori löytämään joku jatkokoulutuspaikka, mihin tämä pystyisi sitoutumaan ja suorittamaan loppuun. Yhden koulutuksen suorittamisen jälkeen nuori voi uudestaan punnita vaihtoehtojaan ja tehdä uusia valintoja.

”Mutta nuorilla on nimenomaan se, että tiedot on aika vähäset ja ne ei niinku, ne on jossain määrin, jos nyt aatellaan, kun nyky-yhteiskunta, niin tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa sanotaan niinku kolme vuottakin eteenpäin ajattelu on aika haastava tehtävä. Se on meille aikuisille, mutta puhumattakaan nuorelle. Niin siinä onkin, et hei, läheppä ajatteleen ittees, et mitä sä voisit olla, että missä olis viiden vuoden päästä se sun oma juttu, missä sää voisit olla hyvä. Nimenomaan se, että siinä pitää pyrkii kauheesti, et se nuori löytäis tai pääsisi jonkinlaiselle sellaselle alalle tai juttuun, mistä hän on kiinnostunut, hän kokee onnistumista ja missä hän jaksais olla seuraavat kolme vuotta.” (pk1.opo.2010.47-48)

Vaikka yhteiskunta painostaa nuoria tekemään valintoja hyvin varhaisessa vaiheessa, saattaa oma juttu löytyä missä elämänvaiheessa tahansa, ainakin periaatteessa.

”Ja kyllähän niinkin voi käydä ja tässä toivotan sitä, kun oman löytää, niin sehän voi tapahtu sit tosiaan myöhemminkin. Et sit pitäis olla se ihminen nuori sillä tavalla, että uskaltaa tehdä muutoksen. Vaikka tääkin on tämmöstä kauniisti sanottua. Joo, et vaiha nyt ammattia, mitä sää siinä kidut. Mut kun on lainat päällä ja perhe ja ruokaa. Sit tulee se, että ruvetaan ruutupaperilla laskeen, että onko se mahdollista. Mut kun periaatteessa sallis sen itelleen. Et uusia ratkasuja.” (lh1.opo.2007.18)

Oman jutun löytäminen nähtiin olevan myös merkittävä motivaation ja menestyksen avain. Kun esimerkiksi tietty opiskeluala todella kiinnostaa, löytyy myös uudenlaisia kykyjä suorittaa opintoja hyvin, vaikka aiemmat opinnot eivät olisikaan sujuneet mutkattomasti.

”Että sittenkin, että haluan uskoo siihen, että vaikka tämä menis, vaikka lukio ei meniskään hyvin, niin siltikin jokin muu voi mennä tosi hyvin elämän aikana. Voi niinku tavallaan pärjätä ja täyttää ne yhteiskunnan kriteerit sitä kautta, että löytää sen oman juttunsa ja sitä kautta innostuu. Ja sitten löytää sen kipinän, mitä ei oo

täällä lukioaikana löytänyt tai sitten ei oo vaan ollut valmis vielä lukioaikana miettimään niin hankalia asioita ja tulevaisuuteen suuntaavia juttuja.”
(lm.opo.2010.84)

Joillekin nuorille myös kaikenlainen koulumuotoinen opiskelu on vastenmielistä, mutta työelämä voi tuntua mielekkäältä ja siinä menestytään.

”Mutta opinnoissa voi olla, että jos ei oo tämmönen, jos ei löydy motivaatiota, niin eipä täällä hirveesti jaksa olla ja joillekin se lukeminen on sellanen totaalisen, että eihän täälläkään ihan kamalan paljon sitä lukemista ole, mutt joka tapauksessa semmonen koulumainen, ja pelkkä ajatus joillekin siitä, että ollaan koulussa on ahdistava. Mutta joskut saattaa sitten pärjätä työelämässä, kun se on sitä käytännön hommaa, niin ne pärjää siellä kuitenkin.” (amm1.opo.2010.69)

Haastatellut opinto-ohjaajat korostivat sitä, että ohjaustyössä tulee myös ymmärtää se, että hyvä elämä tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Nuoren tulisi antaa myös siinä mielessä antaa todella löytää ne omat hyvän elämän avaimet. Hyvä elämä itselle ei välttämättä ole aina sitä, mikä yleisesti yhteiskunnassamme määritellään hyväksi elämäksi.

”Et jollakin tavalla tulee ja auttaa sen mitä pystyy, että oppilas pääsis sen hyvän elämän alkuun. Ja se hyvä elämä voi olla jokaiselle ihan omanlaisensa. Et yhdelle se on yhtä ja toiselle toista, mutta että sen jossain vaiheessa löytäis, se on niinku tärkeätä.” (pk.opo.2007.41)

8 ONKO JOTAIN MUUTTUNUT? –VUODEN 2007 JA 2010 HAASTATTELujen VERTAILUA

Keräsin haastatteluista neljä keväällä 2007 ja loput viisi keväällä 2010. Kolme vuotta haastattelujen välillä ei ole kovin pitkä aika, enkä kovin huomattavia muutoksia opinto-ohjaajien ajatuksissa havainnutkaan eri vuosina kerätyn aineiston pohjalta. Tosin enemmän ajalliseen vertailuun soveltuvaa aineistoa olisin saanut haastatteleamalla vuonna 2007 haastattelemani opinto-ohjaajat uudelleen. Tällainen vertaileva tutkimus ei kuitenkaan ollut tutkimukseni tarkoitus. Lisäksi ajalliseen vertailuun olisi ollut hyvä haastatella molempina vuosina kenties paljon runsaammin opinto-ohjaajia ja lisäksi ajanjakso haastattelujen välillä olisi ollut hyvä olla vielä pidempi, mikä ei tietenkään pro gradu–tutkielmassa olisi ollut mielekästä. Jotain eroja vuosien välillä kuitenkin pistin merkille. Näin pienessä joukossa näihin havaintoihin tulee tietenkin suhtautua kriittisesti.

Teema, joka nousi enemmän esille keväällä 2010 kuin keväällä 2007 tehdyissä haastatteluissa oli työmarkkinoiden ennustamattomuus ja sen vaikutus nuorten ohjaamiseen ja tulevaisuuden uskon luomiseen. Vielä vuonna 2007 peruskoulun opinto-ohjaaja luonnehti nuoria hyvin myönteisiksi oman tulevaisuutensa suhteen.

”Ja toisaalta sitten, mitä ajattelee nuoria ja aikuisia on se, että mää oon ihailtu ja yrittänyt siitä ittellenikin ottaa, on semmonen nuorten valtava positiivinen asenne itseensä ja elämäänsä. Et siis ne onnistuu aina, ne pääsee joka paikkaan ja kaikki menee hyvin ja kaikki ne osaa. Et joskus tuntuu, et voi hyvänen aika sua, et sä oot lapsellinen vielä. Mut toisaalta, niin miksei. Et musta se on niinku hienoo se, että ne hirveen positiivisesti suhtautuu kuitenkin tulevaisuuteen.” (pk.opo.2007.38)

Vuonna 2010 tekemissäni haastatteluissa useammatkin opinto-ohjaajat puhuvat tulevaisuuden uskon katoamisesta, tavalla tai toisella. Itse linkittäisin tämän muutoksen meneillään olevaan lamaan, josta ei vielä ollut tietoa vuonna 2007. Etenkin keväällä 2010 tekemissäni haastatteluissa nousi esille se, että nuorten tulevaisuuden usko saattaa olla hyvinkin hatara, johon osaltaan on vaikuttanut taloudellinen taantuma ja sen mukanaan tuomat vaikutuksen esimerkiksi työelämään. Tulevaisuus näyttäytyykin nuorille hyvin epävarmana ja ennustamattomana. Irtisanomisuutisten keskellä opinto-ohjaajien tulisi kuitenkin yrittää pitää nuoret luottavaisina oman tulevaisuutensa suhteen.

”Et on aika haastava, kun ei voi sanoa, kun nyt me eletään niin hirveen hektisiä aikoja, et tota niin että ainakin sen on huomannu oikeestaan tässä tän parin viime vuoden aikana, niin kun koko ajan on uutiset tota, että jostain taas sanotaan kolmesataa goodbye, niin mitä sä sanot näille nuorille, et minkälaiseen työelämään te tulette menemään, et sä oot aikamoinen, et pystyisit valmistaan niitä sellaseen sulla ei välttämättä oo tuolla semmosta pysyvyyttä vaan oot valmis semmosiin aikamoisiin muutoksiin.” (pk1.opo.2010.48)

Työelämän muuttuvuus koettiin vuonna 2010 entistä ongelmallisemmaksi. Nuoria tulisi valmistaa asennoitumaan tulevaan työuraan siten, että mikään ei ole välttämättä pysyvää. Nykyisessä työelämässä ihmiselle on monia työuria, kenties monia erilaisia ammattejakin. Jatkuvaan koulutukseen on syytä valmistautua elinikäisen koulutuksen mantraa hokevassa yhteiskunnassa.

”Ainakin meillä vaikeeta on, kun tää on niin, työelämä on niin muuttuvaa ja epävarmaa. Se koetaan, että se on hankala tilanne.” (amm2.opo.2010.75)

Vuosien 2007 ja 2010 välillä on tapahtunut myös koulumaailmaa rajusti ravistelleet Jokelan ja Kauhajoen kouluammuskelut. Näistä tapauksista opinto-ohjaajat eivät suoraan puhuneet, mutta kenties esimerkiksi hiljaisiin oppilaisiin viittaaminen ”pommi”-termillä on tulosta siitä keskustelusta, jota ammuskelutapausten jälkeen on alettu käydä. Syrjään vetäytyviin nuoriin on kouluissa alettu ehkä kiinnittää toisella tavalla huomiota koulusurmien jälkeen.

9 TUTKIMUKSEN PÄÄTULOKSET

Tutkimukseni tulokset jakautuvat kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa hahmotan nuoruutta ja nuorten ohjaamista jakavia teemoja. Toisessa vaiheessa etsin aineistostani nuoruutta ja nuorten ohjausta koskevia yhteisiä teemoja.

Tutkimukseni keskeisin tulos on tulkintani mukaan se, että yhteiskunnassa on olemassa monenlaista nuoruutta. Nuoruus saa erilaisia merkityksiä riippuen siitä, mistä käsin sitä tarkastelee. Tutkimusasetelmani mahdollisti pienimuotoisen tutkimusmatkan tähän nuoruuden moninaisuuteen, sillä haastatteleman opinto-ohjaajat tarkastelivat kaikki nuoruutta hieman eri asemista. Kaikki nuoret ovat vaatimusten ja paineiden alaisina, mutta paineisiin reagoidaan eri tavoin riippuen omista lähtökohdista. Nuoruus nykypäivänä ei olekaan yksiselitteinen ilmiö.

Individualismin ihannointi on korostunut nyky-yhteiskunnassa ja tämä asettaa nuorille paineita toteuttaa omaa yksilöllistä elämäänsä. Yksilöllisyyden vaatimus ei kuitenkaan kosketa kaikkia nuoria samalla tavalla. Yksilöllisyyttä ilmennettiin eri tavoin eri koulutusasteilla. Peruskoulussa nuorten ollessa herkimässä murrosiässä, on usein tärkeintä kuulua tavalla tai toisella joukkoon. Toiselle asteelle siirryttäessä yksilöllisyyden tavoittelu saa uusia merkityksiä. Osalle nuorista se on hyvin tärkeää, mutta osa nuorista haluaa elämältä samoja asioita kuin edellisinkin sukupolvet. Tämä näkyi aineistossani esimerkiksi vertailtaessa huippulukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajien puhetta nuoruudesta. Huippulukioissa yleinen ilmapiiri saattaa olla hyvinkin kilpailuhenkinen siinä mielessä, että nuoret pyrkivät erottautumaan muista esimerkiksi pukeutumisella ja mielipiteillä. Ammatillisen oppilaitoksen opinto-ohjaajien puheenvuoroissa ei tällaista kuvaa nuoruudesta syntynyt. Aineistoni pohjalta voisi päätellä, että tarve tehdä näkyvän individualistisia valintoja on sitä korkeampi, mitä pidemmälle nuori suunnittelee kouluttautuvansa.

Valintojen paljous leimaa nuoren ihmisen elämää. Vaihtoehtoja toteuttaa omaa elämäänsä on paljon, mutta samalla nuoren on pakko valita. Tämä ilmenee yhteiskunnassamme laissa säädetyillä sanktioilla ja yhteiskunnan kirjoittamattomissa säännöissä, jossa koulutuksen ulkopuolelle jääminen on suora reitti syrjäytymisen tielle. Vaikka periaatteessa kaikilla nuorilla on samanlaiset mahdollisuudet elämässä, ei näin käytännössä useinkaan ole. Valintojen tekemistä rajoittaa aina nuoren sosioekonominen tausta. Kehno koulumenestys tai esimerkiksi rikollinen tausta rajoittaa nuoren hakeutumista koulutukseen tai työelämään. Huono-osaisuudella on edelleen tapana myös

periytyä vanhemmilta lapsille. Toisessa ääripäässä huippulukioiden lahjakkaat nuoret voivat olla ahdistuneita vaihtoehtojen paljoudesta. Mistä voi tietää, että valitsee oikein? Nykypäivän elinikäisen oppimisen yhteiskunnassa korostetaan uusia mahdollisuuksia ja sitä, että aikuisenakin voi opiskella uuden ammatin. Todellisuus on kuitenkin se, että olosuhteiden tulee olla hyvin suotuisat, että tämä olisi mahdollista.

Nuoruutta jakaa myös se, minkälaisia ongelmia nuorten arkeen kuuluu. Omassa aineistossani rankimpia ongelmia tuntui olevan ammatillisella puolella. Osalla näistä nuorista oli vaikeuksia huumausaineiden kanssa tai heillä oli mielenterveysongelmia. Lukioissa tällaisia ongelmia ei juurikaan ollut, vaan kipuilut liittyivät yleensä opintoihin ja tulevaisuudensuunnitelman hahmottamiseen. Todellisuus, missä opinto-ohjaajat tekevät työtään on siis varsin vaihteleva.

Nuorten ohjaamiseen tuo erilaisia sisältöjä ja haasteita se, minkä ikäisiä nuoria ohjataan. Opinto-ohjaajan työ saakin erilaisia sisältöjä riippuen siitä ohjataanko juuri murrosiän kynnyksellä olevia peruskoulun seitsemäsluokkalaisia kuin jo täysi-ikäisiä lukiolaisia tai ammattikoululaisia. Myös vanhempien rooli nuorten koulunkäynnin tukijoina saa erilaisia merkityksiä riippuen koulutusasteesta.

Peruskoulun jälkeen nuoret jakautuvat kahteen eri leiriin. Hyvin peruskoulussa pärjänneet nuoret siirtyvät lukioon ja usein työväenluokkaiset nuoret jatkavat ammatillisissa oppilaitoksissa. Kun ennen peruskoulu-uudistusta nuoret jakaantuivat jo aikaisemmin kansa- ja oppikouluihin, jakautuu nuoriso nykyään samalla periaatteella 16-vuotiaina. Vaikka kummallakin koulutuksella on periaatteessa samanlaiset mahdollisuudet jatkaa opintojaan, on näillä kahdella koulutuksella omat selkeät suuntautumisvaihtoehdot. Lukioon menevä nuori yleensä haluaa vielä miettiä lisää tulevaisuuttaan tai on jo päättänyt hakea esimerkiksi yliopisto-opintojen pariin lukion jälkeen. Ammatilliseen oppilaitokseen hakeutunut nuori taas suuntautuu jo selkeästi tiettyyn ammattiin, vaikka toki mahdollisesti hakeutuu jatko-opintojen pariin valmistuttuaan. Ongelmallista ammatillisen toisen asteen opinto-ohjauksen kannalta se, että opintojen pariin ajautuu nuoria, jotka eivät ole lainkaan motivoituneita suorittamaan opintojaan loppuun. He ovat usein jääneet vaille ensisijaista hakutoivettaan ja joutuneet opiskelemaan epämieluisaa ammattialaa. Haastattelemi peruskoulun opinto-ohjaajat tuntuivat pitävän kaikkein tärkeimpänä tehtävänä työssään sitä, että peruskoulun päättävät nuoret eivät jäisi vaille jatkokoulutuspaikkaa. Epämieluisakin paikka nähtiin parempana kuin ilman koulutuspaikkaa jääminen. Nuorten kannalta voisi olla kuitenkin mielekästä

opiskella itselle ainakin jollain tapaa mielekkäitä asioita. Esimerkiksi peruskoulun kymppiluokka tai työpajatoiminta saattaisi auttaa osaa nuoria motivoitumaan.

Tekemieni haastatteluiden pohjalta nuoruutta tässä ajassa kuvasi erityisesti nuoriin kohdistuvat vaatimukset, yhteiskunnan muutosten vaikutukset nuoriin ja nuoruuteen ikävaiheena liitetyt ominaisuudet.

Haastattelemiani opinto-ohjaajat näkivät nykyajan nuoruuden vaativana. Monet heistä puhuivat paineesta suorittaa paljon ja nopeasti. Vaatimuksia asetti ennen kaikkea yhteiskunta ja sitä kautta myös koulutusjärjestelmä. Opinto-ohjaajien mielestä nuoret olivat monien asioiden paineessa. Koulutuksen viidakossa pitäisi osata suunnistaa sujuvasti, samalla kuitenkin haalia paljon kavereita, harrastuksia ja muutenkin pitää monta rautaa tulella. Samalla niiden nuorten tilanne vaikeutuu, joilla on vaikeuksia suorittaa yhtäkään tutkintoa loppuun.

Kaikki haastatellut opinto-ohjaajat pitivät median ja erityisesti internetin sekä sähköisen median vaikutusta nuoriin nykypäivänä valtavana. Tietoyhteiskunta onkin muuttanut yhteiskuntaa eniten suhteessa edellisiin sukupolviin. Kaiken ollessa heti saatavilla, nuoria on enää vaikea hätkäyttää. Myös sosiaalinen kanssakäynti on saanut uusia muotoja. Toisaalta esimerkiksi sosiaalinen media on lisännyt nuorille enemmän mahdollisuuksia löytää omia vertaisryhmiä, toisaalta vuorovaikutus verkossa on usein piilossa aikuisilta, joka tuo ilmiöön omia ongelmiaan. Lisäksi tietotekniikan arkipäiväistyminen on tuonut haasteensa nuorten koulussa käynnille. Kun muu elämä on täynnä tietotekniikan tarjoamia virikkeitä, koulussa pitkälti tämä kaikki riisutaan pois. Tähän ei kaikkien nuorten ole helppo sopeutua.

Yksi suuri teema, joka nousi aineistoni esille, oli yhteisöllisyyden puute nuorten elämässä. Monien nuorten arjesta tuntuu puuttuvan turvalliset suhteet vanhempiin tai muihin aikuisiin. Toisaalta paljon tuntuu olevan nykyään myös nuoria, joilla ei ole yhtään ystävää. Opinto-ohjaajat kantoivat huolta tästä yhteisöllisyyden puutteesta, sillä esimerkiksi perheen antaman taustatuen nähtiin olevan tärkeää koulussa ja ylipäänsä elämässä pärjäämisen kannalta. Ajallemme onkin tyypillistä vedota yhteisöihin, kumppanuuteen ja yhteisölliseen vastuuseen. Yhteisöllisyyden nähdään olevan vastaus moniin sosiaalisiin ja kulttuurisiin ongelmiin. Samalla kuitenkin korostetaan yksilön vastuuta ja omillaan pärjäämistä. (Filander & Vanhalakka-Ruoho 2009, 11.) Vaikka yksilöllisyys ja yhteisöllisyys eivät olekaan toistensa vastakohtia, on silti paradoksaalista, että nykyaikana

yksilöllisyyttä korostetaan, vaikka juuri yhteisöllisyys saattaisi auttaa yksilöitä menestymään ja olemaan tyytyväisiä elämäänsä.

Opinto-ohjaajat tunnistivat yhteisiksi nuoruuteen liittyviksi ilmiöiksi nuorten tietynlaisen positiivisuuden ja avoimuuden. Myös aikuisia ohjanneet opinto-ohjaajat tunnistivat nuorten valmiuden ottaa herkemmin vastaan uutta ja etsiä uusia polkuja ongelmatilanteissa. Toisaalta nuoruuteen liitettiin myös lyhytjänteisyyttä ja sitoutumattomuutta. Nuoren aikakäsityksen nähtiin olevan erilainen kuin aikuisella. Tämänkin takia tulevaisuuden suunnittelu saattaa tuntua monista nuorista vaikealta. Elämää on haastavaa hahmottaa useampi vuosi eteenpäin. Aikakäsitys eroaa aikuisten aikakäsityksestä myös siinä mielessä, että yksikin vuosi tuntuu nuoresta pitkältä ajalta. Tämä ilmeni esimerkiksi lukiolaisen pelkona pitää välivuotta, sillä olisi niin vanha valmistuessaan korkeakoulusta.

Nuoren ongelmien tunnistaminen, nuoren kannustaminen sekä nuoren oman ajattelun tukeminen ja itsetuntemuksen edistäminen puhuttivat opinto-ohjaajia, kun käsiteltiin nuorten ohjaamiseen liittyviä haasteita.

Vaikeana asiana pidettiin nuorten ongelmien tunnistamista ja etenkin niiden huomaamista ajoissa. Ongelmalliseksi tämän teki se, että monet nuoret esimerkiksi ammatillisissa oppilaitoksissa hiipuvat pois, eivätkä itse hae apua mahdollisiin motivaatio- tai muihin ongelmiin. Useimmat haastatteleman opinto-ohjaajat tekivät kuitenkin töitä ääri rajoillaan, ohjaten reilusti yli suosituksissa asetettua ohjattavien määrää. Heidän oli käytännössä mahdotonta ohjata nuoria, jotka eivät itse tule heiltä ohjausta hakemaan. Opinto-ohjaajat korostivat myös sitä, että nuoria pitää osata kuunnella ja usein myös kuulla. Nuoret eivät aina syystä tai toisesta kerro kaikkea aikuisille suoraan. Opinto-ohjauksen yksi haaste onkin osata kuulla asioita rivien välistä. Moni haastateltava korosti nuorten elämän olevan monista osa-alueista koostuva kokonaisuus. Ohjaus- ja muu oppilashuollollinen työ on mahdotonta, ellei nähdä nuorta kokonaisena ihmisenä. Opettajat saivat kritiikkiä siitä, että he eivät aina ymmärrä tätä. Koulumenestyksen ei voi olettaa olevan mallillaan, jos jollain muulla elämän osa-alueella on häiriötä.

Ehkä merkittävämmäksi opinto-ohjauksen haasteeksi nykyaikana nousi nuorten kannustaminen. Erityisen tärkeäksi kannustamisen muodoksi nousi tulevaisuuden uskon valaminen nuoriin. Haaveiden ja tulevaisuuteen liittyvien tavoitteiden merkitys nähtiin suurena. Tulevaisuuden usko ei ole enää niin vankka kuin edellisillä sukupolvilla. Pelkällä kovalla työnteolla ei ole enää

mahdollista pärjätä elämässä, mutta toisaalta koulutukseen ei enää takaa varmaa työpaikkaa. Epävarmassa yhteiskunnassa nuorten tulevaisuuden uskoa lieneekin välillä haasteellista ylläpitää. Opinto-ohjaajat korostivat myös sitä, että nuoria on kannustettava luottamaan omiin kykyihinsä ja olemaan oma itsensä. Omana itsenä pysyminen tuntui syystä tai toisesta olevan nuorille vaikeaa. Määrittelemättä jäi kuitenkin se, mitä oikeastaan merkitsee omana itsenä oleminen ja miksi opinto-ohjaajien mielestä oli niin tärkeää olla oma itsensä. Voisikin miettiä, olisiko tässä oman itsen korostamispuheessa taustalla opinto-ohjaajien jollain tasolla jakama ideologia, joka korostaa nuoren yksilöllisyyttä tässä individualismia ja omaa vastuuta korostavassa ajassamme. Myös koulu vaatii nuorilta tietynlaista persoonallisuutta ja aktiivisuutta. Tämä vaikeuttaa niiden nuorten pärjäämistä, jotka eivät mahdu koulun ihannoimaan muottiin.

Kaikki opinto-ohjaajat toivat merkittäväksi ohjaustyötä määrittäväksi periaatteeksi sen, että nuorille ei voi antaa valmiita vastauksia. Opinto-ohjaajan tehtävä on tarjota vaihtoehtoja ja näkökulmia, ”rikastuttaa karttaa”. Opinto-ohjaajan on kuitenkin osattava pitää omia arvojaan jossain määrin piilossa ja antaa nuoren tehdä päätöksensä omien tietojensa ja arvojensa perusteella. Opinto-ohjaajat korostivat, että nuoren olisi tärkeää löytää ”se oma juttu”. Haasteellista oli esimerkiksi vakuuttaa nuoret siitä, että pelkkä arvostetun aseman ja taloudellisen hyvinvoinnin takia tiettyyn ammattiin pyrkiminen ei ole mielekäästä. Oleellista on se, ”mitä sydän sanoo.” Tärkeäksi nähtiin myös nuorten rauhoittaminen liikaa kiirehtimästä, sillä kaikille oma juttu ei aukea esimerkiksi heti lukion jälkeen.

10 POHDINTA A JA TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

Tutkimukseeni osallistuneet opinto-ohjaajat näkivät nuoruuden nykyaikana hyvin vaativaksi elämänjaksoksi. Nuoriin kohdistuu valtavasti vaatimuksia yhteiskunnan taholta. Opintojen eteneminen pitäisi olla kitkatonta ja koulutusasteelta toiselle siirtymisen tulisi tapahtua mahdollisimman nopeasti. Koulutuksen kentällä sujuvasti suunnistaminen vaatii kuitenkin sen, että nuorella olisi selkeä kuva siitä, mihin valinnoillaan pyrkii. Tämä on monelle nuorelle vielä epäselvää. Valintojen viidakossa selviäminen on hyvin haastavaa, jos oma tulevaisuus ja identiteetti ovat vielä vailla selkeää muotoa.

Vaikka yhteiskunnan suunnalta nuoria painostetaan etenemään valinnoissaan nopeasti, selkeää mallia siitä, miten oikeastaan olisi hyvä edetä, ei enää ole. Kangasniemi (2009, 55) pohtii Nuorisotutkimus-lehdessä, miten yhteiskunnan nopea muuttuminen on vaikuttanut siihen, että selväpiirteinen malli nuoruudesta aikuisuuteen siirtymisestä on murentunut. Lapsuutta ei automaattisesti seuraa nuoruus ja nuoruutta aikuisuus, vaan lapset ovat itseään treenaavia pikkuaikuisia ja aikuiset jälkinuoruuttaan eläviä ikinuoria. Nuoruutta tavoitellaan elämän molemmista päistä. Maailma on aiempaa moniulotteisempi ja täynnä mahdollisuuksia. Epävarmuus vallitsevista arvoista ja mahdollisuus monenlaisiin sosiaalisiin rooleihin saattaa vaikeuttaa nuoren identifikaatiota siitä, kuka hän oikein on ja millaiseen arvomaailmaan hän haluaa sitoutua. Seurauksena saattaa olla irrallisuuden tuntemuksia ja vaikeuksia kommunikoida muiden kanssa. Jatkuvuuden puute näkyy elämänmenon hetkellistymisenä. Kaikki on saatava tässä ja nyt. Tulevaisuus on ennakoimattomuudessaan niin epävarma skenaario, että jäljellä on vain nykyisyys. Jatkuva muutos ja turvallisten käännekohtien murentuminen luovat helposti epävarmuutta ja näköalattomuuden tunnetta.

Kangasniemi katsoo siis, että valintojen paljous ja mahdollisuus monenlaisiin sosiaalisiin rooleihin vaikeuttaa nuoren identifikaatiota, koska mitään selkeitä malleja ei enää ole saatavilla. Itse näkisin asian hieman valoisampana. On varmasti totta, että nuoren on haastavaa muodostaa oma minäkuvaansa nykymaailmassa. Toisaalta onnistunut identifikaatiotyö vaatii aikaa ja itsetutkiskelua. Mielestäni onkin hyvä, että nuorella on mahdollisuus tähän identiteettityöhön ja että hänellä on monia erilaisia mahdollisuuksia olla täysivaltainen yhteiskunnan jäsen. Nuoren on mahdollisuus valita lukuisista erilaisista sosiaalisista rooleista ja arvomaailmoista itselle sopivimmat. Toisaalta yhteiskunnan taholta nuoret saavat tuntea painetta siitä, että heidän olisi

tärkeä siirtyä nopeasti yhteiskuntaa hyödyttäväksi yksiköiksi. Ehkä mahdollisuuksien runsaus ei olisikaan niin ongelmallinen ilmiö, jos mahdollisuuksien kartoittamiseen ja valintojen tekemiseen olisi tarpeeksi aikaa. Lopulta ajan antaminen saattaisi koitua yhteiskunnankin hyödyksi. Paremmiin punnitut päätökset lisäisivät opintojen motivoitunutta suorittamista ja vähentäisivät opintojen keskeyttämistä.

Vaikka yhteiskunnan suunnalta nuorta painostetaan nopeasti siirtymään työmarkkinoille ja veronmaksajan rooliin, eivät tutkimukseeni osallistuneet opinto-ohjaajat halunneet hoputtaa nuoria tekemään hätiköityjä päätöksiä. Paine yhteiskunnan taholta tiedostettiin, mutta tärkeämpänä pidettiin eri vaihtoehtojen punnitsemista ja oman ajan ottamista. Esimerkiksi välivuodet nähtiin hyvänä asiana ja ymmärrettiin, ettei omaa juttua välttämättä löydetä heti peruskoulusta tai toisen asteen koulutuksesta lähdettäessä. Opinto-ohjaajien luottamus siihen, että oma juttu löytyisi kuitenkin jossain vaiheessa tulevaisuudessa, oli vahva.

Pasanen ja Vanhalakka-Ruoho (2009, 306) korostavat, että ajan henki on se, että koulutuksesta on tullut markkinatuote ja opiskelu on suoritettava tiettyjen tavoiteaikojen puitteissa. He pohtivatkin, onko tässä yhteiskunnassa enää tilaa opiskelijoille erilaisissa elämäntilanteissa sekä uranvaihtajille. Ainakin mahdollisuus tähän tuntuu koko ajan kaventuvan. Joulukuussa 2010 eduskunta hyväksyi kiistellyn lain, jonka mukaan alle 25-vuotiaan saamaa toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa, jos hän on keskeyttänyt koulutuksen tai kieltäytynyt siitä. Vastustajien mielestä laki ei kannusta nuoria koulutukseen, vaan ennestäänkin pahentaa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tilannetta. Laki tuntuu osittain kumoavan sen koulutuksellisen periaatteen, että aina on mahdollista valita uudestaan, eivätkä nuorten myöhemmin vääriksi osoittautuneet valinnat määritä heidän loppuelämänsä. Haastattelemani opinto-ohjaajat olivat valmiita antamaan nuorille enemmän aikaa miettiä eri vaihtoehtoja ja mahdollisuuden muuttaa mieltään. Yhteiskunta taas tuntuu koko ajan kiristävän otettaan nuorista. Näenkin opinto-ohjaajien työn nuorten kannustajina hyvin vaikeana. Ohjaustyötä saa nykypäivänä tehdä ristiriitaisin tuntein. Vaikka periaatteessa yksilön on mahdollisuus valita uudestaan, järjestelmä ei aina katso koulutus- ja avustusviidakossa harhailijaa hyvällä. Kun nuorten pitäisi siirtyä nopeasti koulutusasteilta toiselle ja lopulta työelämään, väärille valinnoille ei enää olekaan paljon tilaa. Opinto-ohjaajien toiveet yhteiskunnan pehmentymisestä eroavat siitä viestistä, mitä maamme päättävistä elimistä kaikuu. Ohjauksen odotetaan lisäävän koulutuksen yhteiskunnallista tehokkuutta. Tämän seurauksena voi usein unohtua, että ohjauksen ensisijainen asiakas on ihminen omassa ainutlaatuisessa tilanteessaan. (Pasanen & Vanhalakka-Ruoho 2009, 299.)

Koulutusta on pidetty keskeisimpänä syrjäytymisen ehkäisijänä ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen määritetään syrjäytymiseksi ja eksklusioksi, jota on pyrittävä vähentämään yhteiskunnassa. Ulkopuolelle jääminen ja syrjäytyminen ovat muodostuneet työhön ja koulutukseen osallistumisen vastakohtiksi ja ihmiselle haitallisiksi tekijöiksi. Tässä keskustelussa keskiöön nousevat taloudelliset arvot. Vähemmälle taas jää puhe yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta. Itse kritisaisin muutenkin tietynlaista syrjäytymispuhetta. Mitä oikeastaan on syrjäytyminen? Kuka sen määrittelee? Miten asian kokee ”syrjäytynyt” itse? Kenen tai minkä kannalta syrjäytyminen on suurin ongelma? Nyssölä ja Pajala (1999, 31) pohtivatkin samaa asiaa. Huono-osaisuus on aina kytketty vahvimmin niihin nuoriin, jotka joutuvat kamppailemaan työmarkkinoille kiinnittymisestä kaikkein eniten. Nämä nuoret eivät kuitenkaan muodosta yhtenäistä ryhmää. Voidaankin siis kysyä, mikä oikeastaan lopulta määrittelee syrjäytymisen ja huono-osaisuuden kriteerit. Kyse on Nyssölän ja Pajalan mukaan määrittelyvallasta. Joillekin henkilöille on legitimoitu oikeus jakaa ihmiset hyvinvoiviin ja huono-osaisiin. Käytännössä nämä valtaa pitävät ovat viranomaisia ja tutkijoita. Määrittely on siten objektiivista, että kohde itse ei välttämättä koe itseään mitenkään huono-osaiseksi tai syrjäytyneeksi. Syrjäytymisen tunteen ei tarvitsekaan olla subjektiivinen. Tällainen objektiivisuuteen perustuva syrjäytymisen määrittely ei esimerkiksi tunnista lainkaan yksilöä, joka omasta tahdostaan on valinnut niin sanotun koulutuksellisen syrjäytymisen. Tällöinhän ei ole kysymys syrjäytymisestä sanan varsinaisessa merkityksessä lainkaan.

Tutkimukseni myötä huomasin yhteiskunnassamme vallitsevan useita paradokseja. Ensinnäkin valinnan pakko ja vaihtoehtojen paljous muodostaa ristiriidan, jossa nykynuoret elävät. Vaihtoehtoja on paljon, mutta yksilö pakotetaan valitsemaan. Toiseksi nuoria painostetaan yhteiskunnan taholta kouluttautumaan vauhdilla, mieluummin tekemättä ainuttakaan virhevalintaa ja siirtymään nopeasti työelämään ja sitä kautta hyödyttämään yhteiskuntaa. Samalla kuitenkin valmiit elämämallit ovat kadonneet. Kaikkien nuorten pitäisi toimia samalla tavalla, mutta heille ei oikeastaan ole selvää, mikä tämä tapa olisi. Kolmanneksi yhteiskunta kiristää koko ajan pakotteita nuoria kohtaan. Koulutuksen kesken jättävältä nuorelta saatetaan leikata huomattava osa tämän toimeentulotuesta. Samalla korostetaan, että nyky maailmassa on mahdollisuus valita uudestaan. Mutta onko tämä mahdollista todellisuudessa? Opinto-ohjaajat ovatkin suurien haasteiden edessä, kun yrittävät valmistaa nuoria tähän paradoksien yhteiskuntaan.

On tärkeää pitää mielessä, että käsillä olevalla tutkimuksella on omat rajoituksensa. Aineiston tulkinta on aina tutkijan oman ajattelutyön tulosta. Aineistosta ei koskaan nousekaan mitään itsestään. Tutkimuskysymys sekä tutkijan lukemisen tapa, tulkinta ja erilaiset valinnat tutkimuksen edetessä määrittelevät sitä, miten tutkittava aineisto jäsentyy lopulta erilaisiksi päätelmiksi ja lopputuloksiksi. Jo aineiston purkaminen, lukeminen ja koodaaminen eivät voi olla analyttisesti neutraaleja, vaan pohjautuvat tutkijan ontologiselle esiymmärrykselle siitä, millaisia ilmiöitä aineisto sisältää ja mitä siitä halutaan ottaa erityiseen tarkasteluun. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 15.) Toiselle tutkijalle aineisto saattaisi avautua eri näkökulmista. Lisäksi haastatteluaineistoni on kerätty yhdeksältä eli suhteellisen pieneltä joukolta opinto-ohjaajia. Opinto-ohjaajista kaikki työskentelevät myös samassa kaupungissa. Olisikin mahdollista, että esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ja maaseudulla puhe nuoruudesta saisi erilaisia sisältöjä. Yhden ikkunan nuoruuteen tässä ajassa se kuitenkin avaa.

Omista rajoituksistaan huolimatta tutkimukseni tarjoaa uusia näkökulmia nuoruuteen ajassamme ja nostattaa esille tarkempaan tarkasteluun innostavia jatkotutkimuskysymyksiä. Esimerkiksi jatkotutkimus ammatillisen oppilaitoksen ja lukion valitsevien nuorten aikuistumisvaatimuksista olisi varsin kiinnostava aihealue. Oman tutkimukseni herätti pohtimaan, onko lukion valitsevilla nuorilla mahdollisuus pidentää nuoruuttaan ja vaaditaanko ammatilliselle puolelle hakeutuvilta nuorilta pikaisempaa aikuistumista. Haastattelemieni opinto-ohjaajien puheenvuorojen pohjalta tämän suuntainen päätelmä on mahdollinen. Ammatillisten oppilaitosten kaikki opinto-ohjaajat korostivat, että koulutuksen tarkoitus on kasvattaa nuorista aikuisia, lukioissa tällaista puhetta ei ollut lainkaan. Tähän vertailuasetelmaan liittyikin monia tekijöitä, joita olisi kiinnostavaa avata jatkotutkimuksessa. Jatkotutkimuksen arvoista olisi myös kysyä nuorilta itseltään, miten he kokevat vaihtoehtojen paljouden ja toisaalta valinnan pakon omassa elämässään. Lisäksi tällaiseen tutkimusastelemaan voisi tuoda vertailuasetelman lukiolaisten ja opintojaan ammatillisessa oppilaitoksessa suorittavien nuorten kesken. Kiinnostavaa olisi myös tarkastella lähemmin eri oppilaitoksissa työskentelevien opinto-ohjaajien ohjausideologioita ja minkälaisia eroja niissä mahdollisesti ilmenisi.

LÄHTEET

- Aapola, S. 2005. Aikuistumisen oikopolkuja? Koulutussiirtymät ja aikuistumisen ulottuvuudet nuorten elämässä. Teoksessa S. Aapola & K. Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. 254-283.
- Aapola, S. & Kaarninen M. 2003. Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan. Teoksessa S. Aapola & M. Kaarninen (toim.) Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 9-31.
- Ahola, S. & Mikkola J. 2004. Opinto-ohjaus, muutos ja epävarmuus. Turku: Digipaino.
- Ahonen, S. 2003. Yhteinen koulu . Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Tampere: Vastapaino.
- Annala, J. 2009. Merkitysneuvotteluja hopsista ja sen ohjauksesta. Nuorisotutkimus 27 (1), 44-48.
- Dunderfelt, T. 1997. Elämänkaaripsykologia: lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Helsinki: WSOY.
- Erikson, H. Erik. Youth and Crisis. 1968. London: W. W. Norton & Co. inc.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2007. Teemahaastattelun opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannut. 24-42.
- Filander, K. & Vanhalakka-Ruoho, M. 2009. Johdanto. Teoksessa K. Filander & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy. 11-30.
- Forssén, K., Laine, K. & Tähtinen, J. 2002. Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa K. Juhila, H. Forsberg & I. Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Paino Kopiojyvä Oy, 81-104.

Giddens, A. 1994. *Beyond left and right: the future of radical politics*. Cambridge: Polity Press.

Herranen, J. & Harinen, P. 2007. Oikein valinneet jätetään rauhaan. Osallisuus, kulttuuri ja kontrolli. Teoksessa A. Gretschel & T. Kiilakoski (toim.) *Lasten ja nuorten kunta*. Helsinki: Hakapaino Oy. 88-102.

Hoikkala, T. & Paju, P. 2002. Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa H. Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 14-31.

Holvas, J., Raivio, H. & Seppänen, P. 1997. *Ei voisi vähempää kiinnostaa: nuoruuden filosofia*. Vantaa : Kannustusvalmennus P & K.

Isoaho, H., Kivinen, O. & Rinne, R. 1990. *Nuorten koulutus ja kotitausta*. Tilastokeskus. Tutkimuksia nro 171. Helsinki: HAKAPAINO OY.

Jokinen, K. 1996. Kasvaminen ja oppiminen traditioiden jälkeen. Teoksessa L. Suurpää & P. Aaltojärvi (toim.) *Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin*. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo. 23-50.

Juutilainen, P. 2004. Opinto-ohjauskeskustelu –elämänsuunnittelun areena. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) *Ohjausta opintoihin ja elämään –opintojen ohjaus oppilaitoksessa*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 123-134.

Kangasniemi, J. 2009. Yksinäisyyden kokemisen avainkomponentit Yleisradion tekstitelevisiion Nuorten palstan kirjoituksissa. *Nuorisotutkimus* 27 (2), 55-58.

Kasurinen, H. & Launikari, M. (toim.) 2007. *CHANCES –Opinto-ohjauksen kehittäminen nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi*. Helsinki: Opetushallitus.

Ketokivi, K. 2005. Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa S. Aapola & K. Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 100-137.

- Kivelä, S. & Ahola, S. 2007. Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy. VaSkooli-projektin loppuraportti. Tammissaaren kirjapaino.
- Komonen, K. 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. N:o 47. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.
- Kroger, J. 2007. Identity Development. Adolescence Trough Adulthood. University of Tromsø: SAGE Publication.
- Kupiainen, K. Käyttötieto opinto-ohjaajan ohjausajattelun muutoksen kuvaajana. Acta Universitatis Tamperensis 1438. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Lairio, M. 1988. Nuoruusiän kehitystehtävät ja oppilaan ohjaus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskeskus.
- Lairio, M. 1993. Oppilaanohjaus koulujärjestelmän osana. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Lairio, M. 1996. Opinto-ohjaajakoulutuksen uudet painotukset. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Lairio, M. & Nissilä, P. 2003. Ohjausasantuntijuutta eri kouluasteille. –Opinto-ohjaajakoulutus 30 vuotta. Teoksessa M. Lairio & S. Puukari (toim.) Ohjauksen uudet orientaatiot. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 13-29.
- Lairio, M., Nissilä, P., Puukari S. & Varis, E. 2001. Täydennyskoulutus ohjaushaasteisiin vastaajana. Teoksessa M. Lairio & S. Puukari (toim.) Muutoksista mahdollisuuksiin. 163-179.
- Lairio, M. & Puukari, S. 1999. Opinto-ohjaajan toimenkuva muuttuvassa yhteiskunnassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Lairio, M. & Puukari, S. 2001. Ohjaus käsitteenä ja ammattina. Teoksessa M. Lairio & S. Puukari (toim.) Muutoksista mahdollisuuksiin. Ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 9-21.

Lairio, M., Puukari, S. & Nissilä, P. 2001. Ohjauksen teoreettinen perusta. Teoksessa M. Lairio & S. Puukari (toim.) Muutoksista mahdollisuuksiin. Ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 41-67.

Lairio, M., Puukari, S. & Varis, E. 1999. Opinto-ohjaajien ammattikunta osana suomalaista ohjausjärjestelmää. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Lehtinen, E. & Kuusinen, J. 2001. Kasvatuspsykologia. Helsinki: WSOY.

Linnasaari, T. 2010. Koulua ympäröivän asuinalueen huono-osaisuus riskitekijä opettajan työhön sitoutumiselle? Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Lämsä, A. 2009. Läheisen tuki ehkäisee syrjäytymistä. Nuorisotutkimus 27 (2), 48-50.

Niemelä, A. 2005. Nuorena äidiksi –Vauhdilla aikuisuuteen. Teoksessa S. Aapola & K. Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 169-195.

Nyyssölä, K. & Pajala, S. 1999. Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Tampere: Tammer-Paino.

Onnismaa, J. 2003. Epävarmuuden paluu. Ohjauksen ja ohjausasiantuntijuuden muutos. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Onnismaa, J. 2007. Ohjaus- ja neuvontatyö: aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Helsinki: Gaudeamus.

Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. 2000. Alkusanat. Teoksessa J. Onnismaa, H. Pasanen & T. Spangar (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Juva: WS Bookwell Oy, 5-11.

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005: 33. Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. Helsinki: Yliopistopaino.

Paju, P. & Vehviläinen, J. 2001. Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Parkkinen, J., Puukari, S. & Lairio, M. 2001. Ohjauksen filosofinen perusta. Teoksessa M. Lairio & S. Puukari (toim.) Muutoksista mahdollisuuksiin. 23-39.

Pasanen, H. & Vanhalakka-Ruoho, M. 2009. Ohjaustyö ja osallisuus: sisäistettyjä siteitä vai kasvavaa kontrollia. Teoksessa K. Filander & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48.vuosikirja. Jyväskylä: Gummerruksen kirjapaino Oy, 299-324.

Peavy, R.V. 1999. Sosiodynaaminen ohjaus. Konstruktivistinen näkökulma 21. Vuosisadan ohjaustyöhön. Suom. P. Auvinen. Helsinki: Työministeriö.

Pekkari, M. 2006. Ohjauskeskustelu nuorten lukio-opintojen ja uran pohdinnan tukena. Acta Universitatis Tamperensis 1196. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Pietikäinen, R. 2005. Vaihtoehtoisia polkuja etsimässä –työpajanuorten orientaatiot. Teoksessa S. Aapola & K. Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 219-253.

Puuronen, V. 2000. Johdatus nuorisotutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Puuronen, V. 2006. Nuorisotutkimus. Tampere:Vastapaino.

Rinne, R., Kivirauma, J. & Lehtinen, E. 2000. Johdatus kasvatustieteisiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010 Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 9-38.

Saastamoinen, M. 2009. Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa K. Filander & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48.vuosikirja. Jyväskylä: Gummerruksen kirjapaino Oy, 33-66.

Sinisalo, P. 2000. Ohjauksen ja neuvonnan tutkimuksesta Suomessa. Teoksessa J. Onnismaa, H. Pasanen & T. Spangar (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Juva: WS Bookwell Oy, 190-206.

Soanjärvi, K. 2009. Mitä on nuorison ohjaaminen? Nuorisotutkimus 29 (1), 1-3.

Suoranta, J. 2003. Kasvatus mediakulttuurissa. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, J., & Sarajärvi A. 2002. Laadullinen tutkimus ja siällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vuorinen, R. & Välijärvi, J. Itsenäisiin valintoihin ohjaaminen. 1994. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

LIITTEET

Liite 1

Haastattelurunko

Aluksi

- Miten olet päätenyt opinto-ohjaajan työhön?
- Pidätkö työstäsi?
 - Mikä siinä on antoisina?
 - Mikä on vähemmän mieluisaa?

Opinto-ohjaajan työstä yleisesti

- Minkälainen on tavallinen työpäiväsi? Mitä ovat työsi ydintehtävät?
- Koetko ehtiväsi hoitaa kaikki tärkeät asiat työssäsi? Jääkö jokin osa-alue vähemmälle huomiolle?
- Minkälaista yhteistyötä teet muiden opettajien kanssa?
- Minkälaisissa tilanteissa olet tekemisissä oppilaiden/opiskelijoiden vanhempien kanssa? Minkälaisiksi luonnehtisit suhteita vanhempiin?

Työskenteleminen nuorten kanssa

- Minkälaisissa tilanteissa olet nuorten kanssa tekemisissä?
- Missä asioissa nuoret hakevat ohjausta?
- Minkälaiden nuorten kanssa on helppo toimia? Minkälaiden nuorten kanssa työskenteleminen on ehkä vaikeaa?
- Minkälaiseksi kuvailisit ylipäättään nuorten ohjaamista? Minkälaisia he ovat ohjattavina? Ero aikuisen ohjaamiseen?
- Minkälainen ihminen sopii opinto-ohjaajaksi? Koetko itse olevasi sellainen ihminen?
- Aioitko myös jatkossa toimia opinto-ohjaajana?

Nuoruuden määrittelyä

- Mistä nuoruus mielestäsi alkaa ja mihin se päättyy?

- Millaista on nuoruus nyky-yhteiskunnassa?
 - Mikä on nuorille vaikeaa?
 - Millaiset nuoret pärjäävät nyky-yhteiskunnassa? Millaiset eivät?

Lopuksi

- Mikä on mielestäsi ohjauksen tehtävä? Mistä tiedät onnistuneesi?